I. 326

REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

TOMUL 33

4

1988

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

9779/4

https://biblioteca-digitala.ro

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef
ALEXANDRU DOBRE

Redactor-șef adjunct
ION ILIȘIU

Membri

Acad. I. COTEANU; prof. AL. BALACI, membru corespondent al Academiei R. S. România; prof. ZOE DUMITRESCU BUȘULENGA, membru corespondent al Academiei R. S. România; TIBERIU ALEXANDRU; STANCA GIOBANU; ION H. CIUBOTARU; NICOLAE CONSTANTINESCU; CONSTANTIN COSTEA; ION CUCEU; IORDAN DATCU; ION GHINOIU; I. OPRIȘAN; SPERANȚA RĂDULESCU; MIHAIL M. ROBEA; BORIS ZDERCIUC

Secretar responsabil de redacție

SABINA ISPAS

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele și notele muzicale vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor din text se va face în ordinea numerelor. Numele autorilor vor fi precedate de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului revine exclusiv autorilor.

Toate comenzile externe pentru revistele apărute la Editura Academiei Republicii Socialiste România se vor adresa la „ROMPRESFILATELIA", Sectorul export-import presă, P.O.Box 12—201, telex 10376, prsfi r, 78104, București, Calea Griviței nr. 64—66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa colegiului de redacție al „Revistei de etnografie și folclor".

APARE DE 4 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI
București
71102, Calea Victoriei 125

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA
DE
ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

Tomul 33 — 1988 — Nr. 4

SUMAR

FOLCLORUL ȘI ETNOGRAFIA — ARGUMENT AL PERMANENȚEI ISTORICE A POPORULUI ROMÂN

GHEORGHE CIOBANU, Folclorul muzical și continuitatea poporului român 299
RADU OCTAVIAN MAIER, Elemente inedite privind cercetarea așezărilor și arhitecturii țărănești în vestul țării 311

MATERIALE

MIHAI POP, „Printre două pîrâuțe / se plimbă două măicuțe" 327
ALEXANDRU POPESCU, Direcții ale evoluției obiceiurilor de nuntă în actualitate 333

CRONICA DISCULUI

TIBERIU ALEXANDRU, 1. MARCEL CELLIER PRÉSENTE : LE MYSTÈRE DES VOIX BULGARES / DAS GEHEIMNIS DER BULGARISCHEN STIMMEN. Volume 1. Disques Cellier, stéréo, no. 008 HI-FI, Lutry [Suisse]. Mastering : Tonstudio Lussi, Basel ; photo : Adolf A. Wetzel, Zürich ; création pochette : Oskar Rütsche, Lausanne ; distribution pour la Suisse : Jean-Claude Vial, Disques-Office, 1700 Fribourg 345
2. MARCEL CELLIER PRÉSENTE : LE MYSTÈRE DES VOIX BULGARES / DAS GEHEIMNIS DER BULGARISCHEN STIMMEN. Volume 2. Disques Cellier, stéréo, HI-FI, no. 016, gravure universelle, Chexbres / Suisse, 1987. Traductions chansons : Ogniana et Elena Rohrbach ; photos : Catherine Cellier ; création pochette : Oskar Rütsche, Lausanne 346

NOTE ȘI DISCUȚII

ION CHELCEA, Coașta — o unealtă agricolă străveche, mărturie etnografico-arheologică a permanenței istorice a poporului român 349
NICOLAE COJOCARU, Obiceiurile populare și importanța lor pentru unitatea istorică a neamului românesc 351

Rev. etn. folc., tom 33, nr. 4, p. 295—384, București, 1988

Lw. 9779

Institutul BIBLIOTECA de Folclor

https://biblioteca-digitala.ro

IORDAN DATCU, Constantin Brăiloiu și N. I. Dumitrașcu 353
MONICA ANTON, Margareta Hodoș 355
DOINA HANGANU, Ion Teodorescu-Broșteni (1872—1958) 356

RECENZII

NICOLAE CONSTANTINESCU, *Relațiile de rudenie în societățile tradiționale. Reflexe în folclorul românesc*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987 (Stanca Ciobanu) 361
IOAN MIGU MOLDOVAN, *Povești populare din Transilvania*. Culese prin elevii școlilor din Blaj (1863—1878). Ediție îngrijită de Ion Cuceu și Maria Cuceu. Prefață de Ovidiu Birlea, București, Editura Minerva, 1987 (Ion Șeuleanu) 362
ELISABETH SCHULZE-BUSACKER, *Proverbes et expressions proverbiales dans la littérature narrative du moyen âge français. Recueil et analyse*, Paris, Librairie Honoré Champion Editeur, 1985 (Gabriel Gheorghe) 363
Institutul de Slavistică și Balcanistică al Academiei de Științe a U.R.S.S., *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, red. resp. N. I. Tolstoi, Moscova, Ed. „Nauka", 1986 (I. Oprișan, Z. Mihail) 369

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiune științifică cu tema *Rolul Academiei în pregătirea și desăvîrșirea statului național unitar român* (Marin Aiftincă) 373
Ședința publică de comunicări a Comisiei de folclor a Academiei R. S. România (Marin Marian) 374
A V-a ediție a *Lunii artelor — „Miorița"* Focșani, 3—30 mai 1988 (Const. Nicolae) 377
Zilele culturii blăjene (I.D.) 378
Primăvara arădeană (D. I.) 378
Sesiunea de comunicări și referate științifice *Folclorul și obiceiurile pastorale — componente de seamă ale spiritualității românești*, Toplița, 1—4 iunie 1988 (Const. Nicolae) 378
Sărbătorirea a 100 de ani de la nașterea lui Viktor Mihailovici Beliaev, Moscova, 4—7 februarie 1988 (Ghizela Sulițeanu) 379

BREVIAR . . . . . 310; 326; 344; 359—360; 371—372; 383—384

https://biblioteca-digitala.ro

REVUE
D'ETHNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE

Tome 33 1988 Nº 4

SOMMAIRE

LE FOLKLORE ET L'ETHNOGRAPHIE — ARGUMENT À L'APPUI DE LA PERMANENCE HISTORIQUE DU PEUPLE ROUMAIN

GHEORGHE CIOBANU, Le folklore musical et la continuité du peuple roumain 299
RADU OCTAVIAN MAIER, Éléments inédits concernant la recherche sur les villages de l'ouest du pays et leur architecture 311

MATÉRIAUX

MIHAI POP, „Printre două prăuțe/se plimbă două măicuțe" 327
ALEXANDRU POPESCU, Directions de l'évolution des coutumes liées au mariage dans l'actualité 333

CHRONIQUE DU DISQUE

TIBERIU ALEXANDRU, 1. MARCEL CELLIER PRÉSENTE : LE MYSTÈRE DES VOIX BULGARES / DAS GEHEIMNIS DER BULGARISCHEN STIMMEN. Volume 1. Disques Cellier, stéréo, no. 008 HI-FI, Lutry [Suisse]. Mastering : Tonstudio Lussi, Basel ; photo : Adolf A. Wetzel, Zürich ; création pochette : Oskar Rütsche, Lausanne ; distribution pour la Suisse : Jean-Claude Vial, Disques-Office, 1700 Fribourg 345
2. MARCEL CELLIER PRÉSENTE : LE MYSTÈRE DES VOIX BULGARES/DAS GEHEIMNIS DER BULGARISCHEN STIMMEN. Volume 2. Disques Cellier, stéréo, HI-FI, no. 016, gravure universelle, Chexbres/Suisse, 1987. Traductions chansons : Ogniana et Elena Rohrbach ; photos : Catherine Cellier ; création pochette : Oskar Rütsche, Lausanne 346

NOTES ET DISCUSSIONS

ION CHELCEA, Coașta — un ancien outil agricole, témoignage ethnographico-archéologique de la permanence historique du peuple roumain 349
NICOLAE COJOCARU, Les coutumes populaires et leur importance pour l'unité historique du peuple roumain 351
IORDAN DATCU, Constantin Brăiloiu et N. I. Dumitrașcu 353
MONICA ANTON, Margareta Hodoș 355
DOINA HANGANU, Ion Teodorescu-Broșteni (1872—1958) 356

Rev. ethn. folk., tome 33, nº 4, p. 295—384, Bucarest, 1988

https://biblioteca-digitala.ro

COMPTES RENDUS

NICOLAE CONSTANTINESCU, *Relațiile de rudenie în societățile tradiționale. Reflexe în folclorul românesc*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987 (Stanca Ciobanu) 361

IOAN MICU MOLDOVAN, *Povești populare din Transilvania*. Culese prin elevii școlilor din Blaj (1863—1878). Ediție îngrijită de Ion Cuceu și Maria Cuceu. Prefață de Ovidiu Bîrlea, București, Editura Minerva, 1987 (Ion Șeuleanu) 362

ELISABETH SCHULZE-BUSACKER, *Proverbes et expressions proverbiales dans la littérature narrative du moyen âge français. Recueil et analyse*, Paris, Librairie Honoré Champion Editeur, 1985 (Gabriel Gheorghe) 363

Institutul de Slavistică și Balcanistică al Academiei de Științe a U.R.S.S., *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, red. resp. N. I. Tolstoi, Moscova, Ed. „Nauka" 1986 (I. Oprișan, Z. Mihail) 369

VIE SCIENTIFIQUE

Session scientifique : *Le rôle de l'Académie Roumaine dans la préparation et le parachèvement de l'Etat national unitaire roumain* (Marin Aiftincă) 373

Séance publique de communications de la Commission de folklore de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie (Marin Marian) 374

La Ve édition du *Mois des arts* — „*Mioritza*", Focșani, 3—30 mai 1988 (Const. Nicolae) 377

Les jours de la culture à Blaj (I. D.) 378

Le printemps d'Arad (D. I.) 378

Session de communications et rapports scientifiques *Le folklore et les coutumes pastorales — composantes de la spiritualité roumaine*, Topliţa, 1—4 juin 1988 (Const. Nicolae) 378

Le centième anniversaire de la naissance de Viktor Mihailovici Beliaev, Moscou, 4—7 février 1988 (Ghizela Suliţeanu) 379

BRÉVIAIRE . . . . . 310; 326; 344; 359—360; 371—372; 383—384

https://biblioteca-digitala.ro

FOLCLORUL MUZICAL ȘI CONTINUITATEA POPORULUI ROMÂN

GHEORGHE CIOBANU

Din ceea ce mi-am putut da seama, folclorul muzical românesc este unul dintre cele mai bogate și mai variate în comparație cu cel al popoarelor înconjurătoare. S-au găsit totuși unii care, nu atît din considerente științifice, cît din neinformare suficientă și, mai ales, din considerente politice au afirmat că folclorul muzical românesc este „neunitar", puțin variat etc. Vina revine, în bună măsură, oamenilor de cultură români care nu s-au sfiit să afirme că ceea ce considerăm noi drept folclor muzical românesc este puternic influențat de folclorul altor popoare. Astfel, N. Filimon [1], T. T. Burada [2] și redactorii revistei „Doina" [3] considerau că „folclorul românesc era puternic influențat de muzica orientală". În același timp, episcopul Melchisedec [4], G. Musicescu [5] și N. Idieru [6] au susținut că acea influență s-a datorat lumii slave.

Asemenea păreri stau la baza afirmațiilor marelui nostru compozitor George Enescu, care scria, în 1912, că „muzica românească este complexă, foarte întunecată, încă în fașe, ea rezultă din influențele arabă, slavă și ungară..." [7]

Este trist faptul că Béla Bartók citează, în sprijinul susținerilor sale, începutul interviului lui George Enescu [8]. Interesant este că folcloriștii maghiari, în primul rînd B. Bartók, au împins lucrurile și mai departe.

[1] *Lăutarii și compozițiunile lor*, în „Buciumul", București, 2 (1864), nr. 311. Reprodus în : George Breazul, *Patrium Carmen*. Contribuții la studiul muzicii românești („Melos". Culegere de studii muzicale scoasă de G. Breazul. I), Craiova, „Scrisul Românesc", (1941), p. 296.

[2] *Cercetări asupra danțurilor și instrumentelor muzicale*, în „Almanah muzical", 3 (1877), p. 42—104. Republicat în : T. T. Burada, *Opere*, I. Îngrijitor de ediție Viorel Cosma. București, Editura Muzicală, 1974, p. 135.

[3] Foaie muzicală și literară. București, 1 (1884), nr. 1, p. 1, și nr. 3, p. 1.

[4] *Memoriu pentru cîntările bisericești în România*, în „Biserica Ortodoxă Română", 6 (1882), nr. 1. Apud G. Breazul, *op. cit.*, p. 52—53.

[5] În Paul Mihail, *Viața și opera lui G. Musicescu oglindită în scrisorile anilor 1871—1899*. Partea a II-a (publicată în „Studii muzicologice", 4. Uniunea Compozitorilor din R.P.Română, 1957, p. 116).

[6] *Istoria artelor frumoase (Arhitectura, Sculptura, Pictura, Muzica, din cele mai vechi timpuri și din toate țările, inclusiv România)*, București, Tipografia Gutemberg, J. Göbl, 1898, p. 242.

[7] Rev. „Muzica", anul III, nr. 5—6/iunie 1921, p. 287.

[8] B. Bartók, *Reponse à une attaque roumaine*, la sfîrșitul studiului *La musique populaire des Hongrois et des peuples voisins*. Avec 127 mélodies pour la plupart inédites (extrait de „Archivum Europae Centro Orientalis". II (1936), p. 197—244).

Rev. etn. folc., tom 33, nr. 4, p. 299—309, București, 1988

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, încă în 1914 [9], acest mare folclorist și compozitor maghiar, căruia folcloristica muzicală românească îi datorează mult — pentru că a cules pînă în prezent și au fost deja publicate circa 3500 de melodii [10] —, în conferința privitoare la dialectul hunedorean, împarte — așa cum va face în toate articolele și prefețele publicațiilor de folclor românesc (cu excepția celei a colecției din Bihor) — folclorul românesc în trei dialecte : 1. *de nord;* 2. *de sud* — cu trei subdialecte : *bănățean* sau *dialectul refrenului; sud-ardelenesc*, care se întinde peste județele : Alba de Jos, Hunedoara și Sibiu, și cel pe care l-ar numi — după cum spune — *dialectul „cadenței frigice"*; 3. *„cel cu înrudiri maghiare* din vecinătatea secuilor, cuprinzînd Cîmpia (județele Mureș, Someș, partea de est a Turdei, Cluj și sudul Sătmarului) și poate și județele cu populație amestecată : Tîrnava Mare și Tîrnava Mică, care arată o puternică influență secuiască, dar se înrudește mai puțin cu teritoriul de nord și de sud" [11].

Béla Bartók face determinarea dialectelor pornind de la așa-numitele *doine* sau *hore* din sud și *horea lungă* din nord. El afirmă : „Melodiile de doină ale celor două teritorii amintite sînt cu totul deosebite unele de altele. S-ar părea — spune Bartók — că avem în față melodiile a două popoare fără nici o înrudire" [12].

În recenzia pe care a făcut-o, în 1923, colecției *Volksmusik der Rumänen von Maramureș*, Zoltan Kodály împinge lucrurile și mai departe, scriind : „Aflăm că românii din nord și din sud se deosebesc, ca muzică, tot atît de mult de parcă ar aparține la două rase diferite" [13].

În articolul *Muzica populară românească*, publicat în *Schweitzerische Zeitung*, Berna, 1935, Bartók amintește „... ca un fapt negativ ciudat, lipsa desăvîrșită a cîntecelor și jocurilor de copii" [14]. La p. 168 repetă din nou afirmația de mai sus, privitoare la dialectele din nord și din sud.

Într-un alt studiu, privitor la *muzica populară românească*, publicat în „Zenei Lexikon", Bartók repetă cele afirmate cu privire la împărțirea

[9] *A hunyadi román nép zene dialektusa*, în „Ethnographia", Budapest, 1914, și același în limba germană, cu titlul *Der Musikdialekt der Rumänen von Hunyad*, în „Zeitschrift für Musikwissenschaft". Leipzig, martie 1920 ; în limba română, în Bartók, *Scrieri mărunte despre muzica populară românească*. Adunate și traduse de Const. Brăiloiu. București, 1937, și în volumul B. Bartók, *Însemnări asupra cîntecului popular*. Cu o prefață de Zeno Vancea. București, E.S.P.L.A., 1956. Menționăm că mai toate articolele lui B. Bartók privitoare la folclorul românesc au fost publicate — separate sau în volume — în limbile : maghiară, germană, engleză, franceză și italiană. În limba română, articolele au apărut fragmentar. Dar în timp ce C. Brăiloiu a publicat doar fragmente din articolele ce se referau direct la folclorul românesc, în volumul prefațat de Zeno Vancea au fost cuprinse, tot fragmente, dar din toate articolele scrise de B. Bartók. Din cele 18 studii și 3 fragmente, doar 5 articole și 3 fragmente se referă la folclorul nostru.

[10] B. Bartók, *Cîntece poporale românești din Comitatul Bihor* (Ungaria). Academia Română. „Din viața poporului român". Culegeri și studii. XIV. București, 1913. De reținut că publicațiile de folclor românesc, tipărite pe cînd Bartók trăia, au fost republicate în anul 1967 și din nou toate — plus materialul rămas nepublicat — în limba engleză, în același an sau în 1975.

[11] B. Bartók, *Însemnări...*, *op. cit.*, p. 147.

[12] Id., *ibid.*

[13] B. Bartók, *Rumanian folk Music*. Vol. V. Maramureș Country. Edited by B. Suchoff. Text translation by E. C. Teodorescu. With a foreword by S. Drăgoi and Tiberiu Alexandru. Martin Nijhoff, The Hague, 1975, p. 266.

[14] *Însemnări...*, *op. cit.*, p. 163—164.

https://biblioteca-digitala.ro

folclorului românesc în dialecte [15]. În afară de *horea lungă* spune că a mai găsit aici „melodii fără îndoială mai noi [...], al căror ritm punctat ne este bine cunoscut din materialul maghiar" [16].

Referindu-se la *Muzica populară maghiară și cea română*, după ce afirmă că una dintre „însușirile cele mai izbitoare ale melodiilor vechi (maghiare) este o anumită scară arhaică, defectivă pentatonică, moștenire adusă din Asia...", ceva mai departe spune : „Muzica populară românească nu este unitară, ci are, după regiuni, caracteristici mai mult sau mai puțin deosebite, uneori cu totul opuse" [17].

Mai spicuim din același studiu : (În „Cîmpie") „se cîntă de către români mai cu seamă vechile melodii pentatonice ale poporului secuiesc..." [18]. Ne limităm la atît, căutînd în continuare să vedem de ce nu are dreptate Bartók în cele ce afirmă.

Afirmația că „melodiile de doină" din nord și din sud s-ar deosebi ca și cum am avea în față „melodiile a două popoare fără nici o înrudire" este total falsă, pentru că Bartók compară două stiluri de melodii total diferite : *horea lungă* din nord — care se bazează pe o continuă improvizație — cu *horele* sau *doinele* din sud, care au formă fixă. Peste această deosebire de structură, cîntecul popular românesc de pe întreg cuprinsul țării folosește — în cea mai mare parte — același vers octosilabic, indiferent de genul căruia aparține textul : *cîntec*, *doină*, *baladă*, *bocet*, *cîntec ritual de nuntă* etc., organizarea melodiei și a ritmului fiind strîns legată — după cum vom vedea — de structura versificației.

Afirmația lui Bartók că în Hunedoara și Bihor n-ar exista cîntece și jocuri de copii a fost dezisă de cercetări ulterioare [19]. În ceea ce privește susținerea că gama pentatonică ar fi o moștenire „din Asia", remarcăm :

Cei care au afirmat că gama pentatonică întîlnită în folclorul maghiar ar proveni din Asia Centrală, de unde au adus-o și în Europa, sînt : Zoltan Kodály [20], Bencze Szabolcsi [21] și Denes V. Bartha [22]. Există și părerea că gama pentatonică a fost adusă din Asia și apoi răspîndită în Europa, de către turci [23]. De fapt, gama pentatonică cunoaște o răspîndire foarte întinsă, fiind întîlnită în mai toate continentele. Tiberiu Alexandru menționează practicarea pentatonicei anhemitonice de către ucrainieni, evreii din Galiția, popoarele din Peninsula Balcanică, cele din Orientul

[15] Idem, *ibid.*, p. 171.

[16] Id., *ibid.*

[17] Să se vadă broșura cu titlul *Népzenenk és a szomszed népek népzeneje*, tradusă apoi în limbile germană și franceză. Vezi și *Însemnări...*, *op. cit.*, p. 177—180 ; de asemenea, B. Bartók, *Scrieri mărunte...*, *op. cit.*, p. 24.

[18] Id., *ibid.*, p. 25.

[19] Em. Comișel și Rodan-Kahane M., *Pe urmele lui Bartók în Hunedoara*, în „Muzica", nr. 9 (1955) ; Traian Mîrza, *Folelor muzical din Bihor*. București, Editura Muzicală, 1974, p. 85—96. Colecția publicată de T. Mîrza mai conține și alte creații care i-au scăpat lui Bartók, precum : *Vergel*, *Jocul ceremonial al suratelor*, *Recrutare*, *Cîntece de șezătoare*, *Cîntec de leagăn*.

[20] *L'échelle pentatonique dans la musique populaire hongroise*, în „Szemle", 1917 ; Id., *A magyar népzene*, Budapest, 1952.

[21] *A magyar története* (traducere în limba română la Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice), p. 132—133.

[22] *Untersuchungen zur ungarischen Volksmusik*, în „Archiv für Musikforschung", Leipzig, 6 Jg. 1941, Heft 1, p. 7—8.

[23] E. Borel, *La musique turque*, în N. Dufourcq, *La musique des origines à nos jours*. Paris, Larousse, 1946, p. 436.

https://biblioteca-digitala.ro

Apropiat, India, Indochina, Indonezia, de populația din unele zone ale Chinei de nord, de mongoli [24].

Ceva mai mult, pentatonica a fost practicată și de vechile culturi muzicale preistorice. Curt Sachs, de pildă, afirmă că se găsea în muzica vechiului Egipt [25]. Tot Sachs a transcris, de pe o placă de argilă — datată de la începutul primului mileniu î.e.n. — un imn în limba sanscrită, tradus în limba siriană și însoțit de acompaniament instrumental, notat cu cuneiforme. Acompaniamentul — pentru că acesta era notat — nu folosea decît cinci trepte, semitonul fiind strict evitat [26].

George Breazul demonstrează pe material folcloric românesc — pornind de la intervalul de terță mică — că pentatonica nu este decît rezultatul unei evoluții de-a lungul istoriei cîntecului popular. Tot el arată clar că gamele pentatonice sînt precedate de scări prepentatonice anhemitonice : bitonii, tritonii, tetratonii, care toate reprezintă „stadii de dezvoltare [...] anterioare apariției pentatonicii anhemitonice" [27].

Așa fiind, susținerea lui Bartók, că folclorul românesc ar fi împrumutat modelul cîntecelor maghiare bazate pe scări pentatonice, nu are nici o bază științifică. Afirmații asemănătoare se întîlnesc și în prefața unei colecții de folclor al ungurilor din Transilvania [28]. Nu știm cine a scris această prefață, atît de transparentă în ceea ce privește „tradiția națională" a maghiarilor. Dar să citățm un pasaj din *Prefața* scrisă de Victor Bator la volumul I de melodii instrumentale, publicat în limba engleză : „Prin comparație (cu studiile făcute asupra folclorului maghiar — n.n.), un studiu similar asupra cîntecelor și muzicii românești avea un handicap considerabil". Acest așa-zis handicap era motivat prin argumente care denaturau realitățile istorice, prezentîndu-le într-o lumină falsă. Astfel, după acest autor, conștiința națională, „mîndria comună pentru strămoșii glorioși" și atașamentul pentru arta și cultura tuturor românilor s-au încrustat numai de curînd într-o comunitate cu tradiții vechi, comparabile cu acelea ale maghiarilor. Studierea și evocarea acestor tradiții nu făceau parte dintr-o cultură națională unificată în aceeași măsură în care erau în Ungaria. Pe scurt, românii erau imperfect bazați pe o cultură a lor... Lucrurile devin ceva mai limpezi cînd susține următoarele : „Opera lui Bartók asupra muzicii românești avea un suport : numele și familia sa. În contrast, studierea sa asupra muzicii ungare se baza pe familia sa în Ungaria, pe suportul unei societăți maghiare conștiente național și, în sfîrșit, pe interesul larg răspîndit (în lume) pentru manifestarea artei maghiare" [29].

„Muzica maghiarilor din Transilvania alcătuiește un dialect aparte, alături de cele din Transdanubia, Marea Cîmpie și Ungaria de nord" [30].

[24] *Folcloristică. Organologie. Muzicologie. Studii.* București, Editura Muzicală, 1978, p. 74.

[25] Curt Sachs, *Der Tonkunst der alten Ägypten*, în „Archiv für Musikwissenschaft", Bückeburg und Leipzig. II. Jahrgang, I. Heft, Januar, 1920, p. 17.

[26] Idem, *Ein babylonischer Hymnus*, în „Archiv für Musikwissenschaft", Leipzig, Siebenter Jahrgang, Erstes Heft, April 1925, p. 21.

[27] *Pagini din istoria muzicii românești*, vol. V. Cercetări de istorie și folclor. Ediție îngrijită de Gh. Ciobanu. București, Editura Muzicală, 1981, p. 143—145.

[28] Béla Bartók—Zoltan Kodály, *Les Hongrois de Transylvanie. Chansons populaires.* Publiées par... Edition de la Société de littérature populaire. Budapest, f.a.

[29] B. Bartók, *Rumanian folk Music.* Volume One. *Instrumental Melodies.* Edited by Benjamin Suchoff, with a Foreword by Victor Bator. The Hague. Martinus Nijhoff, 1967, p. VII.

[30] *Musique hongroise*, în *Encyclopédie de la musique.* Tome II. Fasquelle. Paris, 1959. Articolul este scris de Jean Gergely.

https://biblioteca-digitala.ro

Numai pe baza unor asemenea susțineri s-a ajuns să se scrie : „România era o țară a romanței". „Caracterul muzicii românești este foarte amestecat. În rîndul claselor cultivate se constată o preferință pentru muzica franceză și italiană, vădindu-se astfel originea latină. Adevărata muzică populară are totodată multe elemente comune cu vecinii slavi, iar elementul țigan este puternic reprezentat prin lăutari... În mod frecvent apare secunda mărită [...] datorită probabil influenței țiganilor" [31].

Știm că Bartók nu ezita să se corecteze cînd ajungea la o altă părere decît cea sau cele emise anterior. Acesta a fost cazul chiar cu gama pentatonică, pe care inițial o credea proprie folclorului maghiar. În anul 1934 a venit la București, unde a vizitat Arhiva de Folclor a Societății Compozitorilor Români, condusă de Constantin Brăiloiu. Ascultînd aici o serie de înregistrări, și-a dat seama că pentatonica este răspîndită pretutindeni la români. Această constatare îl pune în și mai mare încurcătură, pentru că „cercetarea materialului din Regat nu numai că nu ne aduce răspunsul la întrebările noastre, dar face și mai anevoioasă dezlegarea lor" [32]. Probabil ca să nu-și mai bată capul, a rămas la mai vechea părere că folclorul din zona secuiască este „de origine maghiară". Se mai întreba, totuși : „Cum a pătruns însă stilul pentatonic unguresc sau, — să zicem, „turco-tătar de nord" — în folclorul românesc și cum a putut dobîndi o asemenea răspîndire ? Oare numai prin mijlocirea ungurilor ? Sau prin mijlocirea altui popor ? Sau e vorba aici de o înrîurire comună, venind din mai multe părți ?". Crede că răspunsul nu-l poate avea decît „dacă vom cunoaște muzica popoarelor turcești și tătărești de la granița dintre Asia și Europa" [33].

Desigur că n-ar fi intrat într-o asemenea încurcătură dacă s-ar fi documentat de la început asupra răspîndirii gamelor pentatonice anhemitonice. Dar folcloriștii maghiari au început să se intereseze de gamele pentatonice doar din 1917, pe cînd Helmholtz își pune problema cu mult înainte [34].

Cînd, în 1914, Bartók vorbește despre dialectul muzical hunedorean, amintește doar despre existența unui al treilea dialect, „cel cu înrudiri maghiare din vecinătatea secuilor," cuprinzînd „Cîmpia" și „poate și județele cu populație amestecată, Tîrnava Mare și Tîrnava Mică, care arată o puternică influență secuiască" [35], fără să spună însă în ce ar consta acea „puternică influență". În colecția Maramureș se referă la al treilea dialect, dar nu și la vechea gamă pentatonică maghiară, ci doar la influența vechilor melodii maghiare parlando, de unde și denumirea de „dialect de caracter

[31] *Grove's Dictionary of Music and Musicians*, vol. III.

[32] B. Bartók, *Însemnări...*, *op. cit.*, p. 192.

[33] Id., *ibid.*

[34] Herman von Helmholz, *Lehre von den Tonemfindungen als physiologische Grundläge für die Theorie der Musik*. Brunswick, 1863. Să se mai vadă : Carl Strumpf, *Musik der Siamesen*, în „Beiträge zur Akustek und Musikwissenschaft", Leipzig, 3 Heft, 1901 ; Charles S. Myers, *The ethnological study of Music*, în *Anthropological essays presented to S. B. Taylor in honour of his 75th birthday*. Oct. 2, Oxford, 1907 ; H. Riemann, *Folkloristische Tonalitätsstudien*, I. Pentatonik und tetrachordale Metodik in schottischen, irischen, watischen und spanischen Volksliede und im gregorianischen Gesänge (Abhandlungen der Kgl. Sächs. Forschungsinstitut zu Leipzig, Forschungsinstitut für Musikwissenschaft), Leipzig, Breitkop und Härtel, 1916.

[35] B. Bartók, *Însemnări...*, *op. cit.*, p. 147.

https://biblioteca-digitala.ro

maghiar" [36]. Lucrurile încep să se schimbe o dată cu publicarea articolului *Muzica populară românească* [37], în care scrie că acest al treilea dialect corespunde cu „*Teritoriul Câmpiei*, județele Satu Mare și probabil Sălaj, teritoriu influențat de vechile melodii pentatonice secuiești". În 1933, în articolul publicat la Berna, nu mai amintește deloc de cel de al treilea dialect.

Subliniem încă o dată că scările pentatonice pot fi întîlnite pe întreg teritoriul românesc. Ceva mai mult, în acest folclor a fost depistat un *al doilea sistem pentatonic anhemitonic* : D—F—G—a—h. În urmă cu aproape un deceniu am prezentat pe larg acest sistem [38].

Culegerea lui Bartók de folclor românesc din Bihor ne-a oferit cîteva exemple din acest sistem, dar culegătorul nu a sesizat nimic. Din acest sistem au fost identificate „patru forme" sau „moduri". Muzicologul maghiar Lajos Bárdos a mai găsit un exemplu la R. Lachmann [39] pentru „forma modală" F—G—a—h—d, iar pentru „forma" D—F—G—a—h′ dă numai fragmentul melodic ultim al unei melodii maghiare [40].

Cît privește „lipsa de unitate" a folclorului românesc, la care se referă Bartók în cîteva rînduri [41], noi susținem că folclorul muzical românesc este perfect unitar, dat fiind că atît melodia cît și ritmul se organizează conform structurii versului. Cum versul ia naștere din posibilitățile fonetice și gramaticale ale limbii, și cum limba română nu cunoaște dialecte — cel puțin pe actualul teritoriu al R.S.România — înseamnă că această structură este una și aceeași pentru întregul folclor muzical românesc [42].

Ținem să subliniem că muzica este practicată pe actualul teritoriu al R. S. România cel puțin din mileniul al treilea î.e.n. Dovada ne-o face cunoscuta *Horă de la Frumușica* — reprezentare antropomorfă care sugerează mișcarea de dans, *hora* — atît de răspîndită la români. Din vechile culturi preistorice, știm că la *indieni* și la *fenicieni* se obișnuiau *dansurile în cerc* [43]. În afară de aceasta, dansurile erau însoțite de instrumente muzicale [44]. Toate acestea ne determină să credem ferm că în mileniul al 3-lea î.e.n. muzica — alături de dans — erau în practica locuitorilor de pe aceste meleaguri.

Nu excludem posibilitatea ca românii să fi preluat unele melodii cîntate de maghiari, așa cum și maghiarii au preluat de la români. Avem în vedere, între altele, poemul *Ciobanul care și-a pierdut oile*, ce poate fi întîlnit — cel puțin instrumental dacă nu și vocal — pe toată aria locuită de români. Prin anul 1588—1589 — deci în urmă cu patru secole — poetul maghiar

[36] Id., *Volksmusik der Rumänen von Maramureș*. Drei Masken Verlag. München, 1923, p. XXIX.

[37] Id., *Însemnări...*, *op. cit.*, p. 173.

[38] Vezi G. Breazul, *Pagini...*, *op. cit.*, vol. V. Cercetări de istorie și folclor, p. 32—37.

[39] R. Lachmann, *Musik der aussereuropäischen Völker*, în *Ernst Bücken Handbuch der Musikwissenschaft*. Wildpark, Postdam, 1923, II, p. 109.

[40] L. Bárdos, *Natürliche Tonsysteme. Methode ihrer Messung*, în „Studia Memoriae Belae Bartok Sacra" : Aedes Academiae Scientiarum Hungaricae Budapestini, 1956, p. 238.

[41] B. Bartók, *Însemnări...*, *op. cit.*, p. 72, 180.

[42] Vezi G. Ciobanu, *Raportul structural dintre vers și melodie în cîntecul popular românesc*, în „Revista de folclor", București, VII (1963), nr. 1—2, p. 41—61, retipărit în vol. : id, *Studi de etnomuzicologie și bizantinologie*. București, Editura Muzicală, 1974, p. 14—33.

[43] R. I. Gruber, *Istoria muzicii universale*. I. București, Editura Muzicală, 1961, p. 69, 75.

[44] Id., *ibid.*, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

Balassi Balint (1554—1594) a scris o poezie elegiacă, care trebuia cîntată, după indicațiile sale, pe melodia cîntecului românesc *Fata care-și plînge oile rătăcite*. Joseph Faragó, care a scris studiul *Ciobanul care și-a pierdut oile, în folclorul maghiar* [45], spune : „nu numai poetul cunoștea acest poem [...] ci și țărănimea maghiară din România, care [...] o cîntă, o consideră a sa și o prețuiește ca atare pe o arie considerabilă [46]. De aici rezultă că maghiarii din R. P. Ungară nu cunosc piesa. În ceea ce privește vechimea repertoriului pastoral, aflăm următoarele :

— Poetul Apollonius din Rodos (sec. III. î.e.n.) înfățișează un păstor cîntînd din fluier un cîntec păstoresc (*nomion melos*), cu ajutorul căruia își conducea turma de la pășune la stînă [47] ;

— Pollybius, istoric grec (sec. III—II î.e.n.) afirmă : „în insula Corsica, ciobanii își cheamă animalele prin cîntec din fluier" [48] ;

— O mărturie a dezvoltării muzicii populare la sumero-babilonieni o constituie reprezentările de păstori cîntînd, unii la flautul longitudinal, alții la lăută. Aceste reprezentări au fost găsite în săpăturile efectuate pe teritoriul vechiului stat sumero-babilonian. Prima reprezentare datează din mileniul al III-lea î.e.n., iar a doua „de la începutul celui de al doilea mileniu î.e.n." [49].

O. Densusianu găsește originea unor termeni pastorali, ca stînă, țarc etc. la iranieni [50].

Cînd *oaia* a fost *domesticită* în *Iran* încă în mileniul al VII-lea î.e.n. [51] ; cînd populațiile de păstori din Asia Mică și Centrală s-au răspîndit în Egipt și în număr mai mic în părțile nordice ale continentului, ajungînd pînă în insulele Canare [52] ; cînd populații iraniene, ca sciții, sarmații etc. s-au revărsat asupra Daciei cu începere încă din secolul al VII-lea î.e.n. [53] nu ne mai putem întreba dacă a fost sau nu o influență iraniană asupra geto-dacilor. O. Densusianu chiar extindea domeniul acelor influențe, după cum se poate constata din cele ce urmează : „Nu numai cuvinte, dar și motive folclorice au putut fi transmise la depărtări mari prin migrațiile păstorești, așa că în mult discutata chestiune a asemănărilor dintre basmele atîtor popoare, cum și în ceea ce privește alte obiceiuri folclorice pe care le observăm pe teritorii întinse, putem aștepta ca păstoritul să lămurească unele puncte..." [54].

Repertoriul de înmormîntare cuprinde două categorii de creații : *bocete* — care de altfel se întîlnesc la toate popoarele, încă din îndepărtata antichitate — și *cîntece rituale*, precum : *Brad*, *Zori*, *Al drumului*, *Al Gropii*,

[45] În „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei" pe anii 1961—1964. Cluj, 1966, p. 455—461.

[46] Id., *ibid.*, p. 455.

[47] N. Mihăescu, *Cîntecul de muncă la greci și romani*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", 3 (1954), p. 69, col. 2.

[48] Id., *ibid.*, p. 69, col. 2.

[49] R. I. Gruber, *op. cit.*, p. 52 și nota 1.

[50] *Irano-romanica*, în „Grai și suflet", vol. I, fasc. 2, București, 1924.

[51] Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și a civilizației*. I. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 33.

[52] Julius Lips, *Obîrșia lucrurilor*. O istorie a culturii omenești. București, Editura Științifică, 1958, p. 161.

[53] V. Pârvan, *Getica*. O protoistorie a Daciei. Academia Română. „Memoriile Secțiunii istorice". Seria III. Tomul III. Mem. 2. Cultura națională. București, 1926, p. 286.

[54] O. Densusianu, *op. cit.*, p. 249—250.

https://biblioteca-digitala.ro

Cîntecul mare, *Cocoşdaiul* etc. Zona de maximă frecvenţă a cîntecelor rituale este cea a Gorjului, Hunedoarei şi Banatului. Cercetările au constatat însă că, de pildă, *Cîntecul bradului* se întîlneşte şi în zona Năsăudului, sub denumirea de *Cîntecul Buhaşului*, iar *Cîntecul zorilor* a mai fost cules la Siriu (Buzău) [55]. Sub denumirea de *Leruit*, *Cîntecul zorilor* a mai fost găsit în comuna Buciumeni (jud. Sălaj). Din punct de vedere funcţional, bocetul găsit aici este un *Cîntec de zori* [56]. În fine, *Cîntecul zorilor* a fost cules şi în Banatul iugoslav, din comunele : Uzdin, Vladimirovaţ şi Nicolinţ [57]. În mod cert, aceste cîntece rituale vor mai fi existînd şi în alte ţinuturi ale ţării, dar încă n-au fost scoase la lumină. Pentru că aşa cum a apărut *Cîntecul zorilor* în zone atît de îndepărtate unele de altele, vor apărea — în mod cert — şi altele.

Tot la repertoriul de înmormîntare ar mai fi de amintit *Priveghiul*, obicei ce poate fi întîlnit mai peste tot în ţară. Béla Bartók a cules cîntece de priveghi din judeţul Mureş [58], fără să mai luăm în consideraţie Moldova, unde, atît în nord cît şi în sud (Vrancea), priveghiul se face cu tot felul de jocuri, inclusiv cele obişnuite la jocul satului.

Bocetul poate fi aflat în toată ţara. Ar fi de menţionat că prin Oltenia, prin Moldova şi în judeţul Bacău, bocetele sînt de obicei în proză, fiind improvizate, dar de multe ori acestea sînt versificate.

În ceea ce priveşte bocetul, menţionăm că la sumero-babilonieni, ca şi la vechii egipteni, se obişnuia să se jelească cei morţi [59]. Tot la sumero-babilonieni — mai ales la reprezentaţiile dramatice în cinstea lui Tammuz, zeul vegetaţiei—, femeile jeleau acompaniate de flaut [60]. Să amintim că şi la români, mai ales în părţile muntoase din nord, se obişnuieşte ca bocetul să fie însoţit de fluier sau să se cînte, la morţi, cîntece triste din fluier sau să se buciumeze, mai ales acasă, dar şi pe drum pînă la groapă [61].

Amintim că obiceiul de a însoţi bocetul cu fluier sau de a se însoţi mortul cu instrumente muzicale exista şi la romani [62].

Să ne mai oprim încă o dată la părerile lui Béla Bartók privitoare la *horea lungă*. El afirmă că acest gen n-a fost descoperit în regiunile vechii Ungarii, în afară de Maramureş şi Ugocea [63]. Afirmaţia s-a dovedit a nu fi justă. Tiberiu Alexandru, de pildă, scrie : „Cercetările întreprinse

[55] P. Caraman, *Literatura populară*. Caietele Arhivei de folclor. III, Iaşi, 1982, p. 160.

[56] Stanca Fotino, *Leruit (Cîntec ceremonial de înmormîntare)*, în REF, 15 (1970), nr. 2, p. 157.

[57] Nicolae Both, *Contribuţii la Cîntecul zorilor*, în „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei" pe anii 1961—1964. Cluj, 1966, p. 403—467.

[58] B. Bartók, *Rumanian Folk Music*. Vol. II. Vocal melodies. Edited by Benjamin Suchoff. The Hague, Martin Nijhoff, 1967, nr. 641 abc, 643, 646 b, 651, 652 ab, 653 etc.

[59] R. I. Gruber, *op. cit.*, p. 52.

[60] Id., *ibid.*

[61] S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la români*. Bucureşti, 1892, p. 101, 113, 118, 195, 273, 274, 276 ; T. T. Burada, Opere III. Folclor şi etnografie. Ediţie critică de Viorel Cosma. Bucureşti, Editura Muzicală, 1978, p. 25, 27, 31, 41.

[62] Gavril Pop, *Datinele romanilor la înmormîntare în raport cu ale noastre*. Blaj, 1900 p. 11 ; T. T. Burada, *op. cit.* p. 4.

[63] B. Bartók, *La musique populaire de Hongrois et des peuples voisins*, *op. cit.*, p. 197—244. Articolul a fost publicat mai întîi în limba maghiară, apoi în limba germană : *Die Volksmusik der Magyaren und des benachbarten Völker*, în „Ungarische Jahrbücher", XV, Berlin, 1935 şi retipărit în limba maghiară (vezi Tiberiu Alexandru, *Béla Bartók despre folclorul românesc*, *op. cit.*, p. 17, n. 2).

https://biblioteca-digitala.ro

au stabilit existența ei (a *horei lungi*) pe întreg teritoriul României : în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova, Bucovina, Maramureș, Năsăud, pe Someș, în Mureș, în Țara Bîrsei, Țara Oltului și Sibiu. Vestigii ale ei au fost descoperite în Banat și în ținuturile transilvănene învecinate, mai ales în forme instrumentale"[64]. Într-o altă lucrare chiar se dă un asemenea exemplu : „Povestea ciobanului care și-a pierdut oile și le caută"[65].

La sfîrșitul ultimei lucrări citate (p. 48—81) se dă un „Catalog al înregistrărilor de muzică populară bănățeană" din Arhiva de Folclor a Societății Compozitorilor Români, pe cilindri de fonograf și discuri de patefon. În acest catalog aflăm unele înregistrări la care se indică : „Păcurarul care și-a pierdut oile" (p. 48, 58, 64, 75), iar alteori ni se indică simplu : „Doină" (p. 55, 68, 77).

Eu însumi am înregistrat, cu peste un sfert de secol în urmă, în satele Cărbunari și Stinăpari (jud. Caraș), din apropiere de Moldova Nouă, cîteva melodii de doină, printre care una pe text de cîntec de leagăn.

Emilia Comișel — fostă profesoară de folclor muzical la Conservatorul „Ciprian Porumbescu" din București — afirmă : „În Banat, doina se cîntă mai mult instrumental, cu excepția zonei de interferență cu Oltenia"[66].

Rezultatele obținute în urmărirea răspîndirii unor genuri folclorice de către membrii fostului Institut de Folclor — inclusiv de la fosta Arhivă de Folclor — se întinde pe o perioadă de șase decenii. Béla Bartók a cules cele 371 de melodii din Bihor în timp de patru săptămîni : „trei săptămîni în vara anului 1909 și o săptămînă din iarna anului 1910". Celelalte melodii românești — deci din Maramureș — între 15 și 27 martie 1913 ; iar colindele, melodiile și textele publicate în limba engleză au fost culese între anii 1908 și 1917[67]. Deci el a avut contact cu folclorul românesc doar 9 ani. Categoric, a fost prea puțin ! În afară de aceasta, prin anul 1920 a fost șicanat, fiind acuzat de filoromânism, ceea ce l-a împiedicat să gîndească mai serios asupra folclorului nostru.

Cred că Tiberiu Alexandru avea dreptate cînd scria : „Chestiunea înrîuririlor a privit-o (Bartók) ... dintr-un punct de vedere îngust, bucurîndu-se cînd putea să constate o situație „relativ" avantajoasă pentru folclorul maghiar, îngrijorîndu-se din pricina unor influențe „aproape fatale" exercitate de vecini, înrîuriri care amenințau să „desnaționalizeze" cîntecul popular maghiar"[68]. Eu aș spune că dacă nu apăreau „situațiile", le inventa !

Emițînd păreri categorice, Béla Bartók a comis și o serie de greșeli. Care ar fi acestea ?

1. Nu a luat în considerație întregul material folcloric muzical românesc. Printre cele mai vechi repertorii populare, se situează repertoriul funebru, mai ales cîntecele rituale de mort.

[64] T. Alexandru, *Folcloristică. Organologie. Muzicologie*, *op. cit.*, p. 79.

[65] Id., *Muzica populară bănățeană. Notă monografică*. București, Editura Cercului Bănățenilor, nr. 2 ș.a.

[66] *Folclor muzical*. (Ministerul Învățămîntului, Conservatorul de Muzică „Ciprian Porumbescu"). București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967, p. 286.

[67] Precizarea datelor culegerii materialului se face în prefața fiecărui volum.

[68] T. Alexandru, *B. Bartók despre folclorul românesc*, *op. cit.*, p. 94.

https://biblioteca-digitala.ro

2. La baza cîntecelor — indiferent de genul căruia aparţin acestea — stau formulele melodice care s-au format de-a lungul dezvoltării colectivităţii umane, începînd încă din perioada preistorică. Aceste formule pot fi întîlnite în folclorul tuturor popoarelor. Din îmbinarea acestora iau naştere diferitele cîntece. Aşa se face că genurile au, de la zonă la zonă, atîtea puncte comune care au dus la afirmaţia că toate au o bază prepentatonică [69].

3. Am văzut că doina se găseşte răspîndită pe întreg cuprinsul ţării, chiar dacă nu în mod egal. Nu numai atît. Se constată asemănări izbitoare între doina din Oltenia şi cea din Maramureş—Ugocea. Nu este vorba de aceeaşi structură a scărilor muzicale, ci şi de loviturile de glotă, care se întîlnesc şi într-un cîntec ritual din Cambodgia. Asemănări mai întîlnim între aceeaşi doină din Oltenia şi doina bucovineană. Avem în adevăr acele *glissandi* în *parlato*, la secundă, terţă sau chiar la cvartă. Iar toate acestea în doina unor ţinuturi atît de îndepărtate, care n-au mai venit în contact de foarte multe secole.

4. Spre deosebire de poporul maghiar şi de secuii din Transilvania, care pretind că au o gamă pentatonică adusă „din Asia", pe care au dat-o apoi popoarelor înconjurătoare, deci şi românilor, poporul nostru deţine încă un sistem pentatonic anhemitonic pe care nu l-am mai găsit la nici un alt popor pînă acum : *F*, —, *G*—*D* — *a*, —, *si*. Din acest al doilea sistem pentatonic anhemitonic, în folclorul românesc au fost identificate pînă acum 4 „forme" sau „moduri" pentatonice, cu baza pe *D*, *F*, *G* şi *a*.

Lajos Bárdos [70] a mai găsit un exemplu — aparţinînd „formei" cu finala pe *sol*—, culeasă de Robert Lachmann [71] de la un prizonier evreu pe timpul primului război mondial; din folclorul maghiar ni se dă, ca exemplu, doar ultimul fragment muzical al unei melodii de dans [72].

5. O serie de obiceiuri cu mascaţi se întîlnesc deocamdată numai la români — nu şi la maghiari şi la popoarele balcanice. Dintre acestea ne limităm să citäm : *Capra* sau *Brezaia* şi *Ursul*.

Dacă tuturor celor de mai sus adăugăm şi ceea ce ne spun unele staţiuni arheologice, ca : Apulum, Bratei, Bucov, Cetăţeni, Moreşti, nu putem conchide altfel decît că poporul român s-a bucurat de o continuitate neîntreruptă pe acest teritoriu, pentru că altfel folclorul românesc n-ar fi rămas atît de unitar, iar ceea ce deţine în exclusivitate s-ar fi răspîndit şi în Peninsula Balcanică, unde, susţin unii, că s-ar fi retras în anul 271.

[69] Mariana Kahane, *Baza prepentatonică a melodicii din Oltenia subcarpatică*, în REF, 9 (1969), nr. 4—5, p. 387—411.

[70] Lajos Bárdos, *Natürliche Tonsysteme. Methode ihrer Messung*, *op. cit.*, p. 209—248.

[71] R. Lachmann, *Musik der aussereuropäischen Völker* (Bücken. Handbuch der Musikwissenschaft. Wildpark—Postdam, 1928), p. 109.

[72] Rajeczky Benjamin—Gönyey Sándor, *111 tancdal (111 Ungarische Volkstanzlieder)*, Budapest, 1949, nr. 21.

https://biblioteca-digitala.ro

MUSICAL FOLKLORE AND THE CONTINUITY OF THE ROMANIAN PEOPLE

(Abstract)

After reviewing the opinions of several men of culture in the second half of the 19th century and the beginning of the 20th, the author insists on the views of several Magyar specialists, mainly Béla Bartók's. He is the Magyar musician who collected and published Romanian musical folklore, wrote about it and advanced certain unfounded viewpoints. Some of them are listed below :

— the lack for unity of the Romanian folklore, proved by the existence of four dialects, of which one due to the strong influence of the Szeklers on the Romanians.

— "Doina", perhaps the oldest Romanian creation, can be found only in Maramureș.

— Nonsemitonic pentatonic step, brought by the Magyars from Central Asia, was taken over by the Romanians and after the first world war it started spreading in the other Romanian zones.

These opinions — and others — put Béla Bartók among those Magyar historians who believe that in 271 the Daco-Roman population withdrew south of the Danube, wherefrom it came back at a much later date, after the settlement of the Magyars in the Hungarian steppe and in Transylvania.

In order to refute such opinions, the author of the paper underlines the oldness and unity of the Romanian folklore.

— Throughout the whole country, the Romanian folkllore has the same structure.

— The origins of the ring dance may be traced back — in the "Hora" from Frumușica — to the 3rd century B.C.

— The lament is attested with the Egyptians and Sumerian-Babylonians and the burial rites are spread — even if not equally — on the whole territory of Romania.

— "Doina" is spread in all the zones of this country, Transylvania included.

— The pastoral repertoire with its specific tunes, is at least 3 millennia old.

All this, together with archeological finds, speak about the continuity of the Romanian people. Otherwise, folkloric elements would have appeared south of the Danube, and from those parts, a fact that has not been proved as yet.

https://biblioteca-digitala.ro

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **TRADIȚII ȘI OBICEIURI POPULARE DE PRIMĂVARĂ I. ÎNFÎRTĂȚIREA ȘI ÎNSURĂȚIREA.** În viața poporului nostru primăvara este anotimpul cel mai îndrăgit. Timp al reînvierii naturii, în metamorfoza tainică a firii, amintind de vechiul început de an calendaristic care, la anticii romani până la Iuliu Cezar, în sec. I.e.n., se ținea la 1 martie, primăvara se deschide din pridvorul lui Mărțișor învesmîntată în viață și culoare, marcată de credințe și obiceiuri tradiționale menite să dea sensuri mai adînci activităților agricole, casnice și pastorale specifice începutului de sezon vegetativ.

În tradiția veche românească ciclul acestor obiceiuri începea din Făurar, după cîșlegi, cînd, așa cum menționează folcloristul Simion Fl. Marian, în unele părți de Sin Toader avea loc *înfîrtățirea* și *însurățirea*, datină prin care flăcăii se legau frați, iar fetele se prindeau surori pe toată viața (*Sărbătorile la români*, vol. II, București, 1899, p. 261). Ceremonia avea loc fie prin schimbarea reciprocă a unui ou roșu în Vîlcea, Buzău, Argeș, Gorj și Mehedinți, unde se țineau în preajma Paștilor (Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, București, 1976, p. 153), sau feciorii își dădeau cîte un fluier, cuțit, fetele în Moldova schimbau un inel ori o batistă, apoi își făceau daruri cercei, inele, o brățară, chiar o monedă, oale cu vin, o cană frumoasă ș.a. În Argeș preotul le citea o rugăciune tinerilor, cu care binecuvînta legătura lor. Obiceiul în general nu are o dată fixă, el se desfășoară la anumite zile „mari", sărbătorești, din tot cursul primăverii pînă după Paști.

Ca ritual mai însemnat fetele și feciorii mergeau în Gorj la un măr dulce, luau o lumînare și, făcînd o cruce în coaja mărului, aprindeau lumînarea, o puneau în măr lîngă cruce și luîndu-se de mîini cîte doi, fetele cîte două, ocoleau mărul și sărutau crucea de trei ori, feciorii zicînd: „Hai fîrtate să fim fîrtați ca și frați pînă la moarte", iar fetele: „Hai surată să fim surate pînă la moarte". În satul Gîrla Mare — Mehedinți cu această ocazie avea loc *ritul cununilor*, adică tinerii schimbau între ei cîte o cunună împletită din flori, cu formula de înfîrtățire. De asemenea, în alte zone ceremonia se mai săvîrșea la apă curgătoare sau la o fîntînă, amintind de vechea simbolistică a apei, credința în apa vieții și apa curățirii. Aici fetele își fac cîte o cunună de salcie și o pun pe capul fetei cu care s-au însurățit, primind în schimb un ou roșu. Apoi se îmbrățișează și rămîn surori pe toată viața (*ibidem*, p. 154—157). În Moldova se făcea frăția de cruce cu sînge, prin crestarea la o mînă în formă de cruce și unirea mîinii cu altul în același loc. În Dobrogea legătura datinei se făcea la biserică, unde preotul le citea tinerilor o rugăciune în prezența prietenilor și a cunoscuților.

Tinerii astfel înfîrtățiți erau considerați ca frați, iar în cazul cînd ritualul avea loc între un băiat și o fată ei nu se mai puteau căsători unul cu altul. Scopul acestui obicei era de a lega prietenii îndelungate, ajutorarea reciprocă și un mod de confiere specific vieții sătești.

Dar dincolo de un astfel formal, spiritual, înfrățirea de cruce a avut și un caracter juridic în cadrul obștii medievale românești. De pildă, ca să nu se împartă un teritoriu al obștii care, conform normelor pămîntului, era indivizibil și nu putea fi înstrăinat, vîndut unor persoane din afara ei, se proceda la înfrățirea cumpărătorului cu unul sau mai mulți săteni, membri ai obștii respective. Prin aceasta, cel înfrățit căpăta drepturi egale de vînzare, cumpărare, moștenire etc. cu obștea.

Așa s-a întîmplat la 12 martie 1580, cînd Dragomir, mare vornic al Țării Românești, se înfrățește cu mai mulți săteni cărora le dă, în schimbul unei moșii de-a lor, diferite obiecte de îmbrăcăminte, dobîndind dreptul pămîntului (Gheorghe David, *Prin țările române*, în „Magazin istoric", anul XVII, nr. 10, 1983, p. 40—41).

Privit în ansamblu, sub toate aspectele de manifestare, obiceiul înfrățirii tradiționale a avut un rol important în crearea unor relații de apropiere în viața socială a satelor noastre, lărgind cadrul înrudirilor de neam pe baza unor legături etnice afective care au contribuit la întărirea obștilor sătești și întreținerea unor forme comunitare mai largi de colaborare între membrii acestora, au stimulat cunoașterea reciprocă a tinerilor și au dus la întemeierea de prietenii durabile pentru toată viața. (*Nicolae Cojocaru*)

● **BULETINUL COMISIEI DE FOLCLOR.** În ședința din 22 septembrie 1988, Biroul Prezidiului Academiei Republicii Socialiste România a aprobat propunerile privind cooptarea în Comisia de folclor a Academiei R.S. România a următorilor noi membri : Florea Fugariu, Ioan Rebușapcă, Andrei Oișteanu (București), Vasile Șișu (Drobeta-Turnu Severin), Nicolae Cojocaru (Cîmpulung Moldovenesc), Lajosz Balász (Miercurea Ciuc), Rozalia Balint (Reșița) și Ilie Moise (Sibiu).

https://biblioteca-digitala.ro

ELEMENTE INEDITE PRIVIND CERCETAREA AȘEZĂRILOR ȘI ARHITECTURII ȚĂRĂNEȘTI ÎN VESTUL ȚĂRII

RADU OCTAVIAN MAIER

Cercetări sistematice de teren desfășurate în mai multe etape în vestul țării, în județele Arad, Bihor, Cluj, Sălaj, Satu Mare, ne-au permis cunoașterea unui material etnografic deosebit de semnificativ privind așezările, gospodăria, tehnicile de construcție, locuința, interiorul locuinței și decorul arhitectural. Analiza noastră, bazată exclusiv pe un material de teren inedit, s-a orientat atît spre conturarea formelor specifice locale, cît și spre surprinderea mutațiilor și transformărilor survenite în dinamica procesului de integrare a elementelor tradiționale în formele contemporane.

Așezările rurale constituie una dintre componentele de bază în viața oricărui popor și de aceea merită cea mai atentă cercetare etnografică, istorică și arheologică pentru înțelegerea continuității poporului nostru pe aceste meleaguri. Problemele legate de studiul așezărilor rurale au fost în trecut relevate sporadic ; deși s-au obținut unele rezultate bune, se putea face mai mult în acest domeniu pentru evidențierea dovezilor materiale de cultură și civilizație ale poporului nostru. Singurul care a dat o atenție deosebită și care a obținut rezultate din cele mai valoroase a fost mult regretatul nostru savant-etnograf Romulus Vuia, a cărui operă în acest domeniu rămîne de actualitate și prezintă un deosebit interes. R. Vuia a tratat problema așezărilor rurale cu atîta competență și cunoaștere a materialelor concrete, încît nu credem că s-ar mai putea aduce multe elemente noi în clasificarea sa asupra așezărilor tradiționale în afara acelor noi evenimente care se petrec astăzi în mediul rural : sistematizare, modernizare etc. Vorbind despre arhitectura populară, despre așezări, întotdeauna legăm noțiunea acestora de prezența organizată a spațiului, a uliței sau chiar a unor construcții separate neorganizate într-o unitate economică sau socială cum este oricare comunitate sătească.

În afara studierii etnogeografice a așezărilor, un alt fenomen etnologic de o mare importanță este casa. Casa este supusă unor mari și rapide transformări, legate de factori economici, sociali și politici. În condițiile vieții contemporane această parte a civilizației materiale românești suferă modificări radicale, atît în formă cît și în funcționalitatea încăperilor, modificări care trebuie să fie înregistrate înainte de a dispărea casa tradițională.

Studiul nostru se ocupă de cîteva probleme fundamentale legate de complexul etnologic așezare—locuință, încercînd să fixeze, pe baza materialelor inedite de teren (culese din peste 200 de localități rurale),

Rev. etn. folc., tom 33, nr. 4, p. 311—326, București, 1988

https://biblioteca-digitala.ro

coordonatele esențiale implicate de această importantă latură a spiritualității românești.

Atenția noastră s-a oprit asupra locuinței țărănești, la care formele tradiționale dispar cu repeziciune, cum ar fi forma și planul casei, apariția materialelor și tehnicilor noi de construcție etc. De aceea azi exemplare tradiționale ale locuinței strămoșești sînt deja foarte rare și se impune deci studierea lor cît mai grabnică, deoarece legătura cu pămîntul străbun se face și prin statornicia așezării și casei.

Această problemă este intrinsec legată de problemele ființării neamului nostru, de continuitatea lui pe aceste locuri, de existența acestuia ca populație sedentară, de ocupațiile lui de bază : agricultura, meșteșugurile și creșterea animalelor. Referitor la aceasta R. Vuia spune : „Casa este adăpostul în care se nasc, trăiesc și mor generații, din a căror succesiune continuă se încheagă viața milenară a unui neam. Ea a fost adăpostul și mărturia continuă a vieții familiale și economice a păturii rurale : ea constituie, prin urmare, capitolul cel mai însemnat din studiul civilizației noastre populare. Fiecare casă țărănească este un mic muzeu popular, în care fiecare obiect, ca și fiecare numire a lui, prezintă o mărturie din evoluția vieții și civilizației neamului nostru" [1].

Zona de vest, prin natura reliefului ei, este foarte variată, de la șes la munte, de unde derivă și marea diversitate a tipologiei așezărilor. Există o serie de factori care concură deopotrivă la formarea caracterului așezării, cum ar fi factorii geografici, istorici, politici și economici, definind fizionomia așezării, conținutul și structura ei. În procesul intens al muncii creatoare s-au născut formele locale infinite ale operelor populare. Primul complex al arhitecturii populare a apărut nu în dependență de o planificare a unui sat, în care gospodăriile se înșirau pe strada principală, sau a unui complex central, ci în locurile cele mai adecvate, în funcție de relief, unde țăranul avea la îndemînă materiale de construcție, pămînt pentru agricultură, livadă cu pomi etc., de unde putea să observe foarte bine tot ce se întîmplă pe terenul ce-i aparținea.

Acceptînd clasificarea făcută de R. Vuia în *Satul românesc din Transilvania și Banat*, în zona de vest găsim următoarele tipuri de așezări : a) *sate cu case izolate* ; b) *sate răsfirate* ; c) *sate de vale* ; d) *sate îngrămădite* ; e) *sate de-a lungul drumului* etc.

a) În *categoria satelor cu case izolate* intră cătunele din comuna Bulz (care se întinde pe o suprafață de 40 km). În această zonă predomină cultura fînețelor și creșterea animalelor. Caracteristica acestor așezări din punct de vedere al structurii sînt casele răzlețe, izolate pe o suprafață întinsă, unde fiecare gospădărie are de obicei proprietatea în jurul casei. În aceste așezări ulița lipsește, casele sînt lîngă drumuri de hotar ori cărări care leagă între ele toate aceste gospodării. Acest tip s-ar putea defini ca fiind lipsit de o vatră a satului ca nucleu de bază. Satul este așezat într-o zonă montană, deci ocupația principală a locuitorilor din această zonă este creșterea animalelor ; de aceea se practică o cultură intensivă a fînețelor. Exemple identice din punct de vedere al ocupațiilor există în Munții Apuseni, în imediata apropiere a localității la care facem referire (fig. 1).

[1] *Satul românesc din Transilvania și Banat*, în *Studii de etnografie și folclor*, București, Editura Minerva, 1979, p. 158.

https://biblioteca-digitala.ro

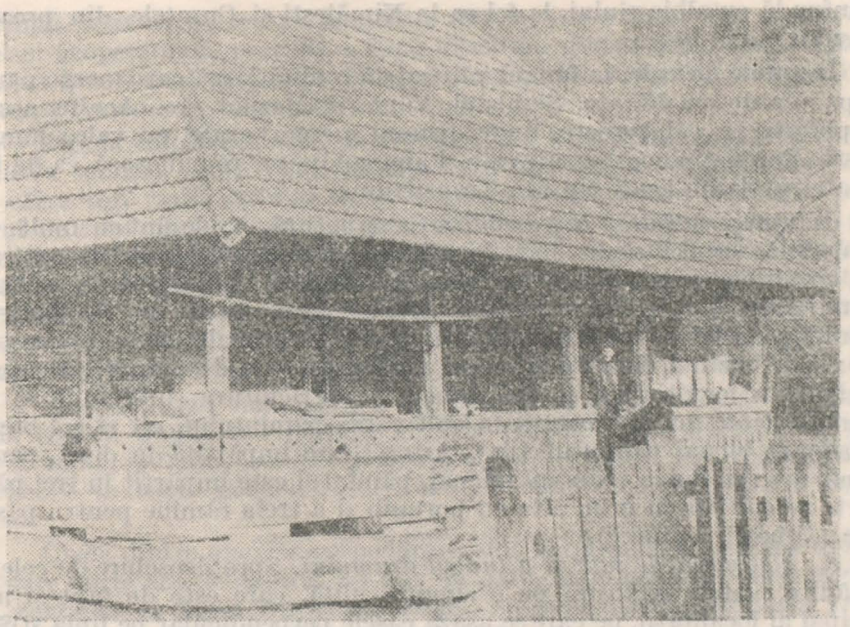

Fig. 1. Casă izolată din com. Bulz, județul Bihor (foto R. O. Maier).

b) *Categoria satelor cu case răsfirate*: Almașul Mare, Almașul Mic, Colești etc. Este un tip destul de răspîndit în această zonă. Satele cu case răsfirate se compun din uliţe lungi, ocolite la distanţe mari, împingînd astfel ca niște tentacule suprafeţe întinse de teren; casele sînt rare, cu locuri pentru grădini, pomi fructiferi între ele. Sînt și situații cînd casele din centrul satului sînt ceva mai dese, formînd vatra satului; în acest caz ele sînt de obicei perpendiculare pe linia uliţei sau a drumului. Aici, în vestul ţării, se observă ușor tendinţa de trecere de la satul cu case răsfirate la satul îngrămădit prin apariţia unor gospodării pe locurile virane dintre vechile gospodării. În ultimul timp acest proces este din ce în ce mai activ. În acest tip de sat se poate constata trecerea de la forma economiei cultivării intensive a fineţelor și creșterea animalelor la forma de proprietate divizată între hotar și vatra satului, unde ţăranul, în afară de grădină, mai are cîteva „jugăre" de teren agricol ori pășune. Dar, după cum se poate observa, în această zonă a satelor cu case răsfirate, ocupaţiile sătenilor devin mixte, împărţindu-se între agricultură și păstorit. Satul cu case răsfirate este o creaţie a regiunilor colinare, unde ocupaţia principală a locuitorilor este preponderent agrară, iar creșterea animalelor are pondere mai redusă. Aceste sate sînt locuite în exclusivitate de populaţie românească.

c) *Categoria satelor de vale* conţine elemente mixte de așezare. Astfel, casele în aceste sate sînt așezate perpendicular pe linia apei, pe toată lungimea ei, care de obicei nu este prea mare. În acest tip putem încadra Vărzarii de Sus, Meziadul, care are o caracteristică foarte interesantă, avînd incluse în componenţa sa elemente ale satului cu case răsfirate, ale satului de vale și de-a lungul drumului. În Vărzarii de Sus o parte a uliţei satului

https://biblioteca-digitala.ro

se confundă cu albia rîului, la fel ca în Nimăiești și Curațele din preajma Beiușului etc.

În satele de vale, în lungul văii există o uliță largă care merge paralel cu apa, ca de ex. Finațe, Sighiștel, Vărzarii, Meziad etc. Aceste așezări sînt plasate pe văi înguste, unde drumul merge paralel cu valea lungă și îngustă. Populația acestor sate este și aici covîrșitor românească, ca de fapt în toate satele de acest tip din Transilvania.

d) *Categoria satelor îngrămădite.* Ca structură, casele sînt cu mult mai dese decît în satul răsfirat, încît la prima vedere aspectul este de sat compact, cu ulițele sinuoase, fără un plan bine stabilit ; nu există un centru al satului. Astfel de sat ar putea fi Cociuba Mare. Zona de răspîndire a acestui tip de sat este centrul Transilvaniei. În celelalte zone din vest, ca de ex. în bazinul Beiușului, acest tip lipsește cu desăvîrșire. Ocupația principală a locuitorilor acestei zone este agricultura, întîlnindu-se atît sistemul trienal, cu trei rotații în cultivarea pămîntului, cît și cel bienal. În sistemul bienal pămîntul sau „țarina" este împărțită în două, pentru porumb și grîu, iar în sistemul trienal, pămîntul este împărțit în trei părți, o parte se cultivă cu grîu, alta cu porumb și a treia rămîne pentru păscut vitele („imaș", „izlaz").

e) *Categoria de sate de-a lungul drumului.* Spre deosebire de cele îngrămădite, satele se înșiră pe o singură uliță, care este de fapt și axul principal al localității, pe care se așază casele perpendicular pe linia străzii. Astfel de sate se găsesc în bazinul Beiușului și sînt considerate tipice : ex. Topa de Jos, Săghiște, Pocioveliște, Curățele, Burda, Budureasa etc. O categorie mai aparte sînt satele alungite, ca de ex. tot în zona Beiușului : Hidișelul de Sus, Roșia etc. În această parte a Bihorului, marea majoritate a localităților se încadrează în tipul de sat de-a lungul drumului ; ele se găsesc acolo unde șesul se întîlnește cu regiunea deluroasă. Prin urmare, ocupațiile de bază ale populației sînt agricultura și, în mai mică măsură, creșterea animalelor. Răspîndirea masivă, așa cum am arătat, în această zonă, a tuturor acestor tipuri de așezări rurale probează o dată mai mult continuitatea și marea stabilitate a populației românești autohtone, care este imens-majoritară pe acest străbun pămînt românesc.

Gospodăria — ca o parte reprezentativă a vieții sociale a satului — se bazează întotdeauna pe activitatea economică și spirituală. Cercetarea atentă a transformărilor intense survenite în acest domeniu al culturii materiale semnifică nivelul de civilizație și cultura la care a ajuns comunitatea studiată în diferitele faze ale evoluției sale.

Satele studiate sînt așezate cu precădere în zone deluroase, dar avînd șesuri fertile în lunci, încît ele au un pronunțat profil agricol, cu o structură compactă în așezarea lor, cu o mare densitate a gospodăriilor în „vatra satului".

De la începutul secolului nostru, o dată cu dezvoltarea bazei materiale a satelor din zonă, are loc fenomenul de aglomerare progresivă a structurii satelor, prin împărțirea terenului afectat unei familii între copii după maturizarea lor și prin construirea pe seama unei gospodării a două sau trei case. Unde situația economică nu permitea acest lucru se construia „casa" cu cîte o cameră pentru fiecare familie. În acest sens ne relatează informatoarea Toma Silvia din Pietroasa : „Mai mult casele bătrînești le făceau părinții pentru copii. Băieții rămîneau în casă, aici socrul meu,

https://biblioteca-digitala.ro

bătrînul, a avut trei feciori, la fiecare dintre ei le-a făcut cîte o cameră sub același acoperămînt, pe care a dat-o fiecăruia dintre copii cînd i-a însurat. Așa că într-o casă ne adăpostim trei familii. Fiecare intră în casa lui din „tirnați", avînd ușa separată".

Regula împărțirii casei la feciori trece și asupra grajdurilor sau poieții. În schimb, „șura" sau „colnița" era una singură și folosită în comun de către toți frații stabiliți în acea gospodărie, precum și fîntîna și cuptorul de copt pîine. Acest fenomen de împărțire a teritoriului unei gospodării între două sau mai multe familii înrudite, teritorial apropiate una de alta, ne duce la ideea că structurile teritoriale nu sînt altceva decît prospecțiuni pe sol ale formelor sociale. Element tipic al zonei studiate este așezarea casei fie cu fața la stradă, fie perpendicular pe stradă, foarte rare fiind cazurile cînd casa avea orientarea cu spatele la stradă.

Frecvența cea mai mare o are orientarea perpendiculară a casei pe linia străzii, după casă urmînd anexele gospodărești, *grajdul* sau *poiata*, *șura*, *colna*, *pătulul*, *cotețele pentru animale și păsări* și, firește, *fîntîna*— prezentă în toate gospodăriile — sau bazinele de acumulare a apei de ploaie.

Unele dintre anexele gospodărești sînt amplasate în „curtea dinapoi". Fiecare curte era delimitată cu cîte un gard, formînd două curți, și grădina cu zarzavat și pomi fructiferi. Astfel, se evidențiază structura triplă a gospodăriei tradiționale din zona cercetată.

În unele din localitățile zonei, de exemplu în Simbăta sau Lazuri, această împărțire nu este respectată, avînd o organizare diferită de cea pe care noi o considerăm tradițională. În fața casei, așezată perpendicular pe linia străzii, se găsește „grajdul", cu două încăperi în stînga și în dreapta, cu spatele la uliță, sau două cotețe cu colna la mijloc, care servește drept poartă prin care se intră cu carul direct în ocol. Ocolul este delimitat printr-un gard de „rît"-pășune, grădină, neformîndu-se cele două curți, ca în cazurile anterioare. În Roșia, în locul cotețelor amplasate cu spatele la stradă se află „casa", „colnița", „cămara" cu cuptorul de copt pîine, fapt ce dovedește că aici, cîndva, casa era cu spatele la stradă și că numai ulterior ea a fost așezată perpendicular pe linia porții, „linia căputului".

La gospodăria nouă s-a schimbat amplasarea casei, devenind ori paralelă cu strada ori în „cot", „vinclu", fapt ce aduce o serie de modificări în ansamblul structural al organizării interne a gospodăriei, care nu respectă modalitatea tradițională de amplasare în linie dreaptă în continuarea casei. În prima curte rămîn grădinița cu flori, casa și fîntîna, garajul, un element nou al zilelor noastre, celelalte acareturi fiind amplasate în curtea a doua, apoi urmînd grădina cu pomi și zarzavaturi. Gospodăriile sînt delimitate între ele prin garduri. În față, la casele tradiționale, se mai întîlnesc mari porți de lemn sculptate, care la casele noi sînt înlocuite cu porți de fier sau garduri și stîlpi de porți din chirpici, evidentă influență a orașului.

Tehnici de construcție și materiale. Ca o caracteristică generală se impune prezența formelor arhitecturale românești tradiționale, executate în cele mai vechi tehnici ale construcțiilor de locuință. Un astfel de exemplu îl constituie casele tradiționale construite în tehnica „furcilor", care după opinia noastră reprezintă cea mai arhaică formă în arhitectura lemnului

https://biblioteca-digitala.ro

din țara noastră. Scheletul construcției îl formau furcile, stîlpii de lemn bătuți în colțurile clădirii și în cuprinsul pereților, unite între ele cu o „împletitură" de nuiele ce constituia peretele. Deseori, nuielele sînt înlocuite cu „potici", adică lemne crăpate în fișii subțiri și late, din frasin sau gorun, împletite ca un gard în pereții casei, întotdeauna în poziție verticală. Împletitura pereților era „măldărită" sau „muruită" cu multe straturi succesive din lut amestecat cu pleavă ori paie zdrobite mărunt, primul strat (și cel mai gros) umplea golurile din pereții împletiți și dădea acestora o netezire, apoi urmau alte lipituri de finisare. După ce se uscau pereții, erau văruiți. Construcția era pusă pe tălpi de lemn cu sau fără un mic fundament, formînd așa-zisa casă pe vatră, ceea ce semnifica că înăuntru fața casei era de pămînt pe „vatră". Case sau acareturi în această tehnică am întîlnit în toate satele studiate din zonă, acestea avînd, după mărturia informatorilor, o vechime de 150—200 de ani. Construcția caselor din nuiele și din potici o încadrăm în prima categorie a tehnicilor arhitecturii românești, răspîndită de altfel în toate regiunile țării noastre, tradiția acestei tehnici fiind străveche, după cum o dovedesc numeroasele săpături arheologice, atestată încă din neolitic.

O altă tehnică de construcție folosită în zonă, pe care am putea-o numi cea de-a doua tehnică a lemnului, era tehnica șoșilor și cheotorilor românești, bîrne verticale puse, de regulă, pe tălpi masive de stejar, în jgheabul cărora erau introduse bîrne orizontale, „lodbe" — bîrne cioplite sau „sule" — bîrne rotunde, cu lungime ce variază între 1,50—2,50 m. Întregul schelet al acestei construcții, fie casă, fie acaret, era lipit pe dinăuntru și pe dinafară, rareori lăsat fără tencuială, cînd lodbele erau groase.

Ambele tehnici ale lemnului mai sus amintite, cercetate în zonă, se integrează deplin în unitatea arhitecturii românești și implicit a arhitecturii europene în general, fiind înscrisă în marea arie a arhitecturii nordice europene, incluzînd Scandinavia, bazinul Mării Baltice, întinderile împădurite ale Rusiei și ținuturi apreciabile din marele lanț muntos ce străbate, aproape neîntrerupt, Europa de la Marea Neagră la Atlantic, Carpații, Alpii, Pirineii. Așadar, unitatea arhitecturii populare românești în lemn este impresionantă, prin faptul că aceasta se bazează pe o străveche tradiție meșteșugărească, datată din cele mai vechi timpuri, care s-a menținut prin veacuri pînă în zilele noastre, formînd specificul arhitecturii noastre populare.

Aceste tehnici vechi ale arhitecturii românești locale din zona cercetată, atît laice, cît și bisericești, necesitau o cantitate mare de lemn, luat din pădurile seculare ale zonei, care se întindeau mult în cîmpie spre apus, iar la nord dincolo de Șimleul Silvaniei sau Cehul Silvaniei, unde acestea formau un brîu protector ce despărțea muntele de pustă. Defrișarea pădurilor pentru practicarea agriculturii, care devenea intensivă, a determinat în ultima sută de ani abandonarea tot mai mare a tehnicilor sus amintite, a construcțiilor țărănești în „furci" și „șoș".

De la începutul secolului nostru în zona cercetată au fost dezvoltate alte tehnici de construcție — cele ale pămîntului — ,care s-au răspîndit în două variante.

Prima formă este cea a pămîntului bătut în cofraje; cofrajele se fac „în roată" de jur-împrejurul casei. Lățimea lor variază între 25 și 35 cm. Pămîntul bine amestecat cu paie și pleavă se pune în calupuri, care apoi

https://biblioteca-digitala.ro

cu brațele sau furca sînt așezate între scîndurile cofrajelor, bătute, bătătorite cu un „mai" de lemn. Pămîntul se suprapunea în straturi succesive, groase de cel mult 1/2 m, fiecare strat lăsîndu-se să se usuce („zvinte") cîteva zile înainte de a fi pus următorul.

Curățirea pereților, adică netezirea lor, se făcea după uscarea totală a acestora. Tehnica constructivă a cofrajelor a fost asimilată de către meșterii din zonă destul de tîrziu în comparație cu alte zone și destul de repede abandonată, datorită apariției unei tehnici mai avansate pentru folosirea pămîntului.

A doua tehnică a pămîntului folosită la ridicarea pereților construcțiilor era aceea a *chirpiciului* („văioagăi"). Din pămînt amestecat cu pleavă și apă, apoi tăiat sau pus în forme paralelipipedice și uscate la soare rezultă „chirpiciul" sau „văioaga", în termeni locali. În multe cazuri văioaga se folosește în combinație cu cărămidă. Pe fundamentul de piatră sau beton se pun cîteva rînduri de văioagă, apoi urmează un rînd de cărămidă, „brîu" care face legătura de întărire a peretelui, succedîndu-se în mod ritmic pînă la terminarea acestuia.

În perioada actuală meșterul popular folosește tot mai rar materialele „crude", și pe scară tot mai largă materialele noi : ciment, cărămidă arsă și industrială, ceramica smălțuită, care înlocuiește tencuiala de mortar, faianța pentru bucătării și băi, linoleum pentru pardoseală, tîmplărie de fabrică, uși, ferestre, tabla și azbocimentul pentru acoperiș etc. Folosirea materialelor noi de construcții în mediul rural a dus implicit la dispariția tot mai rapidă a unor materiale și tehnici tradiționale de construcție, la mărirea treptată a rezistenței în timp a clădirilor, la apariția caselor noi, atît ca formă, cît și ca funcționalitate a încăperilor.

Toate acestea constituie o etapă superioară în evoluția tehnicii construcției de locuințe, fapt ce se înscrie în efortul comun de realizare a unei locuințe confortabile, de modernizare și urbanizare a satului românesc.

Un element important al casei țărănești tradiționale îl formează acoperișul, care la rîndul său a suferit transformări, gradat, de la formele sale arhaice la formele moderne cerute de noile procedee tehnice și tendințele estetice ale arhitecturii populare contemporane. Acoperișul tradițional din această zonă era în cele mai multe cazuri în „două ape" sau în „patru ape", cu o pantă de scurgere foarte mare, fapt care-i conferea o mare durabilitate în timp. Materialul de construcție folosit în trecut pentru „învelitul" caselor erau paiele simple în straturi sau legate în „jupi" de lețurile acoperișului. Acest tip tradițional de acoperiș încă se mai întîlnește ca relicvă în zona luată în discuție.

Pentru înălțarea acoperișului de jur-împrejur pe zid se punea o cunună de grinzi, numită în zonă „costoroabă" sau „cusurău", „cursurău". Peste această cunună era așezată o grindă de lemn groasă, dintr-un singur trunchi de copac, numită în termeni locali „ursoaie", „grindariu" sau, mai rar, „meșter-grindă". Peste cosoroabă și meșter-grindă se puneau „grinzile" transversale, care erau vizibile din interiorul camerei de locuit. Grinzile se acopereau cu scînduri sau „doștele", suprapuse sub formă de meandră, care formau „podul casei". La capetele grizilor se fixau „căpriorii" sau „cornii", prinși în cuie de lemn. Cornii erau cusuți între ei cu „lețuri", sus cu „scleme", iar peste ei se așezau paiele acoperișului. La streașina

https://biblioteca-digitala.ro

casei, pentru susținerea paielor se băteau cîteva cuie de lemn în formă de raze, numite „mînă".

Frontoanele caselor erau făcute din „potici" sau din „nuiele", lipite cu lut. Tipul de frontoane des întîlnit în zonă era frontonul teșit, numit în termeni locali fronton „cione". Modificările survenite în construcția acoperișului ca urmare a transformărilor și formelor noi de construcție au dus la dispariția unor elemente tradiționale ale structurii acestuia, cum ar fi „grindariul", grinzile transversale etc. În schimb, a apărut tavanul tencuit, se folosește țigla, tabla, azbocimentul pentru acoperirea construcției, ceea ce a determinat construirea acoperișului în cele mai multe cazuri în patru ape și nu prea înalt.

Locuința a fost în evoluția sa întotdeauna dependentă de condiții istorice, sociale, de factori economici și geografici, ea fiind un rezultat direct al acțiunii conștiente a omului asupra mediului înconjurător, definind în mare măsură gradul de evoluție culturală a comunității studiate. În jurul locuinței se polarizează de milenii numeroasele activități ale familiei și ale omului luat ca individ.

Încadrarea locuințelor din această zonă etnografică în ansamblul general al locuinței tradiționale românești de pretutindeni și mai cu seamă al celei din Transilvania este evidentă atît ca plan și tehnici de construcție, cît și ca denumire a celor mai multe părți componente ale întregului ansamblu arhitectonic popular, formînd în acest sens un tot unitar, un element durabil de cultură etnică și națională.

În zonele cercetate, materialele de teren ne-au oferit toate tipurile de locuință, începînd chiar cu formele cele mai vechi, dintre acestea unele nelocuite astăzi, iar altele devenind în timp anexe ale gospodăriei. În acest sens atestăm pentru trecut existența celor mai vechi forme de locuință țărănească din Transilvania : „casa cu o singură încăpere" sau monocelulară, întîlnită în Colești — Bihor și Lujerdiu — Cluj, dipărută la sfîrșitul secolului trecut, destinată azi ca depozit pentru alimente. Locuința tradițională caracteristică pentru a doua jumătate a secolului trecut, din care se mai găsesc exemplare și astăzi, era „casa cu tindă". Mărturii autentice ale unui astfel de tip de locuință avem în satele : Roșia, Burda, Cresuia, Vălani de Pomezău etc., fiecare dintre acestea depășind vîrsta de 150 de ani, reprezentînd adevărate monumente de arhitectură populară locală cu specificul ei bine conturat.

Tinda este încăperea alăturată casei de locuit, care se folosește în general pentru depozitatul diferitelor obiecte de uz gospodăresc, pentru păstrarea proviziilor și, cu predilecție, ca spațiu pentru prepararea hranei, aici aflîndu-se cuptorul de gătit „șpoheriul", cuptorul de copt pîine cu vatră și vatra liberă. La casele pe care noi obișnuim să le numim tradiționale, vechi de circa 150 de ani, tinda era lipsită de tavan, deasupra cuptorului de pîine aflîndu-se o apărătoare din nuiele lipite cu lut sau „sule"— bîrne groase, pentru a proteja acoperișul din paie de scînteile ce se ridicau din cuptor. Această instalație, numită „băbură", „corlan" sau „bubașcă", este caracteristică pentru întreg Podișul Transilvaniei. De multe ori în tindă se afla și „groapa de crompe", „pere de pămînt", care ținea loc de pivniță, unde se găsea și gura de foc a sobei din locuință.

Necesitatea tot mai mare a depozitării produselor agrare — agricultura fiind o ocupație de bază — a dus la apariția unor noi spații nece-

https://biblioteca-digitala.ro

sare păstrării produselor agricole, a hambarelor pentru grîne, a lăzilor pentru „făină", a unor unelte și obiecte mici, a vaselor necesare nevoilor casnice; în acest fel apare „cămara", o rezultantă a împărțirii în două a tindei.

Casa cu două încăperi, „*casă și tindă*", în evoluția sa se transformă în casă cu trei încăperi, „*casă—tindă—cămară*" (fig. 2), „*casă—tindă—casă*" (fig. 3) sau cu mai multe încăperi, „*casă—tindă—casă—cămară*" (fig. 4). Casele noi au mai multe încăperi cu destinații specifice condițiilor de civilizație și confort contemporan: hol, dormitor, sufragerie, camera bătrînilor, camera copiilor, bucătărie, baie etc.

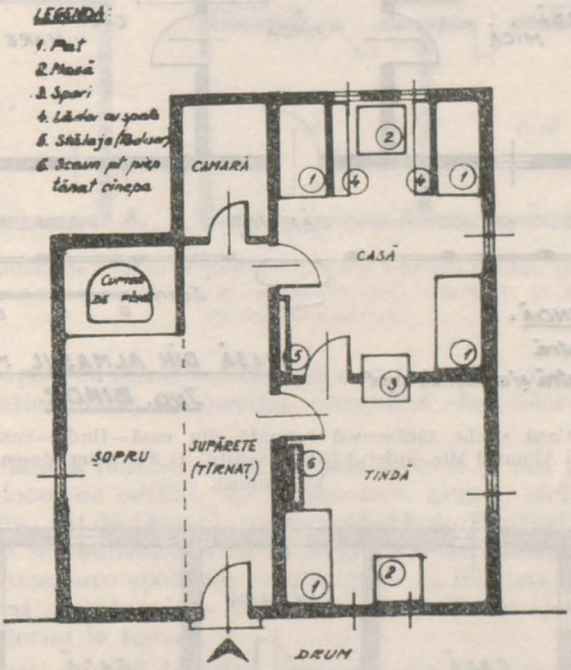

Fig. 2. Casă veche țărănească (1903) din satul Colești, județul Bihor. Schiță: R. O. Maier, desen: Măriuca Vulcănescu.

Ca fenomen specific Transilvaniei trebuie să evidențiem sistemul de construcție al „*caselor gemene*", care permiteau structurarea lor în spațiu cu două, trei, patru sau chiar cinci încăperi, simetrice, cu intrarea separată, din *tărnaț*, *supărete*, *șatră* ori *suptoaie*, denumiri locale ale tărnațului, și tipul de casă „*gemină*" cu „simetrie pe diagonală" [2], gîndire originală și ingenioasă a țăranului român de rezolvare a cerințelor de adăpost pentru familiile a doi frați (fig. 5.).

Casa de locuit cu două camere se compune din: a) „camera din față", „casa frumoasă", „soba curată", „casa către uliță", „casa dinainte"

[2] Radu-Octavian Maier, *Arhitectura țărănească în vestul țării*, Arad, Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă, 1979, p. 31.

https://biblioteca-digitala.ro

sau pur și simplu „casa" și b) „casa dinapoi", „casa de către teleac", „soba de casă" etc.

Referindu-ne la locuință, problema ce ne interesează în acest context, în mod deosebit, este aceea că elementele de bază privind terminologia sînt de origine latină; spre exemplu: casa (lat. *căsa*), a dura (*dūro, āre*), par

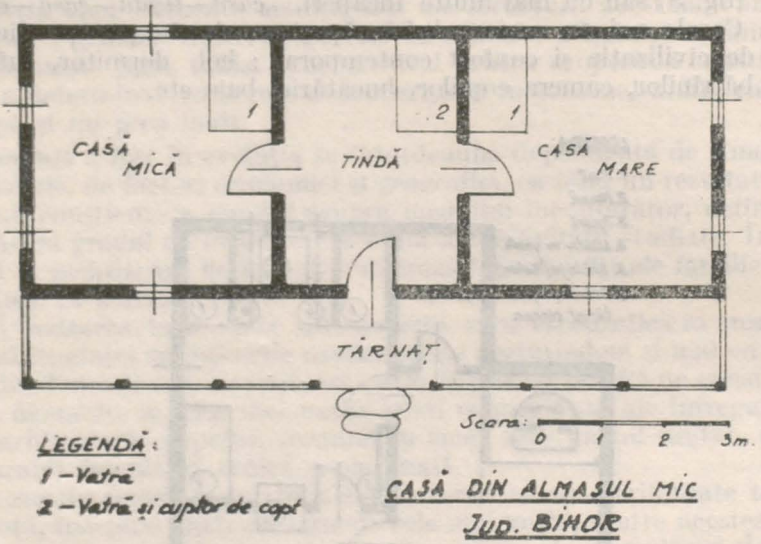

Fig. 3. Casă veche țărănească formată din casă—tindă—casă—tărnaț, din satul Almașul Mic, județul Bihor. Schița: R. O. Maier, desen: Mărioara Vulcănescu.

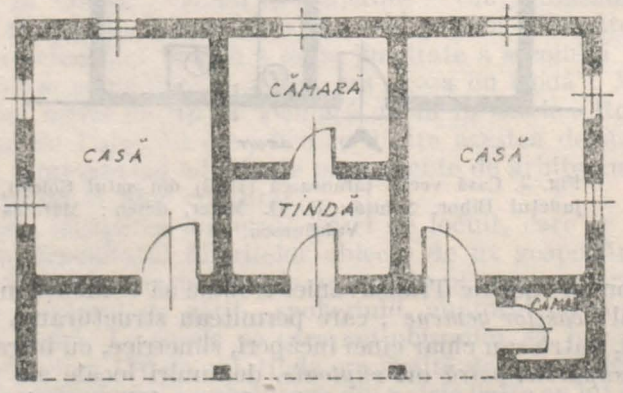

Fig. 4. Casă veche țărănească formată din casă—tindă—casă—cămară, din satul Colești, județul Bihor. Schița: R. O. Maier, desen: Mărioara Vulcănescu.

(*pălus*), scîndură (*scandula*), perete (*părĭēs*), alături de mur în aromână și a murui în zona de vest și centrală a Transilvaniei, a acoperi (*cŏŏpĕrĭo, īre*), celar (*cellārĭus*), tinda (**tenda*), cu răspîndire aproape în toată țara, termen descoperit de curînd și la bordei în Oltenia, fereastră (*fĕnestra*),

https://biblioteca-digitala.ro

poartă (*porta*), curte (*chors, tis*), ușă (**ustia*), iar ca piese de mobilier sînt de origine latină masă (*mensa*), scaun (*scamnum* — într-o parte a Transilvaniei se spune și astăzi scamn) etc. Atît limba, descoperirile arheologice, cît și fenomenele etnografice dovedesc cu prisosință unitatea și continuitatea de viață stabilă a populației băștinașe pe aceste meleaguri.

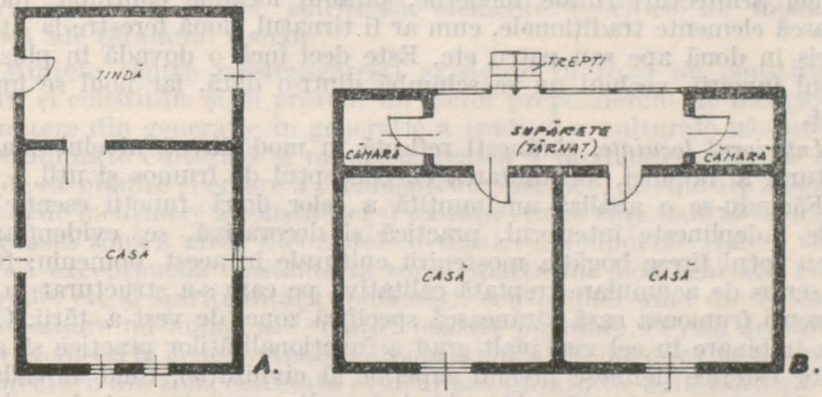

Fig. 5. Ansamblu de case în gospodărie, în satul Vărzarii de Jos, județul Bihor, format din case gemene (noi) și casă cu tindă (veche). Schiță : R. O. Maier, desen : Mărioara Vulcănescu.

Prima încăpere cu intrarea din tindă este de un interes artistic deosebit prin efectul estetic produs de bogăția, pitorescul obiectelor și organizarea acestora.

Întreaga viață a familiei se desfășoară de fapt în cea de a doua încăpere. Aici este locul de odihnă, de preparare a hranei, aici se ia masa, lucrează gospodina, se desfășoară toate activitățile familiei ; în esență, în această încăpere se muncește și se locuiește efectiv. Această cameră, spre deosebire de prima, are șpoheriu pentru gătit și încălzit în același timp ; tot aici se află și „cuptorul de încălzit cu șutru", loc special după vatră unde se poate dormi la nevoie.

În fața casei se află tîrnațul dezvoltat din vechea prispă, prevăzut cu stilpi numiți „tîrnățaruri", de unde și numele de tîrnaț, care are funcții ca : mărirea spațiului locuibil, construirea cămării într-unul din capetele lui, ocrotirea pereților împotriva intemperiilor ; funcția estetică în ansamblul arhitectural face din el un element specific tradițional al casei din zonă. La casele pe care noi le socotim tradiționale, tîrnațul este inclus în dreptunghiul de bază al acoperișului. Însă într-o epocă mult mai recentă, în jurul anilor 1900, tîrnațul era adăugat ca o prelungire a streașinei, mărind astfel spațiul destinat diferitelor întrebuințări.

Pe la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, locuința a marcat un salt calitativ și estetic, trecînd prin transformări substanțiale în întreaga sa structură. În această perioadă satul vine din ce în ce mai mult în contact cu orașul, împrumută tot mai multe elemente ale arhitecturii urbane. Drept urmare a acestor influențe crește numărul camerelor, se schimbă planul, apar noi încăperi cu destinații specifice, bineînțeles în raport cu posibilitățile materiale ale familiei respective.

https://biblioteca-digitala.ro

În prezent, în urma transformărilor economice și sociale din mediul rural, numărul locuințelor cu 3—5 camere este mai mare decît al locuințelor cu 2—3 camere, fiecare încăpere căpătînd funcționalități speciale legate de condiții ale creșterii nivelului de viață, ale noii mentalități, caracteristică azi locuitorilor satelor noastre. Cu toate acestea, în procesul creației unei arhitecturi rurale moderne, țăranul localnic continuă încă să folosească elemente tradiționale, cum ar fi tîrnațul, două ferestre la stradă, acoperiș în două ape sau patru etc. Este deci încă o dovadă în plus că în procesul înnoirii, vechiul nu se schimbă dintr-o dată, iar noul se impune treptat.

Interiorul locuinței țărănești reflectă în mod direct nivelul material și cultural al familiei, mentalitatea ei, conceptul de frumos și util.

Făcîndu-se o analiză amănunțită a celor două funcții esențiale pe care le îndeplinește interiorul, practică și decorativă, se evidențiază în mod cu totul firesc bogăția moștenirii culturale în acest domeniu, fundament serios de acumulare treptată calitativă pe care s-a structurat în timp de veacuri frumoasa casă țărănească specifică zonei de vest a țării. O asemenea îmbinare în cel mai înalt grad a funcționalităților practice și a exigențelor estetice definesc nivelul superior al civilizației, fiind dovada cea mai evidentă a unei străvechi culturi dezvoltate neîntrerupt de-a lungul timpului.

În primul rînd interiorul casei țărănești din zonă este frumos aranjat cu diferite piese de mobilier. Ca o piesă tipică încă prezentă în interiorul țărănesc este patul cu „ierneu", pe care se așază cu multă mîndrie „pernele cu fund" și un „lepedeu" cu alesături. Alte piese de mobilier ce fac parte din interiorul tradițional sînt : un „rindeu", o „stălaje", unul sau două dulapuri, masa așezată în mijlocul casei cu scaune de jur-împrejur, un „credenț", spoierul „lada de zestre" cu și fără spinare, „scaune lungi cu spate". Pe lîngă acestea funcția estetică a interiorului este întregită cu vasele de ceramică, cu șervete, țesături și icoane pe sticlă.

În satele cercetate, în urma studiilor întreprinse am constatat că interiorul nou în cele mai frecvente cazuri nu mai păstrează trăsăturile caracteristice esențiale ale interiorului tradițional, el tinde a se asemăna cu cel de la oraș, avînd aceleași piese de mobilier, reflectînd o mentalitate vădit schimbată, transpusă din mediul orășenesc în cel rural.

Decorul arhitectural în zonă a cunoscut o dezvoltare deosebit de complexă și originală, găsindu-și o largă concretizare în ornamentarea porților și stîlpilor tîrnațului, frontoanelor și pereților caselor, mobilierului, obiectelor de uz casnic etc. Totalitatea formelor și tehnicilor ornamentale răspîndite aici definesc decorul arhitectural specific zonei, ce îl distinge de arhitectura populară a altor zone ale țării, evidențiind un anume mod de gîndire și de exprimare artistică. În același timp, formele ornamentale străvechi, de o largă răspîndire, care constituie scheletul ornamental arhitectural local, se încadrează perfect în specificul stilistic al artei populare românești de pretutindeni și din toate timpurile. Aceste creații artistice sînt specifice poporului nostru, rezultat al geniului său creator, și similitudinile dintre lucrările acestei zone și celelalte regiuni istorico-etnografice ale țării sînt absolut evidente, întregind ansamblul unitar al artei populare românești. Populația românească din zonă a știut

https://biblioteca-digitala.ro

să-și perpetueze tradiționala ornamentație în arhitectură, realizînd o sinteză autentică de motive ornamentale etnice.

În zona Beiușului, spre exemplu, vechi leagăn de cultură românească, întîlnim o serie întreagă de construcții atît laice cît și bisericești, adevărate monumente de artă, care evidențiază cu pregnanță legătura organică dintre cultura materială și cea spirituală, elemente specifice de modalitate artistică ale țăranului român.

Multele centre meșteșugărești existente în zonă au constituit în veacuri și constituie și în prezent un factor preponderent de menținere și transmitere din generație în generație a tradițiilor culturale născute aici, de continuitate culturală și meșteșugărească a producției artistice naționale, de răspîndire și creare a ornamentelor specifice, de educare a simțului artistic, de menținere a conștiinței și unității etnice naționale ale românilor din această zonă a țării. Elementele decorative, abundente și de o valoare artistică excepțională existente în zonă, aparțin în mod egal atît culturii materiale, cît și spiritualității românești, constituind unul dintre coordonatele majore nu numai ale creației noastre populare, ci mai degrabă ale artei românești în genere. Analiza atentă a modalităților de expresie artistică a arhitecturii din zona cercetată evidențiază trăsăturile definitorii ale ornamenticii, multitudinea ideilor plastice, variata lor realizare artistică din punct de vedere al formelor stilistice definitorii pentru stilul românesc și mai cu seamă specificul acesteia, care constă din îmbinarea armonioasă a unui sentiment profund poetic cu tendința de construcție riguroasă, din economia echilibrată a tuturor structurilor artistice generate pe fondul unei inspirații absolut originale.

Un element elocvent de exemplificare a structurii ornamentului sînt porțile tradiționale din zonă și ornamentele în stucatură a frontoanelor caselor. Porțile țărănești sînt elemente etnografice specifice unor populații stabile, monumente de artă populară care vin să întregească tabloul complet pe care-l prezintă realizările artistice ale populației românești din această parte a țării. Ornamentația atît a porților țărănești, cît și a frontoanelor caselor se relevă nu numai printr-o formă diversă, ci și foarte semnificativă din punct de vedere artistic și estetic. Cele mai răspîndite motive ornamentale — tradiționale, dar deosebit de frecvente și în prezent — sînt motivul soarelui, pomul vieții, motivul antropomorf și cel geometric : funia, rombul, zig-zagul, dintele de lup etc. Unele dintre aceste motive ornamentale, care credem că prezintă o importanță deosebită prin vechimea lor artistică și frecvența cu care apar pe diferite obiecte, merită o analiză mai amănunțită.

Simbolul *solar*, asimilat ca ornament și trecut prin filtrul și concepția artistică a mentalității gustului popular, este foarte des întîlnit pe case, biserici, mobilier, costume, porți, unde apare sub diferite reprezentări ca : rozete, cercuri, vîrtejuri, inima, cercul sau semicercul cu raze divergente, triunghiulare sau dreptunghiulare în combinație cu bradul, crucea, dintele de lup, funia ș. a. Alături de ornamentul solar apare și motivul „S", simbol solar a cărui mare frecvență în arta populară românească este cunoscută încă din neolitic, iar combinațiile acestuia cu alte ornamente sînt multiple. Multitudinea obiectelor pe care apare motivul solar ne atestă persistența lui în arta populară românească, transmițîndu-se ca o sinteză artistică deosebită și cu efecte durabile în mentalitatea creatorilor de artă.

https://biblioteca-digitala.ro

Al doilea motiv ca importanță și răspîndire este motivul *pomului vieții*, care este întîlnit în variatele sale forme, precum bradul traco-dacic, vas cu flori mediteranean sau pomul cu rădăcini orientale. Pomul vieții este des întîlnit pe frontoanele și pereții caselor de locuit și pe porți. Motivul pomului vieții apare ori stilizat, ori sub o formă realist naturalistă.

Ornamentul *viței de vie*, dispus fie pe pereții casei, fie pe fronton la loc vizibil, reprezintă una din formele prescurtate ale motivului pomului vieții. Motivele zoomorfe însoțesc pretutindeni pomul vieții, făcînd parte integrantă din el : păsări (barză, porumbel, păsări de pădure), cerbi, iepuri etc.

Tot în categoria ornamentelor străvechi care vin să întregească decorul arhitectural din zonă vom include pe cel *antropomorf*. Decorul antropomorf în reprezentările artistice a fost prezent din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre, în arta populară românească imaginea omului apărînd cu dublă semnificație, legată de străvechi credințe și rituri : ca păzitor de rele și ca simbol al fecundității și fertilității, îndeosebi pe obiectele din casă legate de îndeletnicirile femeiești. În cazul cînd motivul antropomorf are funcție apotropaică, de apărare a gospodăriei, casei, familiei, imaginea omului este plasată în primul rînd la porțile casei, fie sub forma figurilor omenești, sculptate în stîlpii susținători ai porții, fie sub forma figurilor, așa-zise „babe", motiv întîlnit deosebit de frecvent în zona cercetată. Aceste figuri ale femeilor prinse în horă erau așezate la intrarea în gospodărie, în credința de a străjui, a păzi casa, avuția, liniștea familiei de forțele vrăjmașe ale diferitelor duhuri rele, strigoi, moroi etc., a nenumăratelor spirite ce dau ocol gospodăriei. Tocmai de aceea păzitorii erau permanenți acolo unde împrejmuirea continuă a gospodăriei era ruptă, adică intrarea — poarta gospodăriei. Majoritatea imaginilor antropomorfe le avem deci pe porți, fie la intrarea în gospodărie, din stradă, fie pe porțile șurilor la intrarea în curte din grădină, atît pentru formele tradiționale, cît și pentru cele mai noi. Foarte frecvent motivul antropomorf este întîlnit în combinație cu cel solar, cele două semnificații corelîndu-se, buna pază a casei de duhurile rele și soarele dătător de viață fiind cele două elemente de maximă tensiune și exprimare artistică și estetică a acestui motiv întîlnit aproape în fiecare gospodărie. În afară de aceasta, frontoanele caselor dădeau imaginea omului — o pază continuă a avutului familial împotriva răului, un străjer chiar atunci cînd porțile gospodăriei sînt deschise și „răul" ar putea intra în gospodărie.

Crucea este o altă formă de manifestare decorativă frecventă în zonă. Aceasta este reprezentativă îndeosebi pentru întreaga Transilvanie, unde din timpuri străvechi a constituit un element distinct de etnicitate românească, mai cu seamă aplicat pe case și porți. Ea apare atît izolat, cît și în corelare cu motivul solar sau cu cel al bradului, formînd un ansamblu ornamental închegat. Folosit frecvent și acuma, acest motiv a pierdut însă atît caracterul său religios, cît și funcția de etnicitate, devenind pur și simplu o formă decorativă, încadrată armonios în ornamentica populară arhitecturală.

Dintele de lup are o formă triunghiulară, care apare în arhitectura populară mai cu seamă la bisericile de lemn și pe mobilier. Acest ornament este dispus de obicei pe mai multe rînduri pe marginea unei linii de bază sau nervuri a lemnului ornamentat. Prin repetarea, multiplicarea și com-

https://biblioteca-digitala.ro

punerea lui se obțin originale efecte artistice. El se crestează cu un vîrf ascuțit sau cu o daltă. Dintele de lup apare deseori în combinație cu „frînghia", pe care o încadrează pe toată lungimea acesteia. Alteori el este întîlnit în combinație cu „rozeta solară", sub această formă din urmă fiind prezent în ornamentarea bisericilor din lemn din întreaga zonă de vest. Ornamentul este dispus de regulă în jurul ușii la intrarea în biserică, dîndu-i sobrietatea necesară unui lăcaș de cult, fără să o lipsească însă de nota estetică dominantă.

Funia sau *frînghia* sau *linia șerpuitoare* este întîlnită în special la construcțiile de lemn, porți și biserici, și apare fie singură, fie în combinație cu alte motive ornamentale specifice ornării lemnului, dintele de lup, rozeta solară etc. Funia apare ca un brîu ce înconjoară monumentul la o înălțime constantă față de sol, formînd pe toate laturile construcției de obicei cîte o cruce. Demn de remarcat este valoarea estetică a acestui simbol, ce primează asupra semnificației lui religioase.

Ornamentica populară contemporană păstrează elementele esențiale ale ornamenticii tradiționale, găsind însă expresii noi. Motivele decorative tradiționale sînt acuma aplicate mai ales în stucatura pereților și frontoanelor caselor, pe tăbliile porților de lemn sau tablă. Persistența acestor motive ornamentale atestă vechimea și trăinicia lor, căci decorativismul arhitectural actual este rezultatul îmbinării armonioase a elementelor decorative tradiționale, preluate și păstrate, cu cele noi, realizate în alte tehnici și maniere.

În legătură cu arhitectura populară a casei și gospodăriei țărănești din zona de vest putem constata următoarele trăsături caracteristice :

a) atît tehnicile de lucru folosite, cît și formele de realizare a locuințelor sînt generale, caracteristice tuturor românilor ;

b) planul ansamblului de locuințe de asemenea se încadrează în unitatea culturii și arhitecturii populare românești ;

c) arhitectura nouă păstrează în măsură destul de mare elementele tradiționale ale locuinței caracteristice zonei, deși în procesul ei actual de evoluție tinde treptat către forme evident urbanizate, întîlnite de fapt la întreaga arhitectură populară contemporană ;

d) interiorul actual al locuinței țărănești se apropie tot mai mult funcțional și estetic de cel din mediul orășenesc.

În concluzie, putem spune că mai mult ca oricare alte elemente de cultură, arhitectura și arta arhitecturală din zonă se încadrează, pe de o parte, în unitatea etnică și națională a poporului român de pe întregul cuprins al țării, iar, pe de altă parte, ea a contribuit din plin la menținerea ideii de unitate și continuitate românească, transmițîndu-se din generație în generație prin veacuri aici, nealterată pînă în contemporaneitate.

ÉLÉMENTS INÉDITS CONCERNANT LA RECHERCHE SUR LES VILLAGES DE L'OUEST DU PAYS ET LEUR ARCHITECTURE

(Résumé)

Dans l'ouvrage avec le titre susmentionné on traite des problèmes concernant le caractère ethnographique des villages roumains de l'ouest

https://biblioteca-digitala.ro

du pays, en les classifiant en même temps. On y étudie des phénomènes liés à la répartition zonale de l'architecture populaire du point de vue ethnographique, de sa spécificité, de la continuité de la vie historique, depuis les temps les plus reculés, dans cette partie du pays, en démontrant le trait essentiel de la culture et de l'art architectural roumains : l'unité. Ce qui n'exclut pas une grande variété de formes zonales, conditionnées par le développement différent des événements chronologiques, à cause d'une évolution social-historique à caractères complexes. Tout cela prouve que les puissantes traditions et la vaste expérience dans le domaine des constructions rurales ont facilité aux paysans artisans la réalisation concrète avec beaucoup de succès de leur conception en matière d'architecture rurale.

Dans cet ouvrage on étale aussi les formes d'évolution, de la maison rurale à la maison urbanisée, ainsi que l'aspect du village contemporain qui se trouve dans un processus continuel de transformation de son entière structure

On y traite les aspects artistiques caractéristiques de l'architecture dans l'ouest du pays, en faisant leur classification. Par la suite, on expose dans le matériel les aspects essentiels de l'architecture populaire de la zone enquêtée, qui sont les mêmes que ceux de l'architecture roumaine tout entière, avec laquelle elle forme une unité spécifique bien définie.

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **COLINDA LUI BRÎNCOVEANU.** În satul Birda din județul Mehedinți există tradiția ca-n preajma sărbătorilor de iarnă, respectiv 24—30 decembrie, să „se umble cu steaua". Generațiile mai vîrstnice obișnuiau să meargă și cu vicleiul. Cu aceste prilejuri se cîntă de către grupul de participanți un număr de pînă la 36 de colinde sau „cîntece de stea" sau „cîntece de viclei". De la bunicul meu, Stănciulescu Gh. Gheorghe (1899—1983), am auzit varianta cea mai completă a *Colindei lui Brîncoveanu*, cunoscută în localitate sub denumirea de *O, vai, vară-primăvară*. În prezent, colinda se mai păstrează fragmentar, ea surprinzînd sfîrșitul tragic al lui Constantin Brîncoveanu, moment care a impresionat profund masele populare românești, ceea ce a dus, printre altele, la crearea unor inestimabile valori folclorice. (*Alexandru Stănciulescu-Birda*)

„O, vai, vară-primăvară,
Mult mi-ești dulce și amară } *Refren*
Cînd ne-au scos turcii din țară, (se repetă)
Din țară și din domnie,
Ne-au băgat în grea urgie.
Grea urgie-mpărătească,
Dumnezeu să ne ferească.
(*Refren*)

Brîncoveanu Constantin,
Boier vechi și domn creștin,
Copilașii ți-i privește,
Capul se rostogolește.
Capul lor li se rătează,
Dar legea nu și-o trădează.
(*Refren*)

Brîncovene Constantine,
Boier vechi și domn creștine,
Ia privește-te pe tine,
Pînă cînd călăul vine.
Domnul să te întărească,
Neamul tău să te jelească.
(*Refren*)

https://biblioteca-digitala.ro

„PRINTRE DOUĂ PÎRĂUȚE/SE PLIMBĂ DOUĂ MĂICUȚE"

MIHAI POP

Ion Albescu a publicat în 1978, cu titlul *Cîntecul miresii*, un volum centrat asupra unui singur element al nunții din zona Sibiu : cîntecul/ cîntecele care se cîntă miresei sau în numele ei la despărțirea de părinți, de casa părintească, de neam și de grupul de vîrstă pe care îi părăsește pentru a trece, în virtutea virilocalității, în casa mirelui și a intra în neamul acestuia și în rîndul femeilor măritate.

Autorul volumului tipărește împreună pentru fiecare sat ceea ce se cîntă miresei. Lasă astfel impresia că avem de-a face cu un singur cîntec. Știm însă din datele etnografice asupra nunții că versurile se pot cînta în mai multe momente, cu îmbinări diferite, în contexte ceremonial concret deosebite. El a disecat cîntecele fiecărui sat și le-a regrupat apoi pe ansamblu în 25 de teme care se referă la luatul de rămas bun. Un tabel arată prezența temelor în diferitele sate, adică preferința comunităților pentru unele sau altele din repertoriul tradițional al zonei.

Am ales dintre cele 25 de teme pe cea marcată sugestiv în tabel „Binele mamei", prezentă în 75 de sate și culeasă în 103 variante. Dintre aceste variante am luat ca punct de pornire pe cea din Gura Rîului cu versurile : „Printre două pîrăuțe/ Se plimbă două măicuțe./ Una se plimbă plîngînd,/Alta se plimbă rîzînd./ Cea plîngînd așa zicea :/ Am scăldat și-am legănat/ Și-ajutorul mi l-am dat./ Cea rîzînd așa zicea :/ N-am scăldat,/ N-am legănat/ Și-ajutor mi-am căpătat".

Versurile sînt, în accepțiunea folcloristică tradițională, „un motiv" al liricii de nuntă. Dar pentru a glosa pe marginea lor, am deplasat analiza pe un plan care ne poate oferi o mai nuanțată înțelegere a sensului lor. Ele sînt o parte componentă a ceremonialului nunții, un moment în desfășurarea scenariului ceremonial. Un semn printre celelalte cu care comunică actanții pentru a marca o anumită semnificație a momentului. Un semn global cu sens propriu, pe care analiza este chemată să-l descifreze atît în relațiile cu celelalte semne, cît și cu întregul. Un microsistem printre alte microsisteme în cadrul unui macrosistem. Un semn cu structură proprie, care se poate obiectiva nuanțat în situații și cu intenții diferite.

Analiza pe care mi-o propun va urma, în terminologia lui R. Jakobson, calea ascendentă, pornind de la microsistem și plasînd rezultatele în relațiile necesare cu macrosistemul, de fapt chiar dincolo de macrosistemul nunții, cu sistemul mai larg al relațiilor dintre neamurile care se încuscresc. Aceasta fiindcă întreg ceremonialul nunții, complex act de comunicare, vorbește prin variate modalități de expresie, angrenate într-o fină țesătură dramatică, despre relațiile dintre neamurile unei comunități în momentul

Rev. etn. folc., tom 33, nr. 4, p. 327—332, București, 1988

https://biblioteca-digitala.ro

în care, în procesul reproducției sociale, se dă grai prin rit conceptelor și valorilor, normelor de comportare preexistente care conduc, orientează aceste relații.

Ca semn global textul este un mănunchi de trăsături pertinente corelate pe diferite planuri : lingvistic, retoric, semantic, după logica fiecărui plan, în poezia orală românească. Sensul lui este dat tocmai de acest sistem pluridimensional de corelații.

Toate variantele își centrează atenția asupra opoziției dintre soacra mică și soacra mare, asupra binarității *a da—a primi*, de fapt asupra unui act de schimb, în sensul în care Claude Lévy-Strauss vorbește despre schimburile de bunuri, de informații și de femei în relațiile sociale de comunicare. Dar la nivelul sensurilor profunde, ele exprimă, prin nuanțarea funcției elementelor pertinente, sentimentele deosebite față de actul de schimb. Ca procedeu retoric versurile folosesc paralelismele, punînd în paralel de fapt intențiile pe care vor să le exprime.

În varianta citată găsim mai întîi, în paralel, cele două pîrăuțe și cele două măicuțe. Prin selecția care se operează în posibilitățile limbii colocviale, pîraiele devin „pîrăuțe" și maicile „măicuțe", conotîndu-se afectiv. Este un prim semn de trecere de la limbajul colocvial la cel poetic. Elementele binarității sînt deocamdată neutre și se corelează doar prin verbul *se plimbă*, acțiune care marchează o stare de calm, de așteptare, propice reflecției. Dar opoziția apare îndată cînd măicuțele nu mai sînt două ci *una* și *alta*, și cînd acțiunea conotează puternic opoziția lor prin *plîngînd—rîzînd*. Apoi, pe calea versurilor de opt silabe, jocul poeziei cu opozițiile înaintează și măicuțele nu mai sînt doar *una* și *alta*, ci *cea care plînge—cea care rîde*.

După modul relatator prin care se face punerea în situație, versurile trec la dialog pentru a manifesta opoziția dintre cele două mame. Dialogul este semnalat prin *așa zicea* : „Cea plîngînd așa zicea/ cea rîzînd așa zicea". Trecînd de la relatare la ceea ce este mai greu de spus, dialogul excelează prin eufemisme, trece de la metonimic la metaforic. Se ajunge astfel la ceea ce este motivul disputei, la elementul cu valoare simbolică, *ajutor*. Referentul concret al simbolului este mireasa, dar încărcătura de sens pe care o capătă prin simbolizare dă nu numai semnificație, ci și frumusețe versurilor. Ajutorul este ceea ce măicuța plînge și cel pe care l-a scăldat și l-a legănat. El este și cel pe care „mi l-am dat". Acest *mi*, cu deosebite sensuri în poezia noastră orală, accentuează pe *al meu* pentru a nu marca doar o simplă despărțire, ci o adevărată rupere. Ajutorul este obiectul de preț despre care vorbește A. J. Greimas. Este ceea ce *cea rîzînd așa zicea* : „n-am scăldat, n-am legănat și mi-am căpătat". Opoziția *„mi l-am dat/ mi-am căpătat"* potențează binaritățile anterioare și, totodată, marchează miezul poeziei. Schimbul apare ca un dar pe care mama fetei îl face soacrei ei. Un dar pur, propriu schimburilor matrimoniale, fiindcă neurmînd regula *do ut des* este scos în afara darurilor compensate. Nefiind compensat, el înscrie o obligație asupra celei care-l primește. Versurile exprimă deci mecanismul subtil al relațiilor matrimoniale dincolo de caracterul contractual evident. Punînd accentul pe un astfel de schimb, poezia își îndeplinește funcția, fiindcă situează relațiile dintre mamă și soacră pe un plan plin de sensuri și consecințe, pe planul ritualității. Rămînînd în sistemul bina-

https://biblioteca-digitala.ro

rității, opozițiile se particularizează și, spre deosebire de alte rituri unde apare un mediator care ajută la depășirea opoziției, medierea nu poate fi aici decît obligația pe care o contractează cea care primește darul.

Față de această variantă, pe care am luat-o ca bază a glosării mele, celelalte variante prezintă elemente care denotă mutații contextuale, nuanțe ce vădesc stări și intenții deosebite sau numai schimbări de detalii nesemnificative.

În variantele din Racovița și Sadu confruntarea este anunțată în prealabil prin faptul că, în locul verbului „se plimbă", apare verbul „se întîlnesc", care pare a prevesti tensiunea : „Pe cel deal, pe cea luncuță/ Se-ntîlnesc două măicuțe" sau „Colo-n vale-ntre luncuțe/ Se-ntîlnesc două măicuțe".

Varianta din Alimor debutează în stil narativ, parcă ar vrea să povestească o întîmplare : „Printre stîlpi de busuioace/ Împlimbă-mi-se două maice". Dacă ținem seamă de înțelesul cuvintelor în sistemul credințelor populare, stîlpii de busuioace ne duc spre complexul soartă și noroc. Cuvîntul „busuioc" s-a desprins de referentul lui real și circulă ca un simbol al norocului. Actantele dialogului nu mai sînt măicuțe, ci, ca în vorbirea curentă, *maice*, cu încărcătura semantică proprie acestui cuvînt față de termenul colocvial *maică*. Avem deci în ordinea distanțării de la denominativ spre conotativ : mamă, maică, măicuță, cu încărcături semantice afective, gradate diferit. În această variantă nu mai apare opoziția *una—alta*, ci se spune doar : *una rîde—una plînge*. Nici dialogul nu mai este eufemistic, ci explicitează lucrurile. În locul simbolicului ajutor, avem opoziția : *hică* (fiică)—*hiu* (fiu) și *am măritat—am însurat*, iar darul necompensat este explicitat prin acte utilitare cotidiene, cu puțină sau nulă încărcătură afectivă : „De cînd hic-am măritat/ Vasele nu s-o spălat,/ Pîinea nu s-o frămîntat", față de „De cînd hiu am însurat / Vasele mi s-o spălat/ Pîinea mi s-o frămîntat". Introducerea în dispută a fiului și a însuratului este o formulă care marchează statutul partenerilor și tinde să diminueze obligația soacrei mari față de soacra mică.

Timpul impersonal al verbelor ar putea să deruteze sau să trădeze o incompetență gramaticală, dar în poezia ceremonială decodarea se face în cadrul macrosistemului și neconcordanța dă doar stilistic o coloratură particulară versurilor.

În varianta din Avrig, busuiocul marchează din nou începutul poeziei. Poate fiindcă în actele premaritale și în ceremonialul nunții el are un rol propițiator. Dacă în această variantă opozițiile principale rămîn neschimbate, ordinea lor în dialog se inversează : „Care rîde așa zicea"—„Care plînge așa zicea". Obiectul de preț este spus clar, noră—fiică. Și în această variantă opoziția „am căpătat"—„am dat" este explicitată prin acte utilitare cotidiene : „Casa mi s-a măturat,/ Apă-n vase mi-am băgat" „Casa nu am măturat,/ Apă-n vase nu am mai luat".

Și în varianta din Bungart apare din nou în dialog opoziția *fiică — noră* și *dat—căpătat*. Dar ceea ce are ambiguu în celelalte se precizează prin formulările „*Prin casă nu am măturat,/ Pita nu mi-am frămîntat*", față de „*Prin casă am măturat,/ Pita că mi-am frămîntat*". Aceste formulări marchează în primul element lipsa ajutorului, iar în al doilea prezența lui.

Unele nuanțe mai puțin pregnante apar și în alte variante. În cea din Velț, pita este moale și apa rece. Modalități de valorizare a celor două

https://biblioteca-digitala.ro

elemente. Această variantă precizează și momentul schimbului, al schimbării de situație : „Eu de-aicea încolea". În același sens și cea din Coveș, mai strîns legată de ritualul nunții, de structura ceremonialului, spune : „De azi-mîine încolea".

Varianta din Cașolț și cea din Rîul Sadului dă o notă particulară dialogului prin introducerea în dispută a unei note de fală, de ciudă. În Cașolț, maica care plînge spune : „Eu am uns, și am scăldat", pe cînd cea care rîde accentuează : „Nici n-am uns, nici n-am scăldat", la care, ca o concluzie, la Rîul Sadului se adaugă : „Ajutor am căpătat". Ca răspuns la aceasta, cea care plînge remarcă cu resemnare : „Geaba am plîns/Geaba am scăldat,/ Ajutorul mi l-am dat". Dincolo de ceea ce exprimă ca sentiment intim, resemnarea marchează supunerea la normele de viață ale comunității.

La Săcădate cea care rîde zice : „Mulțumesc lui Dumnezeu,/ N-am scăldat, n-am înfășat,/ Ajutor mi-am căpătat". Tot în ordinea normelor de viață tradițională mulțumirea se dă lui Dumnezeu ca pentru un fapt dictat de sus, nu celeia care face darul.

În sfîrșit, varianta din Șelimbăr, cu o vădită înclinație spre stilul epic, nu vorbește nici de măicuțe, nici de plimbarea sau întîlnirea lor, ci aduce un accent brutal care depășește limitele bunei-cuviințe tradiționale. Tensiunea este exprimată în versurile „Două soacre se certară". Textul face trecerea spre acea categorie de strigături de nuntă din Maramureș în care tensiunea dintre cele două neamuri ajunge pînă la conflict deschis, implicînd avere, rang și prestigiu.

Dacă în primul plan al discursului apar femeile, aceasta se explică prin faptul că nunta ca ceremonial este centrată asupra femeilor. Eroul principal al scenariului dramatic este mireasa. Ea efectuează de fapt marea schimbare de neam, de stare și de casă.

Recapitulînd, vedem că variantele ca texte ceremoniale au o unitate. Același sistem de versificație, aceleași mijloace retorice de realizare și, firește, aceeași temă. Ele sînt centrate asupra aceleiași idei și au în fond aceeași funcție în cadrul ceremonialului. Totuși, deosebirile în modurile concrete de expresie ale variantelor sînt evidente. Nu putem, cu toate acestea, face o ierarhie între ele spunînd că unele derivă din altele sau că unele sînt anterioare celorlalte, fiindcă nu credem că se pot stabili ierarhizări în timp, ci doar se poate constata dacă variația era motivată social sau și psihologic.

Poetic, modurile de expresie oscilează între un discurs eufemistic și un discurs direct, fără echivoc față de ceremonialul ca plan imediat, față de structura neamului și a relațiilor dintre ele. Formularea eufemistică — „ajutorul" — pentru fată—noră este, prin ponderea ei în poezie, un *simbol*. Invocarea afectivă a mamei se situează în aceeași ordine în strategia discursului prin distanțarea de limbajul colocvial spre limbajul afectiv.

Analizînd relațiile dintre variante și apoi raportul lor cu ceremonialul, ne dăm seama clar de legătura dintre sistemele de semne, de faptul că cele ce spun nu se referă la realitatea brută, ci la felul cum concepe societatea tradițională realitatea în sistemul normelor de relații interumane.

★

Am prezentat lectura pe care am făcut-o variantelor acestei poezii ceremoniale din folclorul sibian. Una din lecturile posibile. Semnul glo-

https://biblioteca-digitala.ro

bal, acel mănunchi de trăsături pertinente, text ceremonial de nuntă, are într-o zonă bine conturată unitatea pe care i-o dă tradiția culturală a zonei. El îndeplinește o funcție bine precizată în structura internă a ceremonialului. Desigur, nu în ultimul rînd, funcția de act de mediere de factură răsturnată. În același fel în care jocurile cu măști de Anul Nou, deși par a crea dezordine, a dezagrega buna rînduială, nu sînt de fapt decît o descărcare față de normele prea apăsătoare menite să întărească buna rînduială.

Textul ca realitate poetico-muzicală prezintă în macrostructura ceremonialului diferitele posibilități de variere prin care se obiectivează structura ideală a semnului global. Variantele se creează în procesul dialectic al raportului dintre producție și reproducție. Semnul global ca entitate structural-funcțională se reproduce potrivit tradiției în fiecare ceremonial. Ca expresie poetică, este produs de fiecare dată potrivit cu locul în care se performează, cu momentul în care se cîntă, cu cei care-l cîntă și pentru cine-l cîntă și cu intenția cu care este cîntat. Față de structura îndelung modelată, variantele sînt realizările prin care această structură există, își îndeplinește funcția căreia îi este menită. Desigur că variantele reiau formule stereotipe și folosesc arsenalul poetic și retoric pe care tradiția li-l pune la îndemînă, la fel cum vorbirea folosește în discursuri regulile structurilor gramaticale. Paralelismul, metonimiile și metaforele, însuși sistemul de versificație fac parte din arsenal, dar ceea ce ne interesează în actele concrete, în variante nu este doar constatarea prezenței lor, ci, înainte de toate, corelațiile în care intră pentru a realiza, într-un anumit limbaj, în cazul nostru limbajul ceremonial, un anumit discurs, cu un anumit scop, cu o anumită intenție. Pentru a spune despre un lucru ceea ce dorește să fie spus sau ceea ce eventual trebuie ascuns sau cel puțin bemolizat prin ambiguitate.

Pentru a înțelege poezia orală ca o realitate vie, în proces, în jocul dinamic al producerii ei, analiza variantelor este, cred, un demers care poate fi testat cu folos. Compararea variantelor nu se face numai pentru a delimita identitatea uneia față de cealaltă, ci și pentru integrarea lor într-un tot în care planul sincronic este complementar cu cel diacronic și în care, în timp, se poate trece de la o structură existentă la o structură nouă.

Ca metatext al celor care au creat-o, o produc și o reproduc mereu în noi variante, poezia vorbește despre trecerea miresei din neamul părinților în neamul soțului, despre trecerea ei de sub mîna mamei sub mîna soacrei. Și, așa cum au arătat-o toate variantele sibiene, despre bucuria soacrei mari de a primi ca un dar nora și despre faptul că soacra mică o obligă prin dar pe soacra mare.

★

Intenția lecturii mele a fost de a pune în discuție nu numai un procedeu de analiză a unui text poetic oral, pentru o mai bună cunoaștere și înțelegere a lui, și raportul dintre variante și structurile ideale ca obiectivări ale lor, dar și condițiile în care trecerile se petrec în cadrul procesului. Aceasta ținînd seama că, în studiile de literatură orală tradițională, variantele sînt socotite doar reiterări a ceea ce există de mult în repertoriul folcloric al comunităților. Că cei care cîntă, spun sau po-

https://biblioteca-digitala.ro

vestesc nu fac decît să recinte, să răsspună, să repovestească. Totuși, nu există o reproducere absolut exactă decît în cazuri excepționale. Fiecare nouă realizare a unei structuri ideale aduce schimbări ce nuanțează, adîncesc unele aspecte, optînd pentru o strategie sau alta a discursului poetic, ajungînd la realități stilistice deosebite, chiar dacă aparent tratează aceeași temă. Am vrut să arăt apoi că în procesul trecerii de la un loc la altul, de la o generație la alta, dintr-un context în altul, și mai cu seamă prin schimbarea intenției, se ajunge la schimbarea strategiei discursului, se face trecerea de la o structură ideală existentă la o altă structură.

Astfel văzute lucrurile, mi se pare însă că discuția implică nu numai pe cel care performează, ci, ca act de comunicare, presupune și pe cel care receptează. Deci, doi parteneri, unul care încifrează și celălalt care descifrează discursul. În literatura orală, citirea fiecărei variante este totodată și o rescriere a ei. Intrăm într-un lanț în care nu cunoaștem un capăt fiindcă merge foarte departe în istorie și nu putem cunoaște pe celălalt fiindcă procesul nu s-a terminat încă. Deci, deși considerăm cercetarea sincronică complementară cu cea diacronică, sîntem nevoiți să acceptăm segmentarea timpului, să ne limităm la un răstimp definibil. Și, pentru a scăpa de vagul difuziunii teritoriale, la un spațiu ce poate avea o anumită coerență. Toate acestea pentru a da mai multă precizie, mai multe șanse de veridicitate demersului nostru.

Iată deci una din orientări. Una printre multele care au apărut în ultimul timp în folcloristică, etnografie, antropologie culturală, pe care este bine să le cunoaștem pentru informarea noastră, dar să nu ne lăsăm copleșiți de mulțimea lor și nici terorizați de metode. Fiecare cercetare urmărește un scop și, în raport cu acest scop, trebuie să opteze pentru orientarea cea mai adecvată, să aleagă demersul care-l duce cel mai sigur la scop.

Ceea ce rămîne însă în general valabil este că orice demers trebuie să pornească de la un corpus de date sigure și datele cele mai sigure sînt cele culese în realitatea folclorică vie. De la date culese nu numai pentru a avea texte, ci și contextele lor, și, neapărat, metatextele celor care le performează și le receptează, adică opinia grupurilor sociale în cultura cărora operăm. Apoi este necesar ca datele să fie sistematizate, grupate taxonomic pe bază de analize, după tot atîtea criterii cîte socotim necesare demersului nostru. Și un ultim cuvînt care aduce în discuție ceea ce am spus la început. Să nu uităm că avem micro- și macrosisteme, că sistemele se îmbină între ele. Și că structurile nu trăiesc prin elementele lor, ci prin raporturile dintre aceste elemente, dintre ele și întreg. Că deci realitățile nu sînt absolute, ci relative, și că noi studiem de fapt raporturi, deci articulațiile logice între faptele care formează literatura orală și funcțiile lor în ansamblul mai larg al culturii populare.

https://biblioteca-digitala.ro

DIRECȚII ALE EVOLUȚIEI OBICEIURILOR DE NUNTĂ ÎN ACTUALITATE

ALEXANDRU POPESCU

Prin implicațiile sale complexe, cunoașterea principalelor *cauze, forme, tendințe, perspective ale evoluției actuale a obiceiurilor de nuntă* constituie un *domeniu interdisciplinar*, interesînd nu numai etnologia, ci și antropologia, sociologia, economia politică și, desigur, alte discipline.

Conținutul său are atît un *caracter fundamental*, contribuind la elucidarea unor aspecte teoretice esențiale privitoare la originile, continuitatea și specificul culturii populare românești, cît și *aplicativ*, vizînd interpretarea și rezolvarea unor probleme de bază ale acțiunilor de valorificare ale vieții sociale actuale.

Intersectarea acestor planuri determină *actualitatea* cercetării obiceiurilor de nuntă contemporane, care suscită atenția, în egală măsură, a cercetării etnologice, a specialiștilor din alte domenii, a factorilor implicați orientării, îndrumării culturii de mase și, se poate afirma pe drept cuvînt, a opiniei publice.

Tocmai asemenea importante *implicații social-culturale* reclamă o deosebită solicitudine și răspundere în cercetarea acestei problematici căreia vom încerca să-i desemnăm cîteva din direcțiile și necesitățile de bază, desigur fără a avea pretenția de a epuiza, într-o singură tentativă, un subiect atît de cuprinzător și complex.

★

Există o adevărată tradiție în ceea ce privește culegerea, publicarea și interpretarea datelor privind obiceiurile de nuntă, concretizată, mai ales, în vechimea, continuitatea unor asemenea preocupări, ca și în tendința, din ce în ce mai marcată, de sistematizare a lor. Fără a avea intenția unui excurs bibliografic [1], vom aminti că, în afara păstrării unor texte și informații datînd de la începutul secolului al XVIII-lea, obiceiurile de nuntă, desigur la variate nivele de generalitate și acurateță, au făcut obiectul preocupărilor unor precursori proeminenți ai cunoașterii culturii populare, începînd cu Dimitrie Cantemir, și apoi ale unor reprezentanți importanți ai cercetării folclorice și etnografice : T. T. Burada, G. I. Pitiș, I. Pop Reteganul, S. Fl. Marian, E. Sevastos, A. Gorovei, G. Fira. În primele decenii ale secolului nostru au abordat diferite probleme ale practicilor ceremoniale și repertoriului de nuntă specialiști dintre cei mai competenți, ca N. Ursu, V. Sala, C. Brăiloiu, completînd,

[1] Cf. *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc, I (1800—1891)*, București, Editura pentru Literatură, 1968, alte bibliografii curente și tematice. O bibliografie cuprinzătoare a problemei se află în I. Șeuleanu, *Poezia populară de nuntă*, București, Ed. Minerva, 1985, p. 39—42.

Rev. etn. folc., tom 33, nr. 4, p. 333—343, București, 1988

https://biblioteca-digitala.ro

mai ales la nivel zonal, informațiile conținute de sintezele realizate anterior și contribuind la aprofundarea lor teoretică. Cercetarea contemporană a continuat această tradiție, aducînd în discuție material adesea inedit și interpretări originale (M. Kahane, E. Bernea, M. Bocșe, I. Chiș-Șter, I. Cuceu și alții).

Desigur, cei mai mulți dintre cei ce au abordat problematica nunții au avut în vedere aspectele cele mai actuale la respectivele nivele de timp, astfel încît se poate spune că dispunem de informații și interpretări privind principalele etape de evoluție a obiceiurilor de nuntă pe o perioadă destul de îndelungată. Acumularea acestui fond de date a dat posibilitatea formulării și unor *opinii cu caracter general privind principalele tendințe, stadiul actual și perspectivele evoluției obiceiurilor de nuntă*, dintre care vom trece în revistă cîteva pentru a evidenția o serie de orientări ce ni s-au părut mai caracteristice, așa cum sînt formulate ele în lucrări de sinteză.

M. Pop și P. Ruxăndoiu consideră că, dintre obiceiurile de trecere legate de ciclul vieții, cele de nuntă sînt cele mai noi și ele „sînt mai supuse înnoirilor, familia fiind o realitate socială mai mobilă". Autorii ajung la concluzia că „Nunta este în primul rînd un mare spectacol"[2].

Într-o altă lucrare a sa, referindu-se, în general, la tendințele actuale de evoluție a unor obiceiuri, între care un loc important îl ocupă cele de nuntă, M. Pop constată că, în ciuda fenomenului „de eliminare a repertoriului tradițional", „obiceiurile se dovedesc a fi foarte tenace" și că, „în aproape toate zonele țării, ele rezistă procesului de modernizare de cele mai multe ori prin mutații funcționale ce nu impietează prea mult asupra desfășurării"[3].

O. Bîrlea constată că, în ceea ce privește evoluția actuală a nunții, se remarcă „tendința constantă de a îmbina obligativitatea practicilor tradiționale cu inserarea cerințelor moderne, scenariul dovedindu-se de fapt o mixtură între arhaic și contemporan, într-o simbioză nu totdeauna pe deplin organică, iar pe alocuri cu stridențe flagrante. Armonizarea lor sfîrșește prin primatul aspectelor moderne, cel mai adesea de influență citadină, adică o sărăcire a schemei ceremoniale și, în consecință, o sărăcire similară a duratei nunții"[4].

Pornind de la ideea că „Partea cea mai prețioasă a obiceiurilor de nuntă se păstrează nealterată", I. Meițoiu consideră că „prin amploarea sa, prin atmosfera sărbătorească în care se desfășoară, prin conținutul său, spectacolul nupțial constituie și astăzi o amplă manifestare artistică populară . . ."[5].

Iată și părerea autorului unei lucrări consacrate repertoriului de nuntă : „Deși, în linii generale, conservator, mai rezistent decît alte obiceiuri, ceremonialul nupțial s-a adaptat și el imperativelor vremii, care și-au lăsat amprenta asupra desfășurării sale". De asemenea, autorul

[2] M. Pop, P. Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1976, p. 173.

[3] M. Pop, *Folclorul în contemporaneitate*, în „Revista de etnografie și folclor", 6 (1971), nr. 5, p. 352—355.

[4] O. Bîrlea, *Folclorul românesc*, București, Ed. Minerva, 1981, p. 475.

[5] I. Meițoiu, *Spectacolul nunților*, București, Casa Centrală a Creației Populare, 1969, p. 27—28.

https://biblioteca-digitala.ro

consideră că „Mutațiile produse în ceremonial au mers într-o singură direcție. De la abandonarea sau ștergerea semnificațiilor inițiale, la aducerea în prim plan a funcției de rit spectacol, apoi de spectacol"[6].

După cum se poate observa chiar și din aceste cîteva exemple, nu sîntem încă în situația de a constata un consens în ceea ce privește caracteristicile generale ale stadiului actual al obiceiurilor de nuntă, unii autori fiind de părere că avem de a face cu păstrarea, în mare măsură, a schemei tradiționale de desfășurare, desigur cu adaptarea unor semnificații, iar alții considerînd că acest fenomen social-cultural traversează o perioadă de profunde transformări, care antrenează chiar dispariția unor forme și trăsături îndătinate [7].

O asemenea polarizare de opinii este oarecum firească dacă avem în vedere aspectele adesea contradictorii pe care le iau transformările în discuție, însă sîntem convinși că o preocupare mai susținută pentru cunoașterea și interpretarea obiectivă a acestor fenomene, care să îmbine aprofundarea aspectelor locale, zonale cu considerentele generale, de natură teoretică, corelată cu analiza întregului context social și cultural în care se desfășoară evoluția actuală a obiceiurilor de nuntă va aduce noi clarificări în abordarea problematicii enunțate.

★

Ocupîndu-ne, în mod special, de principalele tendințe înregistrate de *evoluția obiceiurilor de nuntă în mediul rural* (desigur corelate cu cele din mediul urban, interferența dintre ele fiind din ce în ce mai accentuată și necesitînd un studiu special), vom începe prin a încerca să punem în evidență o serie din *cauzele* care determină aceste transformări. În linii

[6] I. Șeuleanu, *op. cit.*, p. 60—61.

Considerăm inadecvată ideea, de altfel destul de răspîndită, după care nunta, ca și alte obiceiuri populare au tendința, în contemporaneitate, de a se transforma în spectacol. Oricîte modificări s-ar produce pe linia accentuării caracterului spectacular, ludic, agremental al acestor fenomene social-culturale, ele își păstrează totuși statutul, funcția, intenționalitatea de obiceiuri, specificul actului de comunicare mijlocit nefiind, în primul rînd, artistic, ci ceremonial. Este adevărat că nunta a exercitat o anumită atracție asupra spectacolului de diferite genuri, chiar din perioade destul de vechi. Este de amintit, în acest sens, că, în teatrul popular chiar, există o reprezentare cu acest subiect. De menționat este și faptul că unii din primii noștri dramaturgi, chiar Vasile Alecsandri, au folosit, ca motiv de inspirație, nunta. Această atracție se menține și în perioada contemporană, datorită largilor posibilități spectaculare, valorilor repertoriului tradițional al nunții. Este semnificativ, în ceea ce privește valorificarea pe plan spectacular a nunții, că ea constituie unul din obiceiurile cel mai des reprezentate în cadrul Festivalului național „Cîntarea României".

[7] În general, preocuparea pentru identificarea tendințelor generale de evoluție a obiceiurilor de nuntă apare mai bine conturată în lucrările mai recente, fără ca să fie, după părerea noastră, suficient de susținută față de importanța problemei. Din acest punct de vedere, este, de menționat lucrarea lui E. Bernea, *Nunta în Țara Oltului* (în *Studii de folclor și literatură*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 51—137), care, deși pornește de la investigații desfășurate în perioada 1929—1935 doar în interiorul unei singure zone, surprinde o serie de transformări intervenite în formele tradiționale ale obiceiurilor de nuntă, semnificative, într-o mai largă măsură, pentru acea etapă intermediară, ca și pentru mutațiile ce se vor produce ulterior. Analizînd asemenea schimbări (dintre care amintim reducerea duratei de la 8 la 2 zile, dispariția unor acte rituale), autorul citat remarcă faptul că „Părțile mari — chemarea, punerea vîrstei, cununia, ospățul — sînt aproape aceleași, desfășurarea lor păstrînd aceeași ordine". Concluzia sa generală este că „nunta mare pierde mereu din trupul său grupe întregi de fapte, așa că în realitatea concretă o găsim tot mai redusă, dînd naștere altor forme și altor tipuri de nunți" (p. 124).

https://biblioteca-digitala.ro

mari, ele corespund cauzelor de natură generală care stau la baza mutațiilor intervenite în sistemul obiceiurilor populare [8], îmbrăcînd și o serie de aspecte speciale, determinate de specificul categoriei de obiceiuri în discuție, ca și al cadrului social-economic și cultural în care se desfășoară.

— *Transformările intervenite în nivelul de cunoștințe.* Înnoirile produse în acest domeniu își au desigur importanța lor și în cazul nunții, totuși într-o măsură mai redusă decît în ceea ce privește alte obiceiuri cu un conținut magic mai accentuat. Aspectele rituale, cu funcții apotropaice, propițiatorii sau de fecunditate, conținute de obiceiurile de nuntă, au căpătat tot mai mult o semnificație simbolică generală privind bunăstarea, propășirea familiei.

— *Transformările intervenite în relațiile și mentalitatea socială.* Pe fondul general al fenomenului de omogenizare socială, s-a accentuat sentimentul de comunitate, participarea colectivității la acest eveniment familial. În același timp, se face remarcată preocuparea de evidențiere, de reprezentare a nivelului material și social dobîndit de partenerii căsătoriei nu ca un rezultat al transmiterii, acumulării de avere, ci al propriilor eforturi de muncă, al calificării superioare etc.

— *Modificările intervenite în structura procesului muncii.* Asemenea transformări, produse chiar în mediul rural sau ca rezultat al relațiilor cu orașul, au determinat unele mutații în cadrul de timp și spațiu al obiceiurilor de nuntă, mai ales pe linia diminuării sale, așa cum vom avea ocazia să constatăm în continuare.

— *Creșterea standardului de viață* a influențat desigur bugetul nunții, făcînd să crească cheltuielile afectate, valoarea darurilor etc. Pe acest fond, sînt de constatat și o serie de fenomene mercantile de care vom avea de asemenea ocazia să ne ocupăm în continuare.

— *Modificările intervenite în compoziția socială a satului, creșterea mobilității populației* au făcut ca elemente, mai ales din rîndurile tineretului, să părăsească satul, ceea ce nu a dus însă automat la diminuarea numărului de nunți, căci chiar unii dintre aceștia preferă să-și sărbătorească evenimentul în mediul natal.

— *Interacțiunile culturale sat—oraș.* În acest context, este de remarcat asimilarea unor elemente urbane, dar este de avut în vedere și acțiunea inversă.

— *Creșterea rolului mass-media* s-a manifestat în special în domeniul repertoriului nupțial.

— *Mutațiile în preferințele artistice*, mai ales ale tinerei generații. Se înregistrează o simbioză (nu întotdeauna organică !) între menținerea interesului pentru aspectele tradiționale, ca formă de conscientizare a apartenenței originare, afective la mediul rural (chiar la cei care l-au părăsit), și apariția unor elemente noi, rezultat al integrării în mediul cultural urban.

★

Discutînd, în termeni generali, transformările intervenite în obiceiurile de nuntă în contextul determinării factorilor social-culturali, vom

[8] Cf. Al. Popescu, *Tendințe actuale în evoluția obiceiurilor populare*, în „Revista de etnografie și folclor", 16 (1981), nr. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

aborda în continuare problema *mutațiilor principale* care s-au produs *în coordonatele, cadrele lor de bază.*

— *Timp.* Datorită restructurărilor intervenite în bugetul de timp, prin integrarea și a membrilor colectivităților rurale în forme productive programate, durata generală a nunții a fost redusă (la 1—2 zile), ceea ce a atras după sine și reducerea numărului de momente ceremoniale sau restringerea lor.

— *Spațiu.* În general, spațiul rural rămîne predilect, preferat pentru organizarea nunții, deoarece oferă posibilități ceremoniale, un cadru mai adecvat. De aceea, chiar cei ce nu mai trăiesc în mediul rural preferă să-și facă nunta în satul de origine, printre participanți numărîndu-se adesea și noii lor colegi de muncă. De asemenea, casa părintească rămîne, în general, spațiul preferat, cel oferit de Căminul cultural, localurile publice neputîndu-l înlocui total.

Mutațiie intervenite pe aceste coordonate au determinat restructurări importante și în ceea ce privește *structura nunții*, care se manifestă pe două planuri:

— *conținutul, succesiunea de momente ceremoniale, de obiceiuri*;

— *repertoriul artistic.*

Acestea sînt, așadar, problemele principale care se ridică în fața analizei obiceiurilor de nuntă la nivel de zonă și chiar de țară. O analiză în termeni generali, cum va fi și cea pe care o vom încerca, asumîndu-și desigur riscurile inerente unei asemenea operații, este, după părerea noastră, posibilă, căci, pe fondul tradițiilor locale, tendințele de evoluție îmbracă un caracter similar, ele fiind determinate de factori comuni, relativ omogeni, de natură social-economică și culturală.

Pornind de la principiul că nunta constituie un sistem ceremonial, o succesiune organică de obiceiuri, vom trece în revistă ceea ce considerăm, în primul rînd, în urma constatărilor de teren efectuate la nivelul majorității zonelor țării [9], că se constituie drept *principalele tendințe ale evoluției structurii sale.* Este vorba, așadar, de fenomenele generale care au avut loc în ultimele decenii și continuă să se desfășoare în *conținutul, succesiunea de momente ceremoniale, de obiceiuri ale nunții*, în *semnificația și funcțiile lor.* Constatînd că fenomenele ce se desfășoară în această sferă, ca și în alte componente ale sistemului obiceiurilor populare, îmbracă forme analoage sau foarte asemănătoare, am încercat, ori de cîte ori a fost posibil, să formulăm constatări de ordin cît mai general privitoare la aceste fenomene, ceea ce, desigur, nu exclude existența unor forme particulare, zonale, a căror aprofundare va duce la completarea sau corijarea caracterizărilor noastre în cadrul unei discuții lărgite, necesare și de mare actualitate față de importanța problemelor abordate.

Analiza noastră succintă are în vedere un model general al obiceiurilor de nuntă, posibil de conceput dat fiind că, chiar în forma sa tra-

[9] Acumularea unui cuprinzător fond de date a fost posibilă, în primul rînd, datorită culegerilor prin chestionare în vederea realizării *Atlasului etnografic al României*, ale căror întrebări privesc atît formele tradiționale, cît și cele actuale ale fenomenelor de cultură populară. De asemenea, am urmărit transformările actuale intervenite în obiceiurile de nuntă prin culegeri și sondaje afectate în mod special acestui subiect, în diferite zone ale țării, în intervalul ultimelor două decenii. Discuții interesante asupra subiectului au fost purtate cu ocazia Colocviului de obiceiuri populare „Datina" (Rîmnicu Vîlcea, 1984), care a avut ca subiect *Procese și mutații în evoluția obiceiurilor din ciclul familial.*

https://biblioteca-digitala.ro

diţională, s-a putut constata o omogenitate destul de marcată a acestui sistem ceremonial la nivelul celei mai mari părţi a ţării, situaţie care, cum vom încerca să demonstrăm, se menţine şi în perioada actuală.

Cererea în căsătorie (peţitul) este un moment premergător obiceiurilor propriu-zise de nuntă, care, în general, are tendinţa de a ieşi din uzanţă, dat fiind că el este rezolvat, de cele mai multe ori, de tineri direct, datorită sporirii gradului lor de independenţă, ca şi faptului că adesea perfectează legătură în afara satului, în cadrul noului lor mediu de muncă şi viaţă. Totuşi, cel puţin din punct de vedere simbolic, importanţa momentului se menţine, el concretizîndu-se printr-o vizită protocolară la părinţi sau socri.

Logodna înregistrează de asemenea o cădere în desuetudine, mai ales că, în mediul rural, în cele mai multe zone ale ţării, nu a avut o prea largă răspîndire. Dacă se mai păstrează un asemenea moment, chiar în mediul urban, el are un conţinut ceremonial restrîns, reducîndu-se la schimbarea inelelor, a unor daruri şi la o petrecere între rude, prieteni.

Chemarea la nuntă este un moment tradiţional care mai cunoaşte o anumită persistenţă, deşi au apărut şi forme noi, împrumutate din mediul urban (trimiterea de invitaţii, anunţul în ziar etc.).

Alegerea şi rolul naşului îşi păstrează, în linii mari, importanţa, înregistrîndu-se chiar tendinţa măririi numărului lor (mai ales în vederea sporirii cuantumului darurilor). În tot cazul, rolul naşului se păstrează mai puţin ca garant, îndrumător social, cît mai ales în organizarea, desfăşurarea nunţii, a strîngerii darurilor. Mai ales în virtutea acestui fapt, naşul îşi păstrează prestigiul în timpul nunţii (are un rol ceremonial preponderent), dar şi după ea, în virtutea calităţilor dobîndite cu această ocazie şi a rolului ce urmează să îl joace în practicile ceremoniale legate de naşterea copiilor.

Şi *alegerea altor persoane care au un anumit rol în timpul nunţii* continuă să se bucure de atenţie, tot în context ceremonial. Din acest punct de vedere, O. Bîrlea observa o diferenţiere zonală care se înregistrează în ultima vreme: dacă în Transilvania şi Moldova se păstrează rolul important al vornicilor (starostilor), adevăraţi „maiştrii de ceremonii", în atribuţia lor intrînd şi spunerea oraţiilor, în Muntenia acest rol a fost preluat de lăutari, buni cunoscători nu numai ai repertoriului, ci şi ai ceremonialului propriu-zis [10].

Confecţionarea (împodobirea) însemnului colectiv al nunţii este unul din momentele ceremoniale ale nunţii care se păstrează cel mai bine, mai ales că el prilejuieşte o ultimă reunire a viitorilor soţi cu grupul de tineri (fete, flăcăi) din care au făcut parte. Se păstrează şi rolul ceremonial al însemnului colectiv, el fiind prezent, la loc de cinste, în cele mai importante momente ale nunţii şi fiind păstrat chiar cîtăva vreme după aceea.

Dacă *găteala (împodobirea) miresei* constituie un moment ceremonial încă actual, cea a mirelui („bărbieritul") a căzut în desuetudine. Punerea (şi scoaterea) însemnelor de mireasă (în principal, înlocuirea voalului cu acoperămîntul de cap specific femeilor) şi-a păstrat funcţia sa de a marca „momentul de trecere" la noul statut de vîrstă, social.

[10] *Op. cit.*, p. 429.

https://biblioteca-digitala.ro

Tocmai de aceea, aceste momente sînt însoțite de [illegible] ca și de alte practici cu caracter simbolic.

În acest context este de amintit și faptul că se mai păstrează însemnele celorlalte personaje importante ale nunții (mai ales ștergarul, înlocuit uneori cu un prosop), dar ele sînt dublate de un însemn de sorginte mai nouă care cîștigă tot mai mult teren (floarea artificială).

Alaiurile nunții, de fapt momentele în care proaspeții căsătoriți apar în fața colectivității satului, își păstrează, în linii mari, importanța, ele concurînd la realizarea caracterului de reprezentare al acestei ceremonii. Se consideră că aspectul alaiurilor este elocvent pentru prestigiul, standardul mirilor, dar, pe această linie, se înregistrează o „hiperbolizare", o pătrundere (chiar forțată !) a elementelor noi (de exemplu, prezența autoturismelor împodobite cu un gust îndoielnic).

Iertăciunea constituie unul din cele mai bine păstrate momente ceremoniale tradiționale, mai ales datorită încărcăturii sale etice, afective.

Un alt moment tradițional relativ bine păstrat este acela al piedicilor artificiale, al *legării porții* la luarea miresei, mai ales pentru caracterul său spectacular, ludic, care l-a estompat pe cel ritual. O situație similară o înregistrează și *momentul sosirii la casa unde are loc masa mare*, însoțit de unele practici cu substrat magic (stropirea cu apă a mirilor, ruperea colacului), care însă s-au păstrat mai ales cu funcția lor simbolică generală (bunăstare, fecunditate etc.). *Masa mare* continuă să constituie centrul de greutate al nunții, ea înlocuind adesea și ospețele care aveau loc în alte momente. Cum arătam, ori de cîte ori este posibil, „masa mare" se organizează la casa unuia dintre parteneri. Adaptările, care au apărut, se datorează, în principal, măririi numărului de participanți, ceea ce a determinat practica de a se mări spațiul prin diferite adaptări, mai ales prin instalarea unui acoperămînt suplimentar (prelată) sau a unui cort. Modalitățile de împodobire a cadrului, în care se desfășoară „masa mare", îmbină elementele tradiționale (ștergare, ramuri verzi) cu unele elemente noi, de sorginte urbană (fotografii, obiecte de artizanat), fiind adesea de constatat pătrunderea unor aspecte din domeniul kitschului.

Și *obiceiurile care au loc la masa mare* s-au păstrat într-o apreciabilă măsură. În afară de interpretarea unor piese de repertoriu specifice (orațiile, „dansul miresei" etc.), desigur, locul central îl ocupă darurile, destinate nașului, socrilor, altor persoane care au ajutat la organizarea nunții, dar, mai ales, darurile primite de perechea de căsătoriți de la participanții la acest moment. Trebuie subliniat că *practica darurilor* este de sorginte tradițională, ea materializînd sprijinul acordat de colectivitate întemeierii noii gospodării, tocmai de aceea constînd, la origine, din diferite obiecte casnice, alimente etc. Înlocuirea sau suplimentarea obiectelor cu sume de bani este o tendință normală, ea corespunzînd transformărilor de natură economică care au avut loc și în comunitățile rurale. Anormală, condamnabilă este tendința mercantilă care se manifestă în acest domeniu, concretizată în valoarea exagerată, condiționată a darurilor, ca și așa-zisul principiu al „reciprocității" (darurile primite la propria nuntă trebuie să aibă o valoare echivalentă cu cele date la eventuala nuntă a participanților). În acest context se pot constata unele practici *sui-generis*, precum evidența precisă a reciprocității participării

https://biblioteca-digitala.ro

și a valorii darurilor, „supralicitarea" de către nași a sumelor de bani date ca dar etc. Așa cum a dovedit practica socială, asemenea tendințe mercantile nu sînt de natură să consolideze viitoarea familie, uneori apărînd conflicte în sînul ei legate tocmai de administrarea valorii darurilor de nuntă.

Deși repertoriul va forma obiectul secțiunii următoare a materialului, ne vom referi acum la caracterul eterogen pe care îl capătă conținutul său. Una din cauze rezidă în participarea foarte variată care se înregistrează la nunți în ultimele decenii, ea depășind de cele mai multe ori cadrul satului, ceea ce atrage după sine, conform principiului de „a mulțumi pe toată lumea", introducerea în repertoriu și a unor piese străine nu numai locului, ci și specificului momentului, care, din păcate, au tendința de a se permanentiza.

Într-o mai mică măsură se păstrează *momentele ceremoniale de după nuntă*, totuși se mai poate constata existența unora (petreceri ulterioare cu cei care ajutaseră la organizarea nunții, plimbarea de a doua zi după nuntă a perechii de tineri căsătoriți prin sat etc.). O practică mai nouă, corespunzătoare modalităților actuale de cuplare, constă în petrecerea organizată ulterior în localitatea din care provine sau unde lucrează unul din tinerii căsătoriți.

★

Și în ceea ce privește *tendințele de evoluție ale repertoriului de nuntă* s-au exprimat o serie de opinii privind mai ales formele sale locale. În ceea ce ne privește, vom aminti cîteva constatări de ordin mai general.

Referindu-se la cadrul „mesei mari", M. Pop și P. Ruxăndoiu constată că „repertoriul poetic este mai larg cu rol de festivizare" [11]. Ocupîndu-se de tendințele generale care se manifestă în acest domeniu, I. Șeulean constată că: „Schimbarea cea mai importantă constă în reașezarea raportului dintre repertoriul ritual și cel ocazional în dauna celui dintîi". Același autor, ocupîndu-se de o serie de modificări produse în interiorul repertoriului de nuntă, constată că: „Slăbirea caracterului ritual al ceremonialului, reducțiile operate în structura de ansamblu a acestuia, comprimarea unor etape sau eliminarea unor secvențe au subminat repertoriul, supunîndu-l la repetate transformări. Acestea sînt de căutat în destrămarea sau alteori renunțarea la unele texte de factură strict rituală și înlocuirea lor cu piese din repertoriul neocazional al comunității sau din cel al altor zone folcloristice. În actualizările mai noi ale ceremonialului nupțial sînt vehiculate bunuri culturale extrafolclorice (romanțe etc.) care au tendința de a intra tot mai hotărît în zestrea spirituală a masei etnice" [12].

O analiză mai detaliată a modificărilor intervenite în conținutul repertoriului folcloric o întreprinde O. Bîrlea, care pornește de la constatarea că „Trăsăturile arhaice au dispărut sau au fost estompate simțitor". „Silit să țină pasul cu modernizarea scenariului", repertoriul de nuntă intră tot mai mult „sub auspiciile mai largi ale cîntecului liric, de care s-a lăsat alimentat nu numai stilistic, ci și tematic sau chiar melodic". În ceea ce privește „cîntecul miresei", el continuă să aibă răspîndirea cea mai mare, fiind interpretat însă nu numai la împodobirea sa, ci și la plecarea din casa

[11] *Op. cit.*, p. 181.
[12] *Op. cit.*, p. 70.

https://biblioteca-digitala.ro

părinților. În zonele urbanizate, „cîntecul miresei" este interpretat numai instrumental, ceea ce, după părerea autorului citat, indică o fază ce precedă dispariția lui. În acest context, sînt identificate și unele tendințe zonale care se manifestă în domeniul în discuție. Astfel, în Transilvania și Moldova, toate momentele importante ale nunții sînt comentate prin orații, discursuri tradiționale, adesea „altoite de improvizație". Există și imixtiuni livrești, tendința de a fi consemnate în scris, cum se întîmplă aproape întotdeauna cu „iertăciunea" [13].

Asemenea constatări generale, ca și cele referitoare la unele zone ale țării ne conduc la o serie de concluzii privind specificul modificărilor de conținut și stilistice care se produc în interiorul repertoriului de nuntă.

Ca și în cazul momentelor ceremoniale, dar într-o măsură mai redusă, se constată păstrarea unor piese de repertoriu tradițional, mai ales a acelora care se interpretează în cadrul anumitor obiceiuri („iertăciunea", orațiile, „dansul miresei" etc.). În ceea ce privește tematica, în conținutul lor se constată păstrarea unor motive de bază, pe care însă se altoiesc elemente noi, determinate de mutațiile intervenite în contextul de viață și muncă, în mentalitatea satului contemporan.

În același timp, cum s-a văzut, tot din domeniul tradițional, o importanță sporită o capătă cîntecul liric, alte piese din repertoriul neocazional, ceea ce corespunde estompării caracterului ritual al obiceiurilor de nuntă, în general.

Efecte mai profunde sînt determinate de influența noilor preferințe artistice, mai ales ale tinerei generații, a diferitelor forme de mass-media :

— prin pătrunderea unor piese (evazi)folclorice, nespecifice repertoriului de nuntă tradițional (local), a „cîntecelor de petrecere", lirice, în special prin intermediul mass-media, ceea ce produce o uniformizare, o standardizare nedorită a repertoriului nupțial ;

— prin același canal pătrund piese noi, mai ales de muzică ușoară, adresate în special preferințelor tinerei generații, a căror evoluție urmează desigur un curs firesc.

Și în ceea ce privește interpreții acestui repertoriu, canalele sale de comunicare, se înregistrează o serie de modificări :

— lăutarii continuă să aibă un rol central în nuntă, aportul lor pe plan ceremonial fiind foarte important ; ei sînt confruntați cu situații care îi determină să-și îmbogățească, să-și adapteze repertoriul, mai ales în ceea ce privește piesele noi ;

— solistul de muzică populară a căpătat un rol privilegiat, existînd chiar tendința de a fi preferați interpreți profesioniști de prestigiu, considerîndu-se că prezența lor face să sporească însuși prestigiul nunții ;

— muzica imprimată, în special cea ușoară sau disco, a pătruns din ce în ce mai mult, coexistînd paralel cu cea populară, fapt semnificativ în ceea ce privește caracterul eterogen, adesea contradictoriu al mutațiilor intervenite în domeniul repertoriului nupțial și al nunții, în general.

★

Fără îndoială, formularea unor *concluzii*, chiar cu caracter preliminar, *privind principalele tendințe ale evoluției obiceiurilor de nuntă actuale* presupune serioase dificultăți, dat fiind că avem de a face cu un proces extrem

[13] O. Birlea, *op. cit.*, p. 430—445.

https://biblioteca-digitala.ro

de complex, aflat oricum în continuă desfășurare. Operația este însă posibilă, căci, așa cum am încercat să demonstrăm, s-au cristalizat cîteva sensuri generale ale acestei evoluții, și oricum necesară, ea avînd scopul de a orienta nu numai investigațiile viitoare privind problematica abordată, ci și atitudinile, opiniile cu mai largi implicații sociale privind acest domeniu atît de des luat în discuție în ultima perioadă. Într-un asemenea context, cercetarea etnologică are datoria de a determina caracterul obiectiv al mutațiilor intervenite, de a scoate în evidență sensurile necesare, cauzalitățile interne ale acestei evoluții și de a izola factorii exteriori, conjuncturali care se manifestă în cadrul său.

Principalele nivele la care se manifestă tendințele de bază ale evoluției obiceiurilor de nuntă sînt, după părerea noastră, următoarele :

— *semnificația, importanța* nunții în cadrul culturii populare, a vieții sociale contemporane. Din acest punct de vedere, se poate afirma că nunta și-a menținut locul, importanța majoră nu numai în cadrul obiceiurilor legate de ciclul vieții, ci și pe planul general al sistemului obiceiurilor populare. Nunta constituie, probabil, la ora actuală, categoria de obiceiuri care s-a adaptat în cea mai largă măsură, cu cea mai mare intensitate.

Fără îndoială, funcția sa principală este aceea de a asigura, de a marca ceremonial integrarea noii familii în contextul vieții sociale și comunitare. În același timp, s-a accentuat caracterul de reprezentare al nunții, de afirmare în fața colectivității a tinerilor căsătoriți, a familiei lor, pe o poziție cît mai caracteristică statutului, situației în acest context [14].

— *conținutul, structura ceremonială*. Datorită schimbărilor intervenite în cadrele spațiale și temporale, obiceiurile de nuntă au suferit un proces de reducere, de „prescurtare", mai ales în formele renunțării la unele momente sau ale diminuării duratei lor. Procesul a avut un conținut destul de organic, neproducîndu-se o dezorganizare totală a sistemului de obiceiuri : în general, s-au menținut momentele ceremoniale cu un mai înalt grad de reprezentativitate, cu o semnificație mai marcată, ajungîndu-se, în mod spontan, la o relativă reechilibrare a structurii nunții. Așadar, desfășurarea generală are loc pe un curs normal ; în ciuda dispariției sau diminuării unor obiceiuri, succesiunea de momente își păstrează coerența, neajungîndu-se la un „conglomerat", ci la o structură adaptată.

— *repertoriul*. Este desigur domeniul cel mai afectat al nunții, în care s-au produs mutațiile cele mai profunde, multe dintre ele, desigur, justificate de transformările intervenite în viața folclorică contemporană, dar altele avînd cauze exterioare ei, determinări, am spune, extraartistice. Nu pătrunderea unor elemente nonfolclorice este negativă, ci calitatea lor și a factorilor care le vehiculează. Din acest punct de vedere, nefirești cu totul,

[14] Accentuarea acestui caracter al nunții, care nu constituie o achiziție cu totul nouă a obiceiurilor legate de ciclul vieții, în general, preocupă și pe specialiștii din alte țări. Astfel, Ingeborg Weber-Kellermann, ocupîndu-se de „valoarea de reprezentare a obiceiurilor în ierarhia sătească", identifică o serie de „semne" prin care este marcată „realitatea" modificărilor intervenite în statutul material, în influența noii familii, concretizate în unele aspecte ale nunții numărul de invitați, valoarea darurilor, amploarea alaiurilor etc. (*Fest und Alltag in der Sprache der Bräuchen*, München und Luzern, Verlag C. J. Bucher, 1985, p. 21—22). Este semnificativă pentru ponderea acordată fenomenelor din această sferă prezența lor în tematica a numeroase comunicări prezentate la cel de al III-lea Congres al Societății Internaționale de Etnografie și Folclor (8—12 aprilie 1987, Zürich, Elveția), avînd ca temă „Obiceiurile din ciclul vieții".

https://biblioteca-digitala.ro

cu efecte realmente dăunătoare sînt o serie de fenomene care privesc rolul și statutul interpreților repertoriului de nuntă. Astfel, pe lîngă instrumentiștii și interpreții locali, purtători potențiali ai repertoriului autentic (desigur atunci cînd au calitățile și pregătirea necesară), un rol privilegiat tinde să îl capete „solistul", „vedeta" de muzică populară (? !), unii profesioniști cu o valoare mai mult sau mai puțin reală. În special, dintre aceștia se recoltează purtătorii unui pseudorepertoriu de nuntă, străin nu numai de cel tradițional, folcloric, ci chiar de orice fel de calități estetice, etice. Desigur, este de înțeles prezența unor interpreți, soliști de muzică populară, de prestigiu real, și în cazul sărbătorii nunții, mai ales atunci cînd cunosc repertoriul local, autentic, dar este cu totul blamabilă influență unor pseudovedete, care, în numele unor interese extraartistice, contribuie, profitînd și de unele carențe în educația, preferințele artistice ale generației tinere, la poluarea nu numai a repertoriului de nuntă, ci și a folclorului, în general [15]. Căci, prin acțiunea unor asemenea factori, s-a născut pericolul ca repertoriul de nuntă să recepționeze o serie de influențe poluante, care, datorită prestigiului acestui obicei, a audienței și influenței sale, să-și continue circulația, perturbînd nu numai circuitul folcloric.

Așadar nu fenomenul, în sine, al mutațiilor intervenite în conținutul obiceiurilor de nuntă, în repertoriul lor, care, în mod normal, se desfășoară pe coordonatele unor adaptări creatoare, produce pericolul nașterii unor forme ceremoniale hibride sau al poluării folclorului, ci o serie de factori exteriori acestui proces organic, care trebuiesc izolați și anihilați.

În asemenea condiții se poate afirma că, datorită semnificației, importanței, posibilităților sale de adaptare, care pornesc, în primul rînd, de la valoarea, vigoarea fondului ei îndătinat, în condițiile confruntării dintre tradiție și inovație, nunta își păstrează personalitatea, avînd șansele unei evoluții organice, a transformării sale, cu adevărat, într-un „obicei tradițional nou".

[15] Într-o bună măsură îndreptățit, H. H. Stahl îi numește pe unii din acești profesioniști „rapsozi de mass-media". Același autor care, în general, este de părere că existența folclorului, inclusiv a celui de nuntă, este amenințată atunci „cînd nu se mai adună grupele sociale, « obștiile » în sînul cărora se menține tradiția difuză", „cînd nuntașii nu mai sînt convinși că tot ce spun și fac asigură buna căsnicie viitoare a mirilor" (deci atunci cînd se estompează motivația etică a actului ceremonial), consideră că înțelegerea modificărilor, desigur unele „poluante", care se produc și în acest domeniu, nu se poate realiza „fără pomenirea și analiza publicului ascultător" (*Eseuri critice*, București, Ed. Minerva, 1983, p. 271, 331).

https://biblioteca-digitala.ro

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **PREZENȚĂ**. „Journal of American Folklore", prestigioasa publicație a Societății Americane de Folclor (care sărbătorește anul acesta împlinirea a 100 de ani de existență), inserează în rubrica sa de recenzii din vol. 101, nr. 400 (April-June 1988), o cuprinzătoare prezentare a cărții lui Nicolae Constantinescu, *Lectura textului folcloric*, Editura Minerva, 1986. Autoarea recenziei, Margaret Hiebert Beissinger de la Universitatea Harvard, subliniază noutatea și originalitatea studiului lui N. Constantinescu, caracterul lui sistematic, informația bogată, ceea ce face ca aceasta să fie „o lucrare relevantă nu numai pentru cărturarii din România, dar și pentru cercetătorii occidentali care ridică și discută în permanență chestiuni privind interpretarea folclorului". Înscriindu-se într-o linie de continuitate cu cele mai prestigioase cercetări românești privind felul în care literatura populară poate fi interpretată, *Lectura textului folcloric* „adaugă o nouă dimensiune, semnificantă în această dezbatere", ținînd să exploreze „cele mai eficiente mijloace de decodare a principalelor mecanisme de comunicare în literatura orală".

● **CORPUS DE TEXTE**. În fapt, „Colecția națională de folclor" a fost deschisă de lucrarea de excelentă valoare științifică întocmită de Sabina-Cornelia Stroescu, *La typologie bibliographique des faëties Roumaines*, vol. I și II, București, Editura Academiei, 1969, 1767 p. Autoarea a participat direct și efectiv, în urmă cu mai bine de două decenii, la discutarea și stabilirea normelor călăuzitoare ale programului de elaborare a tipologiilor și corpusurilor de texte ale folclorului românesc. Cu o stăruință pilduitoare, demnă de toată lauda, a și înțeles să traducă în practică, în domeniul de care se ocupa, acele principii, întocmind și publicînd *tipologia snoavei populare românești*. Pentru a-și desăvîrși opera și a-i da caracterul de fapt împlinit potrivit programului fixat inițial, Sabina-Cornelia Stroescu a trecut la executarea celei de a doua etape, întocmind și începînd să tipărească și corpusul de texte. Așa se face că au apărut pînă acum trei consistente volume: Sabina-Cornelia Stroescu, *Snoava populară românească*. Ediție critică de.... Prefață de Mihai-Alexandru Canciovici. Ediții critice de folclor — Genuri, București, Editura Minerva: vol. I, 1984; vol. II, 1986; vol. III, 1987. Din cite înțelegem, ediția continuă.

Realizată după toate normele științifice, lucrarea Corneliei-Sabina Stroescu reprezintă un model în domeniu, oferă tuturor celor interesați un material de o bogăție neîntrecută pînă acum, capabil să reflecte imaginea reală și autentică a acestui gen atît de gustat al culturii noastre populare.

Prin această lucrare, ideea de corpus al textelor folclorului românesc și necesitatea publicării lui integrale — și cît mai rapide — capătă un argument palpabil, convingător.

● **RETORICĂ**. Continuîndu-și cercetările predilecte, Nicoleta Coatu publică un studiu despre *Retorica receptării textului epic oral-folcloric*, în „Studii și cercetări lingvistice" XXXIX (ianuarie-februarie 1988), nr. 1, p. 75—86.

● **EDIȚIA ACADEMICĂ A OPEREI LUI EMINESCU**. În efortul lăudabil pe care-l face, pentru a publica integral opera poetului național al românilor, Editura Academiei a pus recent la dispoziția cititorilor un nou volum: **Opere**, vol. VIII, *Teatrul original și tradus. Traducerile de proză literară. Dicționarul de rime*. Studiu introductiv de Petru Creția. Cu 145 de reproduceri după manuscrise. București, Editura Academiei, 1988.

● **PROVERB**. „După înăbușirea revoluției, adică în anul 1850, deschizîndu-se școlile și pentru români, n-am avut stare acasă. Setea aceea de învățătură, care caracterizează aceste țări ale Ardealului, s-a înstăpînit și asupra lui și nu mai era putere să-l țină acasă. Mai mult fără voia părinților, dar cu binecuvîntarea moșului, care i-a dat un „sfanț" și sfatul: *Să nu calci de două ori într-o urmă și să nu te întorci din drum la jumătate!* și cu o pîine subsuoară, pe care o primise de la bunică-sa, a plecat pe jos la drum, luînd calea către Sibiu, unde știa că sînt școlile cele mari" (Dr. Valeriu Branițe, *Amintiri din închisoare* (Însemnări contimporane și autobiografice). Studiu introductiv de Miron Constantinescu și Alexandru Porțeanu. Ediție îngrijită și note de Alexandru Porțeanu, București, Editura Minerva, 1972, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

*Tiberiu Alexandru**

1. *MARCEL CELLIER PRÉSENTE: LE MYSTÈRE DES VOIX BULGARES/DAS GEHEIMNIS DER BULGARISCHEN STIMMEN.* Volume 1. Disques Cellier, stéréo, no. 008 HI-FI, Lutry [Suisse]. Mastering: Tonstudio Lussi, Basel; photo: Adolf A. Wetzel, Zürich; création pochette: Oskar Rütsche, Lausanne; distribution pour la Suisse: Jean-Claude Vial, Disques-Office, 1700 Fribourg

Disc LP 30 cm, cu text explicativ de Marcel Cellier în limbile franceză și germană, tipărit în interiorul albumului, p. 2—3. Discul cuprinde 13 piese: Face A. 1) Pilentze Pee (Pilentze chante); 2) Svatba (La noce); 3) Kalimankou Denkou (La veillée) sol. Yanka Roupkina; 4) Strati na Angelaki Doumasche (Chant Haiduk—Trio vocal); 5) Polegnala e Pschenitza (Chant de moisson thrace); 6) Messentschinko lio Greĭlivko (Chant d'amour des Rhodopes); 7) Breĭ Yvane (Chanson à danser). Face B. 1) Erghen Diado (Chanson de Schopsko avec 'lapan' et cuillères); 2) Sableyalo mi Agontze (L'agneau qui bêle) sol. Kalinka Valcheva;

3) Prĭtourĭtze Planinata (Chant de la plaine thrace av. orch.) sol. Stefka Sabotinova; 4) Mĭr Stanke le (Chant de moisson thrace av. orch.) sol. Stefka Sabotinova; 5) Schopska Pesen (Chant diaphonique); 6) Polegnala e Todora (Chant d'amour). La fiecare piesă se indică durata. Autorul aduce mulțumiri ambasadoarei Roza Koritarova și compozitorului Gueorgui Mintchev pentru ajutorul acordat la realizarea acestui disc. Un cursiv al lui Jean Thévenot, înzestrat

* Fotografiile coperților: Dan Alexandru

https://biblioteca-digitala.ro

redactor din cadrul radiodifuziunii franceze, decedat în floarea vîrstei, îl prezintă pe autorul lucrării : Marcel Cellier, foarte bun cunoscător al muzicii noastre populare, pe care a popularizat-o ani de-a rîndul la microfonul posturilor de radio elveţiene, cu răsunător succes. Iată textul :

„Paris, Maison de la Radio

Je connais des voyageurs — journalistes pressés, touristes encadrés, officiels superficiels — qui, ayant passé quinze jours dans un pays, ont au retour publié un livre sur ce pays, sans éprouver la moindre gêne pour affirmer que c'était là le livre qui allait enfin ouvrir les yeux de leurs contemporains sur des réalités socio-politico-historico-géographiques trop ignorées jusque-là. Jusqu'à ce voyage de quinze jours!

Des disques aussi naissent dans les mêmes conditions.

Quoiqu'on dise, la justice immanente existe. Sauf accident — car, les accidents également, ça existe — ces disques et ces livres connaissent un succès à peu près aussi long qu'un feu de paille.

Marcel Cellier se situe aux antipodes de ce que je viens de décrire. Voici près de vingt ans qu'il sillonne l'Europe balkanique, avec en main un micro (mono), puis en mains des micros (stéréo). Et, en tête, une connaissance de plus en plus vaste et profonde des relations existant dans cette partie du monde entre la musique et la vie.

Ce Suisse n'est pas neutre. Enfin, un! Il s'enthousiasme, il choisit, il aime, il veut qu'on partage ses amours et ses convictions.

C'est de nouveau le cas aujourd'hui avec les voix bulgares.

Suivez-le: vous êtes sur une bonne voie.

Jean Thévenot. RADIO-FRANCE".

2. MARCEL CELLIER PRÉSENTE: LE MYSTÈRE DES VOIX BULGARES/DAS GEHEIMNIS DER BULGARISCHEN STIMMEN. Volume 2. Disques Cellier, stéréo, HI-FI, no. 016, gravure universelle, Chexbres / Suisse, 1987. Traductions chansons: Ogniana et Elena Rohrbach; photos: Catherine Cellier; création pochette: Oskar Rütsche, Lausanne. Se aduc mulţumiri instituţiilor Radio Sofia, Balkanton şi Jusautor, precum şi cercetătoarei în etnomuzicologie Rumiana Ţinţarska pentru preţioasa lor asistenţă.

Aşijderea un disc LP 30 cm, cu text explicativ de Marcel Cellier, în limbile franceză şi germană, tipărit, ca şi la discul anterior, în interiorul albumului, p. 2—3. Discul are de astă dată 16 piese : Face. A. 1 KAVAL SVIRI — La flûte joue — origine Thrace ; 2 STANI MI, MAYTCHO — Leve-toi, ma fille — orig. Rhodopes ; 3 DI-LI-DO — orig. Pirine ; 4 MORE ZAJENI SE GHIOURO — Ghiouro se marie — orig. Shopsko ; 5 TCHE DA TI KUPIM BELA SEITSA — Je vais t'acheter de la soie blanche — orig. Rhodopes ; 6 OVDOVIALA LISSITCHKATA — La renarde a perdu ses enfants — orig. Dobroudja ; 7 MESSETCHINKO LIO — Toi, petite lune — orig. Rhodopes ; 8 EI MORI ROUJKE — Toi, jeune fille Roujke — orig. Pirine ; 9 DRAGANA I SLAVEI — Le chant de Dragana — orig. Thrace. Face B. 1 ATMADJA DUMA STRAGHILU — origine Thrace — chant révolutionnaire ; 2 DVE TOURLASKI PESEN — Taquineries — orig. Shopsko ; 3 TRENKE, TODORKE — orig. Shopsko ; 4 BEZRODNA NEVESTA — Jeune épouse sans enfants — orig. Shopsko ; 5 IZPOVED — Confession — orig. Rhodopes ; 6 GHIORE DOS — Taquinerie — orig. Thrace ; 7 SPIS LI, MILKE LE — Si tu dors, Milke... — orig. Rhodopes. Nu sînt în măsură să arăt dacă s-au strecurat cumva unele erori în transliteraţia franţuzească a titlurilor. O vor face însă, la nevoie, cunoscătorii limbii bulgare.

În vreme ce la discul anterior autorul a scăpat din vedere să numească atît interpreţii, cît şi autorii, respectiv aranjatorii ori compozitorii pieselor, de astă dată o face în amănunt, într-un tabel al cuprinsului imprimat pe ultima pagină a albumului (verso). Se indică totodată duratele pieselor (ca la primul disc) şi data la care au fost înregistrate (în anii 1957, 1970—1985). Se adaugă şi traducerile poeziilor în limba franceză. În lumina acestor informaţii utile, aflăm că piesele acestui disc sînt interpretate de : Ansamblul „Trakia" din Plovdiv (2.A—1) ; Corul Radioteleviziunii Bulgare din Sofia (2.A—2 solistă Nadejda Şvoineva ; 4, 5 ; 7 cu aceeaşi solistă, B—1 sol. Kalinka Valceva, 3, 4 sol. Radka Aleksova ; 5—7) ; Ansamblul „Pirin" din Blagoevgrad (2. A—3, 8 sol. Vasilka Karadalieva) ; Orchestra Ivan Kirev (2. A—6, soliste : Verka Sideiova/Tinka Peşeva) ; Corul Filip Kutev (2. A—9 soliste : N. Karadjova/St. Petkova/ Y. Taneva/S. Nikolova) ; Cvartetul vocal : Kalinka Valceva/Vasilka Andonova/Paulina Gort-

https://biblioteca-digitala.ro

seva/Stoyanka Boneva (2. B—2). Iată și compozitorii aranjatori (în ordine alfabetică): Nikola Kaufmann (2. B—2, 4), Filip Kutev (2. A—9), Krasimir Kyurdjiyski (2. A—2, 4, 5, 7; B—1, 3, 5), Peter Liomdev (2. A—1), Gueorgui Mintcev (2. B—7), Stefan Mutafciev (2. B—6) și Kirill Stefanov (2. A—3, 8). În afara acestora, Marcel Cellier îi citează și pe Cristo Todorov și Anastase Naymov.

Poporul bulgar, vecin și prieten, se poate mîndri cu o muzică populară extrem de bogată și de variată, vie și viabilă, cuprinzînd un extraordinar folclor al obiceiurilor păstrat din vremi de demult, bătrîne cîntări epice vitejești, haiducești și nuvelistice, vechi cîntări lirice tărăgănate, cîntece de joc, de petrecere și nenumărate jocuri. Melodica se desfășoară în forme de la cele mai simple pînă la forme complexe, dezvoltate, pe scări prepentatonice, pentatonice, diatonice și cromatice, în variate structuri ritmice, în care domnește, ca la el acasă, aksakul, atît de propriu încît Béla Bartók l-a numit „ritm bulgăresc", cu toate că este cunoscut multor popoare din lume, pe o vastă întindere geografică. O particularitate a folclorului muzical bulgăresc o constituie minunatele cîntări polifonice vocale, în frunte cu disonanta diafonie de veche tradiție, despre care învățatul Vasil Stoin spunea că ar fi „rodul gîndirii muzicale a vechilor bulgari" și că ar sta la obîrșia diafoniei medievale din Europa apuseană. Această interesantă cîntare pe două voci cere hotărît o revizuire a concepției despre 'consonant' și 'disonant'. Cîntările polifonice bulgărești aparțin probabil unui străvechi fond balcanic, adriatic și mediteranean, în care își găsesc locul de frunte și cîntările polifonice vocale ale aromînilor.

Între muzica noastră populară și cea bulgărească s-au produs și se produc o seamă de întrepătrunderi, de împrumuturi reciproce, care, departe de a sărăci zestrea folclorică a unui popor în paguba celuilalt, o îmbogățesc pe a amîndurora. Sîrba, de pildă, este un joc comun, atît în ce privește ritmica și melodica sa, cît și pașii de dans, și nu o dată bulgarii joacă pe melodii la obîrșie românești, iar românii pe melodii la obîrșie bulgărești, atît de bine asimilate uneori, încît am putea să le numim „ale noastre". Asîjderea geamparalele de la noi (al căror nume păstrează amintirea unor castaniete demult părăsite) și răcenița, joc de temelie al vecinilor noștri (deși ritmul aksak de trei timpi, cu al treilea mai lung, specific acestui joc, extrem de răspîndit la bulgari, îl regăsim și în vechi cîntece de nuntă bucovinene și moldovenești).

Cîntecul popular autentic își are culmile sale artistice, totodată de mare valoare și frumusețe. „Aranjarea" ori „prelucrarea" lor cere un înalt meșteșug componistic. După opinia mea, în această nouă ipostază ele nu sînt nicidecum mai „elevate", ci constituie o nouă categorie artistică, ramură a muzicii culte. (Este cazul tuturor pieselor gravate pe discurile de față.)

Bulgarii cultivă cu fervoare, în multiple chipuri, muzica lor populară. Într-un recent raport al Comitetului Național Bulgar pentru Consiliul Internațional pentru Muzică Tradițională, întocmit de Svetlana Zaharieva și Ana Ilieva (publicat în „Bulletin of the International Council for Traditional Music", No. LXXII, April 1988, New York, p. 9—10), aflăm că folclorul muzical este important obiect de învățămînt la Conservatorul de Stat din Sofia, precum și la Institutul Pedagogic Superior pentru Profesorii de Muzică din Plovdiv. Cîntecul popular se învață și în numeroase alte școli, de toate gradele, între care două școli secundare specializate pentru muzica populară din orașele Kotel și Șiroka Laka. Școala secundară de coreografie din Sofia are și o secție de dans popular, iar cursuri de dans popular organizează cu regularitate și Centrul Artei de Amatori din Plovdiv. Acesta are două secții: una pentru folclorul tradițional (organizarea și îndrumarea formațiilor sătești) și alta destinată formațiilor de cîntece și dansuri, corurilor și orchestrelor. Folclorul național este valorificat în numeroase festivaluri artistice, între care: „De la Timoc la Iskăr", „Debrene", „Pirinul cîntă", „Strandja cîntă", „Frumoasa Tracie cîntă și dansează", „Rodopii cîntă", Festivalul „Zagorce" destinat copiilor etc. Cel mai important festival închinat folclorului autentic se desfășoară la Koprivștița din cinci în cinci ani, numărînd — ne-o spune Cellier — vreo patru mii de concurenți preselecționați.

https://biblioteca-digitala.ro

Mai trebuie spus că, din patru în patru ani, are loc un festival destinat aranjamentelor și compozițiilor pe bază de folclor, și că la Burgas are loc la doi sau la trei ani un festival de folclor internațional.

Discurile de față cuprind în exclusivitate aranjamente și chiar compoziții de muzică populară. Marcel Cellier stăruie cu osebire asupra compozitorului Krasimir Kyurdjiyski (născut în anul 1936), care, după părerea sa, „a realizat o simbioză excepțională între spiritul autentic al folclorului și exigențele creativității în componistica contemporană, consolidînd valorile originale, individuale, într-un cadru care le conferă universalitatea în cel mai înalt nivel care se poate închipui". După cum s-a arătat mai sus, cele mai multe piese din al doilea disc (care indică autorii) poartă pecetea aportului său creator. La una din ele (2. A—2) se precizează că este o compoziție a sa.

„Cîntată, vocea umană este mai elocventă decît vorbită. Conștient de acest profund adevăr, poporul bulgar așază arta cîntului pe culmea expresiei artistice" — scrie Cellier. Toate cele 29 de piese ale discurilor de față sînt vocale. Ele cultivă mai ales polifonia specifică muzicii populare bulgărești. Predomină corurile *a capella*. Străvechea diafonie este amplificată, adăugîndu-i-se și alte voci, între care stăruie isonul. Disonanțele atît de caracteristice sînt bine puse în lumină, dar lărgite și întregite cu armonii suplimentare, ieșite de sub pana compozitorilor-aranjatori. Chiar în cazul cînd despre un cîntec ni se spune că este „diafonic" (1. B—5), cîntarea curat diafonică își află loc doar în partea introductivă a piesei, ca un citat. Într-un caz, remarcabil, solista este lăsată să cînte în voie, păstrîndu-se neștirbite atît melodia, cît și stilul de interpretare (2. B—4). Corul intervine mai tîrziu cu un adaos ritmat în mișcare ca de joc, întrerupt la sfîrșit de melodia tărăgănată a solistei, sprijinită pe o pedală armonică a corului. Nikolai Kaufmann, aranjatorul, a știut ce să facă, îndemnat și călăuzit, desigur, de vasta lui experiență etnomuzicologică, de temeinic cunoscător al înaltelor valori ale cîntecului popular bulgăresc autentic. În cîteva cazuri intervin și instrumente. Auzim în țesătura armonică glasurile cavalului, ale cimpoiului, ale gădulcăi, dar și al altor instrumente. Într-un frumos cîntec de joc (1.A—7) orchestra dialoghează într-un stil antifonic cu glasurile, iar în alt caz, la un cîntec ritmat din Șopsko (1. B—1), aranjatorul s-a mulțumit cu acompaniamentul discret al tăpanului, tobă mare cu două membrane, cea din față bătută cu un mai de lemn, iar cealaltă cu o vergea (tobă similară cu daulul muzicanților turco-tătari din Dobrogea noastră), și de sunetele seci ale unor linguri de lemn cu dosurile lovite între ele, castaniete improvizate folosite și de alte popoare din Balcani și din lume. Și în alte exemple intervenția instrumentelor este minimă. Bunăoară, un cîntec de seceriș din Tracia (1. A—5) este doar precedat de caval, susținut de un delicat ison. Uneori instrumentele acompaniază cîte o cîntăreață (1. B—3, 4), iar Orchestra Ivan Kirev, într-o înregistrare mai veche (din 1957), acompaniază două soliste care cîntă împreună pe două voci, fără să fie vorba însă de diafonia disonantă propriu-zisă (2. A—6). În vădit contrast cu polifonia vocală, în care disonanțele abundă, armonia instrumentelor este în general consonantă. Cred că aceasta se explică prin faptul că polifonia vocală, în speță diafonia, este străveche, în vreme ce armonia funcțională instrumentală — lăsînd la o parte isonul cimpoiului și al fluierului gemănat — este un artificiu împrumutat din muzica occidentală de muzicanții populari de meserie începînd abia din a doua jumătate a veacului trecut, la bulgari ca și la noi.

Emisiunea vocală de piept, caracteristică vocilor feminine bulgare, a fost conservată în toate aranjamentele, fiind socotită, pe bună dreptate, drept componentă specifică, de temelie, a cîntării populare din partea locului. Se păstrează, pe alocuri, și acele scurte icnituri suitoare, care încheie unele fraze muzicale.

După cum se poate constata din titlurile ori din subtitlurile pieselor, ele aparțin unor diferite categorii, unele rituale, ceremoniale ori ocazionale, bunăoară un cîntec de nuntă (1. A—2), două cîntece de seceriș (1. A—5, B—4), un cîntec de șezătoare (1.A—3), apoi un cîntec haiducesc (1. A—4) și un cîntec revoluționar (2. B—1); celelalte sînt cîntece de largă respirație melodică ori ritmate și cîntece de divertisment. Unul din acestea din urmă aduce cu ceastușkile rusești (2. B—6), în vreme ce alt cîntec ritmat (2. B—2) este varianta unei cunoscute colinde de la noi.

Execuția este impecabilă, de înaltă ținută. La aceasta contribuie și o deosebit de fină dozare a nuanțării. Nuanțele sînt un alt artificiu împrumutat de aranjatori din domeniul muzicii culte. Muzica populară autentică, se știe, este în general refractară unor asemenea diferențieri ale intensității pe parcursul cîntărilor.

Cînd am ascultat întîia oară aceste discuri, mărturisesc că am fost șocat, ca unul care mă așteptam la înregistrări de folclor autentic. Am fost însă, în scurtă vreme, cucerit de marea lor frumusețe. Cum am mai spus, piesele au încetat să mai fie creații propriu-zis populare. Ele sînt, fără excepție, creații muzicale culte în spirit popular. Audierea lor este o încîntare.

Închei citindu-l pe Marcel Cellier, autorul discurilor: „Frumusețe a perfecțiunii! Perfecțiune a frumuseții! Între aceste două exclamații trebuie căutat... Misterul vocilor bulgare".

https://biblioteca-digitala.ro

COAȘTA — O UNEALTĂ AGRICOLĂ STRĂVECHE, MĂRTURIE ETNOGRAFICO-ARHEOLOGICĂ A PERMANENȚEI ISTORICE A POPORULUI ROMÂN

ION CHELCEA

În vara anului 1969 efectuam cercetări etnografice în zona munților Sebeșului. Era pentru prima dată cînd vedeam locurile acelea. Măreț locuri! Din toate punctele de vedere: geografic, istoric, etnografic. Mai mult decît măreția peisajului m-a fascinat cea a oamenilor din satele cuibărite în munți. Ieșirea în lume, transportul, legătura între sate „de sus" se asigurau doar călare. În zilele de sărbătoare, cei mai în vîrstă, călări pe cai sau pe asini, cei mai mici, copiii de doi—trei ani, de-a dreptul băgați în desagi, numai capul afară, se duceau să vadă lumea... Acest mijloc de transport aducea aminte de timpurile baladei populare: „Azi îi luni și mîine-i marți/pleacă Costea la Galați / cu catîri însămărați". Nu stăruim asupra specificului local. Am făcut-o cu un alt prilej [1]. Reținem doar relativa izolare, la acea dată, a satelor din zonă.

Coborînd în satele din vale, la Căpîlna, am observat, atîrnat pe peretele exterior al unei case țărănești, un obiect ce-mi era necunoscut. Aflu că este o unealtă de muncă agricolă, folosită de localnici ca sapă. Așa cum se poate vedea (fig. nr. 1), respectiva unealtă agricolă este bidentară, are un orificiu de înmănușare a cozii de lemn perpendicular pe direcția celor doi dinți. În grai local, i se spune coaștă. Originea latină a denumirii este certă (etimologic v. lat *costa*, existent și în alte limbi romanice: it., pvs., pg. *costa*, fr. *côte*, sp. *cuesta*). În limba română s-a ajuns la termenul de „coaștă" prin diftongul *oa* și prin trecerea consoanei *s* în *ș*, precum și a vocalei *a* în *ă*.

Coașta găsită la Căpîlna am donat-o Muzeului Brukenthal din Sibiu, în anul 1969, în păstrarea căruia se află și în prezent.

Din investigațiile de teren am aflat că localnicii foloseau coașta pentru desțelenirea pămîntului, înaintea oricărui fel de plug, în vederea cultivării cartofilor, a „crumpenelor" — cum li se spune în partea locului. În afară de Căpîlna, coașta mai era folosită și în alte sate. În satul Laz, un informator local (Constantin Colhon) preciza că acolo coașta era utilizată la săpat via, ca și la alte lucrări agricole cînd pămîntul „se ține-nchegat", „țelinos". În Poiana Sibiului, un alt localnic (Mircea Iuga) informa că folosește coașta „cînd rupe-n țelină". Din investigațiile noastre a rezultat că unealta pe care am identificat-o, coașta, era utilizată din vechime în localitățile: Căpîlna, Sugag, Laz, Jina, Poiana Sibiului și, probabil, Săscior. În satele menționate, alături de coaștă mai era cunoscută și o altă formă de sapă miniaturizată, cu „gitul" prelungit, numită în grai local „săpoi". Aceasta, în Munții Apuseni, purta numele de „tîrșiță" [2].

Fig. 1. Coașta întîlnită de noi pe teren (Căpîlna, jud. Alba, 1969).

În baza cercetărilor de teren din 1969 am formulat concluzia — la acel stadiu al cunoașterii la care ajunsesem — că în zona munților Sebeșului a fost identificată o unealtă agricolă specifică, adecvată structurii solului, necunoscută anterior din punct de vedere etnografic [3].

[1] Ion Chelcea, *Wo das Pferd Leitmotiv ist*, în „Die Woche", 29/X/1971.

[2] Ion Chelcea, *Cercetări etnografice în bazinul Zlatnei și Valea Ampoiului. Mocanii*, în „Apulum", V, 1965, p. 451—472.

[3] Ion Chelcea, *O unealtă de muncă agricolă veche*, în „Agricultura", 11/XII/1969.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar coasta nu reprezintă doar o unealtă agricolă necunoscută etnografic, ci mult mai mult : ea constituie o dovadă a permanenței muncii agricole pe teritoriul țării noastre din adîncurile timpului, din perioada generalizării utilizării fierului în Dacia, pînă în prezent.

Ce anume susține această nouă concluzie la care am ajuns? Identificarea de către noi a coasței printre uneltele agricole descoperite de Ion Horațiu Crișan în urma săpăturilor arheologice de la Grădiștea Muncelului [4].

În fotografia însoțitoare a studiului publicat de distinsul arheolog am reperat cu surprindere și bucurie imaginea coasței (fig. 2). Ion Horațiu Crișan, dat fiind subiectul pe care îl trata, nu semnala coasța printre descoperirile arheologice prezentate. Nici în lucrarea de certă valoare istorică, *Burebista și epoca sa* [5], aflată la a doua ediție, nu se amintește utilizarea respectivei unelte de către geto-daci, deși un capitol distinct oferă informații prețioase despre cultura materială a lor (p. 383—399). Plugul dacic, în raport cu cel celto-roman, arată autorul, este substanțial diferit. Are forma unei linguri — o bară masivă aplatizată, cu vîrful triunghiular, cu o puternică nervură mediană, terminată într-un cîrlig cu care se lixează de talpa plugului [6]. Ne asociem fără nici o rezervă punctului de vedere al autorului care demonstrează că brăzdarele de plug sînt, împreună cu alte dovezi, mărturia persistenței populației autohtone în spațiul carpato-danubiano-pontic [7].

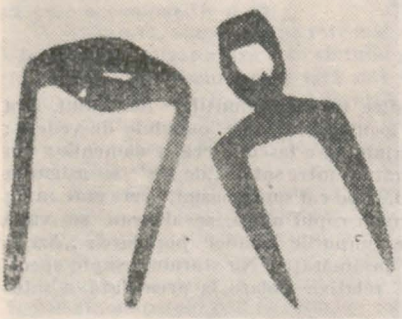

Fig. 2. Coasta descoperită arheologic (de I. H. Crișan) în două variante : hîrleț și sapă.

În lucrarea *Burebista și epoca sa*, Ion Horațiu Crișan prezintă, alături de brăzdarele de plug, de cosoarele de vie, secere, greble, și o sapă de fier — descoperită pe terasa a VIII-a de la Grădiștea Muncelului. Ca formă și dimensiuni, ea corespunde sapelor folosite și azi. Este deci o sapă obișnuită, nu o coastă.

Prin identificarea de către noi atît a „coasței etnografice", cît și a celei „arheologice" (între uneltele descoperite de Ion Horațiu Crișan), este pusă în lumina adevărului încă o dovadă a permanenței istorice a poporului nostru.

S-ar mai impune o observație : dacii foloseau coasta în două variante, atît ca sapă, cît și ca hîrleț. Deducem aceasta după poziția orificiilor de înmănușare : una din cele două „coaste arheologice" are orificiul de înmănușare exact ca la „coasta etnografică", pe cînd la cealaltă orificiul de înmănușare este orizontal, în prelungirea celor doi dinți, ceea ce permitea folosirea respectivei unelte ca hîrleț. Această dublă ipostază a „coasței arheologice" reflectă nivelul relativ înalt al agriculturii dacice.

De asemenea, ar merita să reflectăm și asupra asemănării dintre coastă și sapa tridentă, numită „laya", a bascilor din Pirinei, preindo-europeni ca origine.

Identificarea etnografică și arheologică a coasței aduce încă o probă incontestabilă nu numai a vechimii uneltelor noastre agrare, dar și a folosirii lor neîntrerupte, a prezenței noastre în istorie. Avînd rădăcini adînci în solul țării, avem și filoane tradiționale străvechi în spiritualitate [8].

Pe vremuri, B. P. Hasdeu punea întrebarea : „Pierit-au dacii?". Coasta identificată etnografic și arheologic pare a îi răspunde : nu !

[4] Ion Horațiu Crișan, *Apariția și dezvoltarea statului la daci*, în „Revista muzeelor și monumentelor", nr. 4—5, 1980.

[5] Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, ed. a II-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.

[6] *Ibidem*, p. 393.

[7] Ion Chelcea, *Rarița de lemn. Contribuție la istoria plugului în România*, în *Muzeul satului și de artă populară*, București, 1985, p. 171—179.

[8] Ion Chelcea, *Reflexe mitologice cu substrat social preistoric în cultura populară românească*, în „Revista de filosofie", nr. 3, 1987, p. 292—296.

https://biblioteca-digitala.ro

OBICEIURILE POPULARE ŞI IMPORTANŢA LOR PENTRU UNITATEA ISTORICĂ A NEAMULUI ROMÂNESC

NICOLAE COJOCARU

În viaţa poporului nostru obiceiurile tradiţionale constituie manifestările cele mai vii de spiritualitate etnică, în care se materializează atît trăirile profunde şi emoţionale prilejuite de festivizarea unor date calendaristice mai importante cum sînt sărbătorile (de iarnă, de primăvară, de vară) sau legate de momentele principale ale vieţii omului (naşterea, căsătoria, moartea), cît şi experienţa milenară a neamului românesc.

Fiind legate nemijlocit de sufletul şi existenţa oamenilor de aici, obiceiurile au devenit astfel în timp martori ai istoriei noastre, exprimînd în forme specifice dovezi ale unei îndelungate vieţuiri pe vatra strămoşească. Atunci cînd au lipsit cronicile, cînd condiţiile obiective ale epocilor şi valurile vremii n-au dat răgaz românilor de a lăsa hrisoave de cancelarie ori inscripţii despre viaţa din preaima Carpaţilor, datinile au înscris în analele culturii orale a poporului istoria aşa cum a fost şi cum a trăit-o. În acest sens, avea dreptate Alecu Russo, care spunea despre cîntecele bătrîneşti că ele „adeverese cronicile".

Caracterul de document viu al tradiţiei folclorice a fost cînd accentuat, cînd subestimat în cercetările de specialitate, cu toate aprecierile unor istorici care încă în secolul trecut şi-au făcut auzit glasul în apărarea valorii documentare a datinilor şi obiceiurilor populare. Căci, aşa cum afirma Nicolae Bălcescu, „ca o istorie să poată aduce foloase, nu trebuie să fie numai ca un şir de oarecare întîmplări politice sau militare uscate, fără nici o coloare, fără nici un adevăr local; nu trebuie să se ocupe numai de oarecare persoane privilegiate, dar să ne arate poporul român cu instituţiile, ideile, sentimentele şi obiceiurile lui în deosebite veacuri"[1]. Pentru împlinirea acestui deziderat, marele cărturar preconiza încă de atunci o cercetare pluridisciplinară în domeniul istoriei, iar între cele cinci izvoare de documentare menţionează *poezia şi tradiţiile populare*.

În raportul lor istoric, mărturiile culturii orale sînt cele mai vechi documente de spiritualitate românească. Existenţa unor obiceiuri cu începuturi în vremea geto-dacilor, altele constituite după cucerirea provinciei, prin contact cu obiceiurile romane şi evoluate în timp, face dovada vechimii şi continuităţii noastre, iar prin aria largă şi unitatea lor de desfăşurare atestă unitatea de spirit a neamului nostru care le-a cultivat şi păstrat cu tărie de-a lungul veacurilor.

Înscrise în sufletul veşnic viu al poporului, ele vorbesc despre virtuţile artistice şi morale ale oamenilor şi de legătura lor cu natura acestor locuri pe care s-au format în spaţiul de obîrşie şi pe care-l reprezintă. Simboluri străvechi ca bradul, ramura verde, florile de măr, frunza verde, spicul grîului, arborele vieţii, pasărea sufletului, dealul şi valea, izvorul, vînătoarea rituală ş.a., întrate în obiceiuri şi întîlnite în toate zonele ţării, vădesc vieţuirea îndelungată şi statornică în spaţiul nostru, numit atît de sugestiv de către Blaga „spaţiul mioritic".

Niciunde ca aici dorul nu cîntă mai frumos, nu se numeşte omul cu vatra şi istoria, nu se leagănă codrul mai poematic, nu urcă şi coboară turmele, şi românii către nedeile munţilor, decît în ţara Carpaţilor învesniciţi în aura lor legendară.

Dar mărturiile folclorice sînt şi dovezi ale relaţiilor interumane, avînd la bază familia mare: Neamul. Ca structură, neamul s-a constituit la noi în vremuri îndepărtate, într-un complex de gîndire şi organizare, la început în sînul comunităţilor tradiţionale locale, pornind de la relaţiile de înrudire între familii prin afinitate, înrudirea consanguină şi cea rituală a năşiei. Extinderea acestor legături familiale a dus la mărirea formaţiunii neamului, care cu timpul a depăşit cadrul obştii, cuprinzînd pe lîngă localnici şi oameni de aceeaşi apartenenţă etnică din alte zone ale ţării. Or, înrudirile de neam au fost însoţite dintotdeauna de bogate obiceiuri familiale. Prezente la naştere, căsătorie şi moarte, acestea au dat curs împlinirii datinii şi rînduielilor de familie.

Fiind forme de ritual ancestral, dar cu rol important în viaţa comunităţii, ţinerea obiceiurilor era o necesitate, dar şi o obligativitate. Pentru că dincolo de un aspect văzut, spectacular, obiceiurile, ca formă vie a tradiţiei, păstrează şi afirmă totodată sensuri adînci în universul

[1] *Cuvînt preliminariu despre izvoarele istoriei românilor*, în vol. *Cronicarii ţării românesc* publicaţi de A. Treboniu Laurian şi Nicolae Bălcescu, tom. I, Bucureşti, 1846, p. 2—3.

https://biblioteca-digitala.ro

vieții spirituale a oamenilor, care țin de o mitologie specifică, de credințe și simboluri comune unui întreg popor.

Mircea Eliade, în lucrarea *Aspects du mythe*, arată că, asemenea altor popoare străvechi, și strămoșii noștri au avut o mitologie, o cultură și o viață religioasă destul de puternice, ca să se perpetueze pînă în zilele noastre. Existența lor a făcut din obiceiurile populare adevărate rînduieli ceremoniale cu un scop anume în pareargerea etapelor vieții. Astfel, obiceiurile de la *naștere* aveau menirea de a integra pe prunc în viața familiei și a comunității, cele de *nuntă* de a asigura perfectarea ritului de inițiere a tinerei perechi și intrarea ei în noua stare consumată prin căsătorie, iar obiceiurile de *înmormîntare* au vizat desprinderea celui decedat de lumea de aici — „lumea albă" — și asigurarea, prin ritualul de trecere, a integrării definitive în lumea „de dincolo".

În sens contrar, cum afirmă prof. Mihai Pop în cartea sa *Obiceiuri tradiționale românești*, neîmplinirea corectă a riturilor conform normelor tradiționale atrăgea după sine o anulare a eficienței lor, și, implicit, acțiunea malefică a forțelor spirituale. Or, obiceiurile urmăresc tocmai crearea unei stări faste, „curate", deci normale, care, atît în cazul nașterii, căsătoriei, morții, cît și la unele sărbători calendaristice, cuprinde adevărate acte divinatorii, de restabilire a echilibrului spiritual al vieții.

Pe lîngă aceste obiceiuri cu rost mitico-ritual, care au impus cel mai mult tradiția în viața colectivităților sătești, alte obiceiuri au intrat în datina poporului ca manifestări ale spiritului artistic sau legate de anumite forme de cult. De asemenea, festivizarea naturii în momentele ciclurilor anuale, cu etapele muncilor agricole, a dat naștere la tradițiile sărbătorilor de iarnă, de primăvară, de vară, cu toate manifestările augurale și simbolice care se întîlnesc pînă în zilele noastre. Obiceiuri ca *Plugușorul*, *Buhaiul*, *Capra*, *Turca* sau *Brezaia*, *Sorcova* și *teatrul popular cu măști*, prin verva și coloratura obișnuită, prin forma de menire a belșugului în casă și pe ogoare, prin urările pe care le fac gazdelor, ne amintesc de alaiul vechilor cortegii și mascarade păgîne care aveau loc aici în primele veacuri ale erei noastre la sărbătorile populare.

În *Martiriul Sf. Dasius* din Durostor, sec. IV, se menționează că acesta s-a petrecut în timpul serbării Calendelor. Deci pe atunci, în ținuturile nord-dunărene, obiceiul Calendelor era deja curent în viața populației daco-romane și se desfășura cu tot ritualul tradițional. La *Calendele lui ianuarie*, care celebrau începutul anului după obiceiul roman, potrivit știrilor istorice, aveau loc petreceri și travestiri, tradiții augurale și acte simbolice, care pentru creștini n-au fost totdeauna îngăduite, fiind considerate manifestări ale credințelor păgîne. Dar, în virtutea unei vechi tradiții, aceste serbări publice au avut mereu un caracter de petrecere generală sub ochii mai mult sau mai puțin îngăduitori ai creștinismului. Cu timpul, însă, teologii răsăriteni au luat atitudine mai fermă împotriva participării creștinilor la obiceiul Calendelor. Unele mărturii în acest sens au o arie de cuprindere mult mai largă decît teritoriul nostru, ele vizînd o stare de fapt comună pentru toată partea aceasta a Imperiului bizantin, pînă la ținuturile dunărene. Astfel, Sinodul Trulan, ținut în anul 691 la Constantinopol, prin canonul 62 oprește cîntarea *colindelor* și participarea la vechile serbări de fertilitate, socotite păgîne. Cei care mergeau „în ziua de 1 ianuarie la colindă, după cum făceau primii păgîni, erau afurisiți" [2].

Cu toate aceste anatemizări asupra vechilor obiceiuri, ele nu s-au putut rupe de tradiția populară, marcînd în continuare cu vigoarea lor atmosfera sărbătorilor anuale. La *Dionisiile cîmpenești*, care aveau loc în decembrie, cum ne spune M. Eliade în *Istoria credințelor și ideilor religioase*, cortegiile dionisiace, alaiurile de mascați și dansatori umpleau ulițele și petreceau zile în șir însoțiți de muzicanți, în cinstea zeului. Venit în vechime prin filiera grecească, dar ajuns în mare cinste în ținuturile noastre, cultul lui Dionysos a adus travestirile animaliere care se regăsesc pînă azi în obiceiul Caprei, Ursului, Cerbului, la Turcă și Brezaie, cu origini îndepărtate în *tragosul* grecesc, acel conducător de cor deghizat în piele de țap. Între dansurile rituale străvechi, *Jocul călușarilor* era legat în trecut de sărbătoarea Rusaliilor și se practica avînd un statut tradițional anume. Dimitrie Cantemir, care ne dă cea mai bună descriere a obiceiului, spune că jucătorii de la căluș umblau îmbrăcați în straie femeiești și mascați, iar în mîini purtau sabie, cu care loveau pe oricine ar fi încercat să le dezvelească fața. Prin caracteristicile sale, Călușarii era un joc războinic, amintind de un dans asemănător al tracilor, numit *Kolavrismos*. Într-o epocă îndepărtată, avînd la origini tradiția romană, apare la noi și datina umblatului cu *Vasilca* la Anul Nou, iar prin răspîndirea creștinismului în ținuturile nord-dunărene au luat naștere, pe tradiția vechilor calende, *Colinda religioasă* și *Vicleimul*, care au introdus în viața poporului datini noi, de factură creștină. Acestea și altele existente de-a lungul veacurilor pînă astăzi sînt *cartea vie* a neamului românesc. Ele mărturisesc viața cu bucuriile și durerile ei, dorința oamenilor de bine și belșug, lupta pentru libertate și justiție socială, atașamentul la neam și credință, trăsături care le-au asigurat o lungă dăinuire în timp și prin

[2] G. Dem. Teodorescu, *Noțiuni despre colindele române*, București, 1879, p. 22 .

https://biblioteca-digitala.ro

practicarea lor neîntreruptă au contribuit la păstrarea şi îmbogăţirea spiritualităţii noastre populare. De asemenea, obiceiurile, ca expresie a legăturilor de neam pe care le-au întreţinut în decursul vremurilor, atît ca mod de înrudire cît şi în cadrul etnic, au menţinut unitatea de gîndire şi de simţire românească, afirmată tot mai mult în relaţiile sociale şi cele tradiţionale.

Aşa se face că în epoca medievală obiceiurile erau asemănătoare în toate provinciile româneşti. Paul de Alep, diaconul patriarhului Macarie Za'im, în jurnalul său de călătorie prin ţările noastre în sec. XVII, descrie pe larg obiceiurile întîlnite aici, amintind că înmormîntarea se făcea în Muntenia la fel ca şi în Moldova. De asemenea, ceremonialul nunţii muntene se aseamănă întru totul cu cel din Moldova, relatat un veac mai tîrziu de Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae*, şi cu nunţile transilvane din descrierile lui S. Fl. Marian *(Nunta la români)*.

Această apropiere o găsim şi la obiceiurile calendaristice, chiar la cele ocazionale, care, cu toată evoluţia lor mai variată după zone şi epoci, n-au cunoscut limite deosebitoare în ţările române, ci, printr-o circulaţie intensă şi prin forma specifică de manifestare cu care s-au impus în viaţa satelor noastre, au menţinut „focul viu" al datinii potrivit cu sufletul neamului. Cum ne spune Barbu Delavrancea : „Coborînd văile, suind dealurile, săltînd Carpaţii, creaţiunile anonime s-au dus de aici dincolo şi de dincolo dincoace, ca fluxul şi refluxul oceanului, răscolite de puterea uriaşă a instinctului nostru, pururea năzuitor să ne simţim o singură fiinţă, cu acelaşi dor, cu aceleaşi dureri, cu aceeaşi limbă fără dialecte şi cu aceiaşi tropi pe care au curs inspiraţiunile bătrîneşti" [3].

Un rol activ în afirmarea acestei unităţi spirituale pe un plan mai larg, la noi, l-au avut *tradiţiile de solidaritate* şi *de asociere* între obştile săteşti, cum sînt cele de păstorit „Şimbra oilor" şi „Măsurişul" din Ardeal, „Boteiul oilor" din Vrancea, apoi *nedeile* şi *tîrgurile de fete*, cum este vestitul tîrg de pe muntele Găina, care au prilejuit, prin întîlnirea oamenilor din diferite zone şi practicarea obiceiurilor folclorice, afirmarea specificului naţional şi legăturile străvechi care au existat pretutindeni.

Nu întîmplător unele nedei care se ţin de sute de ani au loc în calea drumurilor istorice dintre ţările române. De pildă, nedeia de la Fundata, situată pe drumul Braşovului, adună oameni din toate zonele învecinate, cu care ocazie se aud tulnicele din Dragoslavele, cîntecele ciobăneşti din Ardeal şi doinele din Argeş, într-o unică manifestare de suflet românesc.

CONSTANTIN BRĂILOIU ŞI N. I. DUMITRAŞCU

IORDAN DATCU

Deşi a făcut parte din efemera „Tovărăşie a folcloriştilor olteni", înfiinţată — împreună cu C. S. Nicoläescu-Plopşor, T. Bălăşel, G. F. Ciauşanu, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, I. N. Popescu, C. Ciobanu-Pleniţa, I. I. Buligan-Delagorj şi G. G. Fierăscu — la Ştefăneşti—Vîlcea la 3—5 mai 1927, N. I. Dumitraşcu (1888—1963) poate fi socotit tot un folclorist răzleţ. Şef de gară mai toată viaţa (în localităţile Piatra-Olt, Dîlga, Rîmnicu Sărat, Feteşti, Şercaia, Codlea, Braşov, Praid, Sf. Gheorghe, Tg. Secuiesc, Mureni, Calafat şi Segarcea), N. I. Dumitraşcu nu s-a putut vedea decît rar cu cercetători ai folclorului. Ceea ce nu înseamnă că pe o altă cale — aceea a scrisului — nu a ţinut legătura — cum vom vedea — cu unii dintre ei.

A avut şansa să aibă, cînd era elev la Gimnaziul real din Craiova, profesori pe Ion-Aurel Candrea şi pe Ilie Constantinescu (acesta cu colaborări la colecţia lui Gr. Tocilescu şi Christea N. Ţapu, *Materialuri folcloristice*, 1900). Mai tîrziu, unele colecţii ale folcloristului oltean au fost prefaţate de N. Iorga *(La opaiţ* şi *Cîntări de stea şi colinde)*, T. Bălăşel *(De haz şi de necaz)*, altele i-au fost recenzate de V. Bogrea *(Cîntări de stea şi colinde)* şi Ion Agîrbiceanu *(Strigoii)*. Un volum, *Cîntări de stea şi colinde* (1935), îi este distins de Academia Română cu premiul „G. Rădulescu-Codin", raportul de premiere fiind întocmit de Th. Capidan.

Între sprijinitorii săi trebuie situat la loc de cinste Constantin Brăiloiu. Se ştie că acesta a contribuit în mod esenţial la formarea unui număr apreciabil de cercetători ai muzicii populare româneşti. Pe lîngă colaboratorii săi apropiaţi din cadrul Arhivei de folklore a Societăţii Compozitorilor Români, C. Brăiloiu a stimulat interesul şi pasiunea pentru folclor a altor

[3] *Din estetica poeziei populare*. Discurs de recepţie la Academia Română, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

inimoşi iubitori ai creaţiei populare româneşti. Una din formele de stimulare a fost tipărirea unor cîntece culese de aceştia. Dintr-un asemenea interes a ieşit volumul *Cîntece bătrîneşti din Oltenia, Muntenia, Moldova şi Bucovina* (1932), în care a inserat balade populare (text şi melodie) culese de G. Fira, G. Rădulescu-Codin, Al. Voevidca, I. Dicu, Sterie D. Enuică, G. Panţîru.

Un document pe care-l vom publica în continuare ne îndreptăţeşte să spunem că între cei sprijiniţi de marele etnomuzicolog figurează şi N. I. Dumitraşcu. Este vorba de o scrisoare a acestuia, aflată în Arhiva Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice din Bucureşti (inv. 29).

„Gara Praid în 11 mai 1936

Prea Stimate Domnule Brăiloiu,

Am primit alalteri toate cele trimise, iar pentru dar vă foarte mulţumesc în special.

Cum şi eu la rîndu-mi vă trimit cele 9 *viersuri* la morţi cu următoarele deslușiri, rugîndu-vă mult ca să le verificaţi Dumneavoastră.

Eu le-am copiat din carnetul acela, al fostului învăţător şi cantor, din satul Singeorgiul de Pădure, judeţul Odorhei.

Rînduiala versurilor şi aşezatul lor să zicem în strofe, aşa l-am găsit în carnet, poate că el fiind şi cu oarecare cultură şi le-a aşezat astfel.

Am subliniat cuvintele rari, neologisme, sau cu pronunţie deosebită.

La prea puţine le-am dat ceva deslușiri.

Melodia este aceeaşi [?] şi pe aici, cunoscută de dumneavoastră şi arătată într-o scrisoare trecută. Numerotarea am făcut-o eu, însă în acel carnet erau intercalate printre alte cîntece.

De pildă la *Versul lui Lazăr*, nr. 7, aşa se pronunţă, fără *ă* şi tot aşa e scris în carnet, şi tot aşa îl pronunţă şi ungurii—satul Singeorgiu de Pădure fiind amestecat.

Acum altę amănunte : prin părţile acestea de pe Tîrnava Mică se obişnuieşte ca la morţi, de multe ori, în loc de cuvîntări, să se cînte aceste versuri, de către preoţi, poate şi alţii, ca şi cînd ar izvorî chiar din gura celor cari se duc ! Neamurile, cei de faţă, foarte impresionaţi, atinşi în inimă de astfel de cuvinte, şi mai ales a melodiei, îşi plîng morţii de se prăpădesc.

Şi cred că asemenea versuri pot fi luate din vechii noştri poeţi (Bolintineanu, Depărăţeanu etc.) sau făcute pe acelaşi tipic de preoţii bătrîni, cantori, chiar şi săteni ce citesc cărţile bisericeşti—atingînd cu ele coarda cea mai sensibilă a creştinilor la asemenea ocazii, şi cari s-au menţinut pe aceste meleaguri în „Secuime".

Melodia este aceeaşi cam la toate. Astfel de versuri circulă foarte des prin unele părţi ale Ardealului, de multe ori sunt şi tipărite prin broşuri simple, fie de preoţi, de învăţători sau tipografi, şi cari se vînd prin tîrguri.

Eu am cercetat asemenea cărticele, vreo 6—7 la număr, dar pe acestea nu le-am găsit nici pe departe cu ceva asemănări. Nu ştiu însă în altele, să nu fie cumva măcar *ca variante*.

M-aş fi ocupat şi de chestia asta, dar alalteri primii ordin de ... mutare. Vă puteţi închipui acum ce tămbălău prin casă ! Poate că voi scăpa, dar nu cred. Trebuie să mă duc la *Sfîntu Gheorghe*, lîngă Braşov, 32 km, la oraş, dar gara nu-mi place, nefiind higienică !

https://biblioteca-digitala.ro

De aceea Vă scriu acum în pripă, iar notele ce vi le dau sunt amestecate. Şi deci Vă rog foarte mult, dacă este nevoie de aceste deslușiri, să Vi le aranjaţi Dumneavoastră—avînd în vedere şi pe acelea ce Vă necesită, cele din *Carte de stea şi colinde* ce o aveţi.

Fiind de mai multe ori pe la Bucureşti, într-o zi V-am pierdut cu cîteva minute. Numai că plecaserăţi de la librarul Cărăbaşa. Dînsul mi-a spus că aţi fost bolnav pe iarnă.

Dacă le tipăriţi pe undeva, Vă rog să nu uitaţi a mi le trimite şi mie, iar adresa vă voi trimite-o la timp.

Stau în săcui aici la Praid de aproape 8 ani, şi mi s-a urît.

În timpul ăsta am scris monografia satului, *Praid-sat într-un ţinut săcuizat*, pe care mi-o tipăreşte „Astra" din Sibiu în Biblioteca sa cea mare ştiinţifică. Poate că o şi tipăreşte vara asta.

Vă trimit şi eu o broşurică de *cîntece olteneşti*, tipărit[ă] în Biblioteca poporană a „Astrei". Manuscrisul a fost mai mare, restul e în altă parte, iar aceasta e numai un capitol. Încolo ... Vă rog să nu Vă supăraţi dacă Vă scriu aşa de lung.

Cu tot binele şi sănătate,
N. I. Dumitraşcu
Şef de gară—Praid"

Scrisoarea lui N. I. Dumitraşcu, aşternută „în pripă" pe hîrtie, este totuşi destul de densă, atît în relaţiile ce i le dă lui C. Brăiloiu în chestiunea ce-l preocupa (repertoriul funebru) (în 1936 acesta tipăreşte *Ale mortului din Gorj*), cît şi în amănunte biografice utile celui interesat de viaţa folcloristului oltean. Să adăugăm îndată că scrisoarea a fost însoţită de un manuscris însumînd 16 p., în care-i trimite marelui etnomuzicolog 9 texte : *Vers la o muiere moartă, Alt vers la morţi, Altul la morţi, Altul la prunci mici, La morţi bătrîni, Iară la morţi, Versul lui Lazăr, Vers la mort tînăr, La o muiere tînără cu un prunc.*

N. I. Dumitraşcu a păstrat pînă la bătrîneţe scrisorile primite de la N. Iorga, G. Vîlsan, I. Simionescu, S. Mehedinţi, N. Cartojan, A. Gorovei, T. Pamfile, T. Bălăşel, D. Furtună, M. Lupescu, Şt. Şt. Tuţescu, Pr. P. Savin, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, I. Muşlea, firească de la C. Brăiloiu, ca şi de la M. Gaster, I. Urban-Jarník şi G. Weigand. Ar merita ca un cercetător să se aplece cu interes asupra lor.

MARGARETA HODOŞ

MONICA ANTON

Folclorista Margareta Hodoş s-a născut la Blaj în ziua de 29 noiembrie 1891. Se stinge din viaţă tot la Blaj, în împrejurări dramatice, la 1 iulie 1953.

Se trage dintr-o distinsă familie de intelectuali ardeleni cu deosebite merite în viaţa culturală blăjeană. Tatăl, Iuniu Brut Hodoş, este, alături de Iacob Mureşianu, animator cultural activ, numărîndu-se printre membrii fondatori ai Societăţii meseriaşilor din Blaj şi ai Casinei române din Blaj, a căror activitate, deosebit de importantă în viaţa publică românească din Transilvania, o sprijină susţinut, deopotrivă material şi spiritual. Mama, Cornelia, a desfăşurat şi ea o intensă activitate obştească la Blaj, activînd în cadrul Reuniunii doamnelor române.

Păstrătoare a datinilor şi obiceiurilor din bătrîni, această familie, în care printre strămoşii direcţi figurau Iosif Hodoş şi Simion Bălint, „mîna dreaptă a lui Avram Iancu" după cum i se spunea în Transilvania, nu-i de mirare că şi-a crescut cele şase fiice, între care Margareta era a doua născută, în cultul dragostei de neam.

https://biblioteca-digitala.ro

Dovedind de mică o inteligenţă remarcabilă şi mare dragoste faţă de carte şi neam începe să culeagă folclor încă din copilărie.

Studiile şi le începe la Blaj, unde va face primele trei clase, apoi va continua să înveţe la Oradea, la şcoala călugăriţelor ursuline. Liceul — clasele V—VIII — îl face la Blaj, fiind totodată prima femeie căreia acest prestigios liceu românesc îi acordă şi diploma de maturitate.

De remarcat este şi faptul că din comisia de bacalaureat face parte, printre alţi profesori eminenţi din Blaj, şi folcloristul Traian Gherman, cel care, între anii 1923 şi 1927, va scoate la Blaj periodicul etnografic-folcloric „Comoara satelor".

Margareta Hodoş susţine bacalaureatul în anul 1910 şi obţine calificativul *foarte bine*. În acelaşi an se înscrie ca studentă la Universitatea din Budapesta, cu specialitatea principală limba română şi istorie, şi, în secundar, limbile germană şi franceză. La universitatea budapestană va studia limba română cu profesorul dr. Gheorghe Popovici, intelectual de mare erudiţie, care ulterior va trece la Universitatea din Cluj.

În anul de învăţământ 1912—1913 Margareta Hodoş va studia în Elveţia, la Universitatea din Geneva. După examene prestate cu strălucire, ea va obţine, în anul 1915, titlul de doctor în litere cu lucrarea scrisă în limba maghiară şi intitulată *A román népköltészet Balázsfalva videkén (Poezia populară românească din regiunea Blajului)*, devenind astfel prima româncă din Transilvania deţinătoare a unei astfel de diplome.

Tot în 1915 Margareta Hodoş se va întoarce la Blaj, unde, în semn de omagiu, lucrarea sa de doctorat va fi tipărită în tipografia seminarului, în acelaşi an. Cartea, format 24/16, cuprinde 168 de pagini şi este împărţită după cum urmează : I. Introducerea (15 p.), care cuprinde detalii referitoare la geneza lucrării, şi II — lucrarea propriu-zisă, împărţită în cinci capitole mari : 1. Poeziapopulară lirică ; 2. Poezia populară satirică ; 3. Strigături de joc ; 4. Colinde ; 5. Bocete.

Fiecare capitol este ilustrat din belşug cu texte populare în versuri, culese de autoare şi neincluse pînă la acea dată în nici o altă culegere de folclor. De subliniat este faptul că pentru a apropia textele poeziei româneşti populare de sufletul şi mintea celor care nu înţelegeau limba română, Margareta Hodoş a recurs la redarea lor în paralel, pe aceeaşi pagină, într-o versiune proprie în maghiară.

Toate acestea sînt fără îndoială merite multe şi mari, mai ales dacă avem în vedere momentul istoric în care a apărut cartea şi cauza pe care a slujit-o.

Lucrarea de doctorat a Margaretei Hodoş uimeşte şi astăzi deopotrivă prin ineditul conţinutului şi erudiţia autoarei, ca şi prin curajul acestei femei inteligente, care, prin îndelungată strădanie, studiu competent şi dragoste de limbă şi neam, făcea cunoscută în lume frumuseţea, sensibilitatea şi trăinicia simţirii româneşti.

ION TEODORESCU-BROŞTENI (1872—1958)

DOINA HANGANU

În *Anuarul Liceului pedagogic „Vasile Lupu" din Iaşi*, apărut în 1980, printre medalioanele închinate profesorilor şi absolvenţilor care au făcut cinste numitei instituţii de învăţământ, şi totodată ţării, se găseşte şi cel care-l prezintă pe învăţătorul Ion Teodorescu-Broşteni.

https://biblioteca-digitala.ro

Acesta s-a născut în 1872 în satul Cotîrgaşi, comuna Broşteni, jud. Suceava. Cele şase clase primare le-a urmat la Broşteni, unde l-a avut ca învăţător pe Mihai Lupescu — unul dintre fondatorii revistei „Şezătoarea", acela despre care autorii monografiei mai sus citate spun : „Mihai Lupescu face parte din acele generaţii eroice de învăţători pătrunşi de ideile generoase ale revoluţionarilor paşoptişti ce-şi însuşiseră crezul marelui Bălcescu care spunea : *« trebuie să ne luminăm poporul dacă vrem să fim liberi »*".

Elev eminent pe toată durata şcolii, a funcţionat ca învăţător, după terminarea studiilor, la Broşteni timp de 29 de ani şi, apoi, la Iaşi. În 1918 a făcut parte din echipa de propagandă culturală în ţinuturile alipite, iar în perioada 1920—1927 a fost revizor şcolar al oraşului Chişinău. Căsătorit cu sora lui Octav Băncilă şi a Sofiei Nădejde, s-a integrat deplin în atmosfera cercurilor socialiste, orientîndu-se spre ridicarea ţărănimii prin şcoală. A depus o rodnică activitate pe tărîm social, înfiinţînd la Broşteni Banca populară „Buna vestire", Societatea de producţie şi consum „Zorile", o bibliotecă populară, pe care a dotat-o cu cărţi şi reviste, un cor popular, cursuri de alfabetizare pentru adulţi — din proprie iniţiativă şi înainte ca ele să fie legiferate —, expoziţii de produse agricole şi animale, primind medalia de aur pentru exponatele sale (printre altele, rodii cultivate în crerul munţilor), o pepinieră pentru ţărani, cărora le-a dat gratuit peste 10 000 de puieţi de pomi fructiferi, un atelier de dogărie, transformat mai tîrziu în şcoală de meserii, un atelier de ţesătorie etc. În afară de aceste activităţi practice, menite să ridice starea economică şi culturală a ţărănimii, I. Teodorescu-Broşteni, intrat împreună cu vărul său, G. T. Kirileanu, încă din 1893, cînd era elev, în cercul entuziaştilor care scoteau revista „Şezătoarea", a desfăşurat şi pe acest tărîm o bogată activitate. Colaboratorii revistei aveau în vedere nu numai culegerea şi păstrarea creaţiilor populare, ci şi punerea în lumină a „experienţei, înţelepciunii populare şi însuşirilor deosebite ale poporului, care nu este înapoiat cum au afirmat unii din clasa dominantă" (anuarul citat, p. 304), ci capabil să se conducă singur. Activitatea lor avea, deci, şi un ţel politic şi social bine definit.

I. Teodorescu-Broşteni a publicat în „Şezătoarea" cîntece şi poveşti, obiceiuri (Vergelul) şi legende populare privitoare la cosmogonia poporului român, despre care Petru Ursache afirmă, în volumul *„Şezătoarea" în contextul folcloristicii*, p. 114 : „Materialele publicate de I. Teodorescu sînt printre cele mai bune contribuţii ale „Şezătorii" la cunoaşterea folclorului nostru", iar la p. 138, tot în legătură cu aceste legende, domnia sa arată : „Culegerea lui I. Teodorescu este o naraţiune plină de episoade palpitante şi se citeşte ca un text umoristic de bună calitate".

În legătură cu vechile îndeletniciri populare, în 1897, cînd a fost organizat pe ţară un concurs cu tema „Cromatica poporului român" I. Teodorescu-Broşteni a prezentat, în colaborare cu Mihai Lupescu, lucrarea *Cum boiesc ţăranele*, clasificată a patra din cele şase premiate (au concurat 73 de lucrări). (Vezi anuarul citat, p. 305.)

Pe tărîm lingvistic, I. Teodorescu-Broşteni dorea să demonstreze că limba poporului român este bogată şi cu nenumărate posibilităţi de exprimare a tuturor sentimentelor şi nuanţelor de gîndire. „Nu există un învăţător în România care să fi muncit mai mult ca Ion Teodorescu-Broşteni în această direcţie", arată anuarul citat la p. 305. Într-adevăr, el a publicat în „Şezătoarea", „Gazeta săteanului", „Făt Frumos", „Însemnări ieşene", „Junimea literară", „Vremea şcolii", „Gazeta ţăranilor", „Vestitorul satelor", „Cum vorbim" cîteva sute de pagini de cuvinte culese din munţii Sucevei, Neamţului şi Cîmpulungului-Moldovenesc. Ion Teodorescu-Broşteni a fost un specialist — împreună cu G. T. Kirileanu — în cunoaşterea vorbirii dialectale din ţinutul Broştenilor. El a publicat în „Şezătoarea" cel mai mare glosar regional" (P. Ursache — *„Şezătoarea" în contextul folcloristicii*, p. 113). Artur Gorovei a însoţit textele lui Ion Teodorescu-Broşteni cu sistemul scrierii fonetice. Tot în această carte (p. 185) autorul arată că, „începînd din 1894 apare marele glosar dialectal al lui I. Teodorescu, un tînăr folclorist format sub directa îndrumare a lui Artur Gorovei". Multe din cuvintele explicate de el au fost preluate de I-A. Candrea şi Gh. Adamescu în *Dicţionarul enciclopedic*, unde aceştia au menţionat, în paranteze, drept sursă revista „Şezătoarea". Datorită importanţei materialului publicat, savantul G. Weigand l-a vizitat pe Ion Teodorescu la Broşteni pentru a sta de vorbă cu el

https://biblioteca-digitala.ro

și cu țăranii de acolo. De asemenea, Ion Teodorescu a colaborat și la dicționarul scos de acad. Iorgu Iordan.

Cîteva zeci de mii de cuvinte, cu derivatele lor, au rămas nepublicate, în fișe, grupate în două volume. Desigur că o parte dintre ele au fost cuprinse, în decursul anilor, și în alte dicționare. Alte cuvinte s-au învechit și au ieșit din uz ori nu se mai folosesc decît, poate, în sate izolate. Credem, însă, că pentru mai buna cunoaștere a patrimoniului lingvistic național, ele sînt și astăzi de mare interes, deoarece mărturisesc bogăția limbii, multiplele ei nuanțe, stadiul ei de dezvoltare la un moment dat (cu aproximație aceste cuvinte au fost culese în perioada 1893—1916). Altele, deși fac parte din vocabularul curent, merită a fi reținute datorită textului popular în care sînt incluse și care le valorifică superior, ca în cazul următorului exemplu unde figurează verbul *a apuca* : „Mîndrută, gură de cuc, / Cum aș face să te-apuc, / Pin'la mine să te-aduc" ; sau a verbului *a bărdui* (a ciopli cu barda), prezent și în dicționarul lui I.-A. Candrea, dar fără exemplul pe care-l dă I. Teodorescu-Broșteni în manuscrisul său : „Și-am să te hălăcesc, / Să te bărduiesc".

I. Teodorescu-Broșteni a fost și autor de manuale, ca de ex. *Carte de cetire* pentru clasa a II-a primară și pentru clasa a IV-a primară, apărute, în colaborare, în 1928, la Iași, în Editura Viața Românească S. A. Menționăm că în aceste manuale învățătorul folclorist a utilizat un mare număr de proverbe, „frămîntări de limbă" sau versuri populare ce poartă mențiunea „din colecția I. Teodorescu-Broșteni". Gruparea tematică a proverbelor demonstrează preocuparea învățătorului de a educa tînăra generație, arătînd, de pildă, răul pe care-l poate face omului beția : „Vinule, te beau de bun, / Dară tu mă faci nebun ; / Eu te beau de băutură, Iar tu mă scoți din măsură/ Eu te beau pentru că-mi placi, / Tu de haine mă dezbraci ; / Te beau să mă veselești / Tu prin gloduri mă trintești" ; sau : „Băutura cui îi place, / N-are cu ce să se-mbrace ; / Îl ia-ncet, cu binișorul, / Pînă-și bea și briușorul." În legătură cu lenea dă următoarele versuri : „Du-te-acasă, tu stufoasă / Și te lă, te fă frumoasă" ; sau „Leliță, nu știi să țesi, / Dar la joc te-ndeși, te-ndeși". Sînt prezentate și alte defecte omenești ori exemple cuprinzînd norme de viață, cum sînt : „Hainele te învață a merge și banul a grăi" ; „Pune-ți căciula înainte și te judecă singur".

„Frămîntările de limbă" sînt de fapt exerciții de pronunțare și dicțiune, ca următorul „Bucură-te, frate Bucure : / Cum s-a bucurat Bucura / De bucuria lui Bucur, / Cînd s-a întors Bucur bucuros / Din cetatea București".

În manualul pentru clasa a IV-a figurează, la p. 288, și o foarte frumoasă *Doină a singurătății*, făcînd parte tot din colecția sa.

În glosarul său sînt incluse, pe lîngă cuvinte, și expresii bine cunoscute, cărora folcloristul le explică sensul. Este cazul expresiei : „m-a făcut albie de porci". În legătură cu aceasta, folcloristul moldovean ne informează că, de fapt, primul cuvînt era rostit la origine *albîe*, cu accentul pe *i*. Pronunțat cu accentul pe *a*, *albie*, înseamnă vasul rudimentar din care mănîncă porcii ; schimbîndu-i accentul pe *i*, același cuvînt capătă înțelesul de „excremente de cîine, albe și uscate", ca în exemplul : „m-o batjocorit așa de rău, de nu plătesc nici cît o *albîe* de cîne". Utilizată de vorbitorii din alte regiuni ale țării, care nu știau ce înseamnă *albie*, dar erau de deplin familiarizați cu *albie*, expresia și-a pierdut sensul vechi, azi rămînînd valabilă pentru toată lumea doar comparația cu „o albie de porci".

Pentru explicarea cuvintelor, I. Teodorescu-Broșteni folosește exemple luate din folclor sau din limba țăranilor, pe care i-a cunoscut bine — căci era el însuși fiu de țăran —, dar și comentarii proprii. În felul acesta, a schițat un adevărat portret moral al românilor din nordul Moldovei, scoțînd în evidență obiceiuri, îndeletniciri, concepții de viață, care, chiar dacă nu mai sînt actuale, nu trebuie totuși uitate, întrucît reprezintă o valoroasă moștenire. De aceea, considerăm că dicționarul, întocmit de-a lungul a zeci de ani, de un intelectual cu dragoste de popor, care a cunoscut foarte bine viața din satele moldovenești de la munte, are și o valoare sociologică, nu numai filologică. Un exemplu în acest sens ni-l oferă, bunăoară, explicarea modului în care era utilizat pronumele posesiv genitival *a*. I. Teodorescu-Broșteni ne arată că țăranii folosesc forma *a lui* (Gheorghe) pentru a denumi mai ales pe iubita cuiva și completează : „astfel se zice mai mult despre îbovnică, femeii cu cununie dîndu-i-se mai multă importanță". Sublinierea ni se pare semnificativă pentru concepțiile etice ale țăranilor moldoveni.

În anul 1930 apare în Ed. Cartea Românească *Testamentul călăuză*, apreciat ca o „carte de interes și mare înălțime morală" (*Anuarul Liceului pedagogic...*" p 306) și asemănat de prof. Eufrosina Simionescu, în ziarul ieșean „Opinia" din iunie 1958, cu testamentul lui Ienăchiță Văcărescu.

În încheierea medalionului apărut în *Anuarul* amintit, prof. Vasile Uglea spunea : „Ion Teodorescu-Broșteni rămîne una din marile figuri ale învățătorimii din România. Un veritabil învățător de tip haretist" (p. 306).

A murit la vîrsta de 86 de ani, rămînînd în deplinătatea facultăților mintale pînă în ultimul moment al vieții.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe capacul cutiei în care sînt păstrate fişele dicţionarului alcătuit de el se află o notă explicativă al cărei final, cu valoare de testament de cărturar, sună astfel : „Dicţionarul şi fişele nu interesează pe oamenii cu puţină ştiinţă de carte, ci interesează pe filologi, profesori, literaţi, poeţi, gazetari, studenţi în litere, care au la bază studiul limbii române. Pe toţi îi rog să nu zică : „după noi potopul", ci să lase totul în bună stare, după principiul patriotic : „să folosească şi altora". Eu n-am putut continua lucrul, fiind aproape orb, reumatic şi în vîrstă de 85 ani".

Eu m-am aplecat asupra muncii acestui neobosit luptător pentru propăşirea neamului cu sentiment de adînc respect, dragoste şi pioşenie, Ion Teodorescu-Broşteni fiind bunicul meu dinspre mamă, de la care am moştenit dragostea de ţară, de neam şi de limbă.

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **VASILE ALECSANDRI LA SESIUNEA ACADEMICĂ DIN 1867-** După cum este cunoscut, Vasile Alecsandri a fost numit membru al Societăţii Literare Române, transformată apoi în Societatea Academică Română, la 2 iunie 1867, prin Decretul domnesc nr. 829 (*Anale*, I (1867, 1868 şi 1869), p. 10—11). La această dată poetul se afla în Franţa. Revine în ţară, participă la şedinţele Societăţii Academice din 6/18 august şi 12/24 august 1867, cînd ia şi cuvîntul în problema ortografiei (*ibidem*, p. 33), după care părăseşte Bucureştiul. Către închiderea sesiunii, lipsind mai mulţi membri, George Barițiu „propune ca să se invite prin telegraf dl. V. Alecsandri, C. Negruzzi, V. Babeş şi T. Maiorescu spre a lua parte la lucrările Societăţii chiar în sesiunea aceasta şi să răspundă dacă au să vină" (*ibidem*, p. 85; şedinţa din 30 august/11 septembrie 1867). În şedinţa următoare, din 31 august/12 septembrie 1867, I. C. Massim „comunică că dl. ministru al Instrucţiunei Publice şi de Culte va telegrafia ca din partea Societăţii d-lor V. Alecsandri, V. Babeş şi T. Maiorescu ca să ia parte la lucrările Societăţii" (*ibidem*, p. 86). În 5/17 septembrie, Ion Heliade Rădulescu, preşedintele Societăţii Academice, „comunică verbal" „că a primit o scrisoare de la d. Alecsandri prin care arată că nu poate veni la Bucureşti spre a lua parte la lucrările Societăţii în sesiunea aceasta" (*ibidem*, p. 105). Scrisoarea lui Vasile Alecsandri, expediată de la Mircești, la 23 august (stil vechi), a fost publicată de Marta Anineanu (în V. Alecsandri, *Opere*, IX, *Corespondenţa (1861—1870)*. Ediţie îngrijită, note şi indici de..., Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 312) şi are următorul cuprins : „Domnule President, Am *onorul* a vă face cunoscut că deosebite împrejurări, cu totul străine *voinţei* mele, mă obligă a prelungi absenţa mea din Bucureşti. E de prisos a vă spune cît de mult regretez de a nu putea lua parte la lucrările onorabilei Societăţi literare, dar mă grăbesc a *adăogi* că aş fi prea fericit dacă aţi binevoi a-mi împărtăşi prin poştă rezultatul discutărilor asupra ortografiei române. Primiţi, domnule President, expresia simţirilor mele de cea mai înaltă considerare, V. Alecsandri. Domniei sale, Domnului president *Societăţei* literare din Bucureşti".

Originalul scrisorii lui V. Alecsandri se află în *Arhiva Academiei*, Dosar A-7, fila 7. În textul publicat de Marta Anineanu s-au strecurat cîteva greşeli de corectură pe care ne-am îngăduit să le îndreptăm după textul original, subliniind cuvintele cu pricina şi reproducîndu-le întocmai cu originalul.

La rîndul său, în aceeaşi şedinţă, Nicolae Ionescu anunţa „că a primit ştire de la d. Alecsandri în acelaşi sens".

Cîteva zile mai tîrziu, în şedinţa din 9/21 sept., „Se citeşte comunicaţiunea Ministerului Cultelor cu depeşa prefectului de Roman, care cuprinde răspunsul d-lui Alecsandri, că nu poate veni" (*Anale*, I (1867, 1868 şi 1869), p. 112).

„Comunicaţiunea" Ministerului Instrucţiunii Publice şi al Cultelor poartă data de 7 septembrie, a fost primită la Academie la 8 septembrie şi are următorul cuprins: „Domnule Pre şedinte ! Telegrama no. 6521, primită din partea domnului prefect de Roman, relativă la invitarea ce a făcut domnului Alecsandri, spre a veni să ia parte la lucrările onorabilei Societăţi, ce preşedeţi, subscrisul are onoare a o transmite domniei voastre în original spre ştiinţă. Primiţi, domnule Preşedinte, încredinţarea osebitei mele consideraţiuni" (*Arh. Acad.*, Dos. A-7, 1867, fila 12).

Reproducem acum şi telegrama prefectului de Roman, expediată la 2/14 septembrie: „D. Vasile Alecsandri cu care avui onoare a vorbi mă asigură că din împrejurări cu totul nedependinte de voinţă să nu poată lua parte la lucrările Societăţii literare, urmînd a pleca la Paris în curînd. Prefect, P. Donici" (*ibidem*, fila 3).

Alecsandri va reveni la Academie abia după reorganizarea acesteia, în 1879.

https://biblioteca-digitala.ro

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **BIBLIOGRAFIE.** Din cele șase numere anuale ale revistei „Limba română", unul, al patrulea, este consacrat, de fiecare dată, în întregime, publicării listei lucrărilor de specialitate apărute în anul anterior. Astfel, *Bibliografia românească de lingvistică* este ținută și dată publicității la zi, oferind specialiștilor, inclusiv celor din domeniul cercetării culturii populare, un instrument de lucru și de informare deosebit de util, indispensabil.

● **TITU MAIORESCU LA SESIUNEA ACADEMICĂ DIN 1867.** Relațiile lui Titu Maiorescu, ale „Junimii" și „Convorbirilor literare" cu Societatea Academică Română au fost deosebit de încordate, în primii zece ani de activitate ai acesteia din urmă. De regulă, pînă acum, aceste relații au fost cercetate și prezentate numai din punctul de vedere și de pe poziția lui Titu Maiorescu și ale „Convorbirilor literare". Pentru o mai dreaptă și nepărtinitoare judecată este necesar să se cunoască și documentele emanate de Academie, punctul de vedere al acesteia în disputa atît de aprinsă întreținută de mentorul „Convorbirilor" și de partizanii săi literari și politici.

Titu Maiorescu a fost numit membru al Societății Academice Române prin Decretul domnesc nr. 1047 din 20 iulie 1867. Decretul domnesc sună astfel: „Asupra raportului ministrului nostru secretariu de stat la Departamentul Instrucțiunei Publice și Cultelor, sub no. 6894; Art. I. D-nii Titu Liviu Maiorescu și N. Ionescu se numesc membri ai Societății Literare Române spre completarea locurilor ce sînt vacante. Art. II. Ministrul nostru secretariu de stat al Departamentului Instrucțiunei Publice și Cultelor este însărcinat cu executarea articolului de față. Dat în București, la 20 iulie 1867. CAROL. Ministru secretariu de stat al Departamentului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, D. Brătianu. No. 1047".

Textul acestui decret a fost publicat în *Anale* I(1867, 1868 și 1869), p. 11.

Atragem atenția asupra faptului că, prin *Regulamentul pentru formarea Societății Literare Române*, actul de naștere al Academiei, aprobat de Locotenența domnească a Principatelor Unite Române, la 1 aprilie 1866, se fixa la trei numărul membrilor „din România de dincolo de Milcov" ce urmau să intre în componența Societății Literare, iar aceștia fusesră deja numiți prin Decretul domnesc nr. 829, din 2 iunie 1867: Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi și Vasile Alecsandrescu-Urechia (*ibidem*, p. 10—11).

Titu Maiorescu participă, pentru prima dată, la lucrările Societății Academice Române începînd cu ședința din 7/19 septembrie 1867. Acum „Se începe discuțiunea proiectului de ortografie în detaliu". Împreună cu Eliade Rădulescu, Gavril Munteanu, Nicolae Ionescu, Ioan Strajescu, George Barițiu și Iosif Hodoș, Titu Maiorescu votează pentru introducerea literei h în alfabetul limbii române. Tot acum, Titu Maiorescu propune ca „votarea ortografiei" să se facă cu 2/3 din numărul membrilor prezenți (*ibidem*, p. 111).

Titu Maiorescu mai participă la ședințele din 9/21, 11/23, 12/24, 13/25 și 15/27 septembrie 1867, dar nu mai intervine în dezbateri.

Ca și în cazul altor membri, care nu se prezentaseră la lucrările Societății încă de la deschiderea sesiunii — 1/13 august 1867 —, Societatea Academică face, prin Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, mai multe apeluri pentru convocarea lui Titu Maiorescu și venirea sa la București. Tuturor acestor solicitări Titu Maiorescu le răspunde cu două telegrame trimise ministrului Cultelor și „D. Cipariu, Președintele Societății Literare. Ministerul Cultelor". Ambele telegrame, expediate din Iași, poartă data de 1/13 septembrie 1867, 12 ore și 40 minute, respectiv 12 ore și 35 minute.

Telegrama către ministrul Cultelor are următorul cuprins: „Numai din depeșa dv. aflu despre numirea mea la Societatea Literară; pornesc duminică spre București" (*Arh. Acad.*, Dos. A—7, 1867, fila 2).

Telegrama către Cipariu, „președintele Societății Literare" (de fapt președintele era Ion Heliade Rădulescu, Cipariu fiind numai vicepreședinte), are un conținut asemănător: „Reîntors ieri din străinătate aflu pentru prima oară despre numirea mea la Societatea Literară. Vă rog scuzați astfel absența de pînă acum. Miercuri voi avea onoarea a mă prezenta Societății. Titu Maiorescu" (*ibidem*, fila 14).

Ruptura definitivă a lui Titu Maiorescu de Societatea Academică Română va interveni abia în sesiunea următoare, cea a anului 1868.

https://biblioteca-digitala.ro

NICOLAE CONSTANTINESCU, **Relațiile de rudenie în societățile tradiționale. Reflexe în folclorul românesc**, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, 183 p.

După o tradiție certă a studiului folcloristic și etnografic, cu conexiuni și depărtări firești, cercetarea contemporană a faptelor de cultură populară se afirmă din ce în ce mai mult ca adeptă în primul rînd a interacțiunii celor două puncte de vedere, a asamblării lor în sistem complex, ceea ce a dus la studiul etnologic.

După ce aceeași tradiție a decantat studiul obiceiurilor populare în componentele lor, pe de o parte obiceiuri din viața de familie și obiceiuri calendaristice, iar pe de altă parte latura practic-ceremonială și latura textelor ceremoniale, studiul etnologic reasamblează aceste componente în surprinderea mecanismelor de funcționalitate, de cauzalitate, de complementaritate ș.a. în unitatea obiectului de cercetat.

După ce tradiția folcloristică a operat la rîndul ei separarea pe categorii, genuri și specii, adevărate în studiul în sine a caracteristicilor literare ale textelor folclorice, cercetarea etnologică propune noi caracteristici care derivă din perspectiva lecturii textelor în semnificația comentariilor conținute, ceea ce face să se treacă peste granițele categoriale recunoscute înspre unitatea conceptuală, unitatea mentalității care le guvernează.

După ce Nicolae Constantinescu a definit acest act de lectură specific textelor folclorice (*Lectura textului folcloric*), în volumul *Relațiile de rudenie în societățile tradiționale. Reflexe în folclorul românesc* întreprinde o anume lectură a folclorului românesc din perspectiva cuprinderii în expresiile lui literare a semnificațiilor relațiilor de tip familial.

Lucrarea se compune din două părți, una cu un dominant accent teoretic (*Relațiile de rudenie în societățile tradiționale*), cealaltă cu un mai evident caracter aplicativ (*Reflexe în folclorul românesc*), părți care realizează în fapt unitatea text—metatext, „urmărind felul în care poezia populară (în sens generic) ca *metatext* «citește» sau «reflectă» raporturile de familie ca *referent*, ca realitate, ca «text»" (p. 117).

Trecerea de la o parte la cealaltă a studiului se face firesc și lectura ne-a sugerat o succesiune în cercuri concentrice a expunerii și argumentării, deci o gradație logică de la conceptul de „rudenie" înspre expresiile lui reale, trecînd prin medianul „familie", atît conceptual, cît și faptic.

În centrul acestor cercuri se află deci nucleul „rudenie" ca fapt social, economic, cultural, pe care N. Constantinescu îl definește, îl situează în temporalitatea societăților tradiționale, fără a neglija și ordinea reglementărilor contemporane din care nu lipsesc elemente de cutumă tradițională (lucru demonstrat de studiul etnologiei juridice). Ca obiect de studiu, „rudenia" este văzută ca sistem, „ca o rețea de relații sociale integrate structurii sociale date, accentul căzînd pe complexitatea unității, pe caracterul organizat al întregului" (p. 15) .De aici derivă și adoptarea metodei de studiu — metoda funcțională, deoarece funcția este „relația de interacțiune și determinare a părților componente ale unui sistem dat" (p. 9).

Din acest punct central care numește obiectul „rudenie", se trece la conceptul de „familie" în sens etnologic — de la familia „nucleară", „elementară", „de bază" sau „conjugală" și pînă la familia extinsă (de adopțiune, spirituală, prin înfrățire sau însurătire etc.). În ordine istorică se analizează reglementările tradiționale ale acestor tipuri de înrudire, cu interdicțiile și prescripțiile lor, reglementări care au dus la „constituirea unei noi unități socioeconomice, cu drepturi și îndatoriri bine stabilite" (p. 65) — căsătoria.

Din acest moment relațiile de rudenie se diversifică, se amplifică întreg sistemul relațional exprimat prin roluri angrenate într-un complex sistem de restricții, recomandări, norme de obligativitate. Explicarea acestor roluri și funcționarea lor în familia tradițională se face punîndu-se cuvenitul accent pe terminologie, pe semnificația conținută de însemnul de denominare.

De la nivelul median al studiului — consacrat conceptului de „familie" — se trece apoi spre descifrarea semnelor legate de relațiile de rudenie din textele literaturii populare. Trecerea se face prin discutarea în plan conceptual a noțiunii de „folclor", în accepția pe care aceasta a cîștigat-o treptat prin coroborarea metodelor științifice aplicate. Pe această bază se ajunge la punctul de vedere care apropie folclorul și tipologia faptelor folclorice de coordo-

https://biblioteca-digitala.ro

nata sistemului de înrudire (D. Caracostea). De aici, N. Constantinescu numește exact cel de al treilea palier al studiului său : „Fără a tenta, nici pe departe, o tipologie a folclorului românesc în totalitatea lui, demersul nostru se îndreaptă spre relevarea modului în care relațiile de rudenie au fost reținute și transfigurate artistic în principalele categorii ale literaturii orale" (p. 117).

Din relația părinți—copii, care a reținut cu precădere atenția autorului, se desprind ca roluri fundamentale cel matern și cel patern. Este desprinsă relația mamă—copil și semnificația rolului „mamă" din cîntecele de leagăn, din varietatea cîntecelor lirice, din proza populară, din cîntece rituale, din poezia epică. Autorul face o interesantă observație cu privire la o cuprindere predilectă în literatura folclorică a comentariilor referitoare la legătura intimă părinți—copii. Deși „mama" este o permanență în textele populare, pregnantă este prezența ei în categoriile lirice. În textele epice personalitatea tatălui este în schimb pe primul loc. Sînt analizate diverse tipuri de basme, de balade, din care se desprinde o diversitate de situații care exprimă relația tată—copil și semnificația rolului patern.

Cu aceasta nu se epuizează nici relațiile de rudenie, nici rolurile performate în aceste relații în reflectarea lor în textele literaturii populare, dar, pentru a menține linia de succesiune logică gradată a studiului, de la rudenie — familie la reflexe în folclorul românesc, autorul cuplează, din perspectiva celui din urmă nivel al analizei, constituirea familiei și obiceiurile de nuntă în jurul termenului „căsătorie". Și din acest moment se face trecerea înspre familia spirituală, înspre rolul central aici al nașului. Comentariul nu privește doar textele ceremonialului nupțial, ci și proverbul și cîntecul epic.

Ca un halou cuprinzător al ideației parcursului de analiză și demonstrației de pînă acum, nivelul ultim al conceptelor descifrate îl atinge acela plin de semnificații al noțiunii de „neam", ca un corolar al sistemului relațiilor de rudenie tradițională și al obiceiurilor vieții de familie. Cu acest concept autorul reface în sens invers demonstrația care a parcurs drumul de la cuprinzătorul „rudenie" la „familie" și apoi la „relații și roluri". Acum se pleacă de la „neam" — în sens general de etnie — la popor, apoi la grup familial, la grup solidar în realitatea cotidiană și în realitatea mitică.

Studiul valorifică colecții și antologii prestigioase ale literaturii populare, cărora desigur li s-ar fi alăturat fericit nu mai puțin importantele sinteze tipologice ale poeziei lirice din Colecția națională de folclor.

De asemenea, lucrarea sistematizează informația furnizată de o diversă și bogată bibliografie de specialitate din literatura română și străină.

Așa cum vedem o continuitate de adîncime între volumul *Lectura textului folcloric* și prezentul volum al lui Nicolae Constantinescu, așa cum descifrăm o gradată succesiune de probleme în însuși volumul recenzat, tot așa credem în faptul că autorul are în lucru un viitor volum care să cuprindă alte relații, alte roluri, alte lecturi ale textelor folclorice în sensul descifrării semnificațiilor acestor relații și roluri.

Stanca Ciobanu

IOAN MICU MOLDOVAN, **Povești populare din Transilvania**. Culese prin elevii școlilor din Blaj (1863—1878). Ediție îngrijită de Ion Cuceu și Maria Cuceu. Prefață de Ovidiu Birlea, București, Editura Minerva, 1987, XXVIII+262(—264) p. (Ediții critice de folclor)

După ce a rămas, mai bine de un secol, aproape uitată pe rafturile unor bine cunoscute biblioteci transilvănene, culegerea de povești populare a lui Ioan Micu Moldovan a fost, în sfîrșit, strînsă între coperțile unui volum de o atrăgătoare înfățișare grafică (ilustrațiile Done Stan).

Colecția cuprinde 171 de texte narative. Dintre ele, cîteva au văzut lumina tiparului în „Unirea poporului" și „Comoara satelor" din Blaj, pe la începutul acestui secol, iar pentru cele păstrate în fondul Bibliotecii „Astra" din Sibiu, Adrian Fochi a alcătuit minuțioase rezumate pe care le-a anexat la ediția definitivă a *Doinelor și strigăturilor din Ardeal*, realizată de el în 1968 (cf. Ovidiu Birlea, *Prefață*, p. V).

Inițiativa publicării integrale a colecției a aparținut cercetătorilor clujeni Ion Cuceu și Maria Cuceu, dar un cuvînt de apreciere se cuvine și Editurii Minerva (lector Ioan Șerb),

https://biblioteca-digitala.ro

care a materializat cu atîta promptitudine proiectul. Cei doi folcloriști s-au angajat la un travaliu nu lipsit de dificultăți și de posibile capcane, pe care, însă, s-o spunem de pe acum, au izbutit să-l ducă la capăt cu rezultate din cele mai stimabile. Ei au supus caietele-manuscris aflătoare la biblioteca „Astra" din Sibiu și la cea a Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R. S. România (fondul Blaj) unui examen de o considerabilă rigoare filologică și folcloristică, elaborînd o ediție critică situată ferm sub semnul exemplarității. Ne referim, afirmînd aceasta, la întreaga strategie științifică (sistem de transcriere și colaționare, note, criterii de ordonare a materialului) pusă în mișcare pentru a trece poveștile (de fapt basme, legende, snoave, anecdote) din pagina de manuscris în cea tipărită. Demersul editorilor a urmărit să ofere cititorilor „narațiuni vii și lizibile" (*Notă asupra ediției*, p. XXVIII), dar și să conserve, totodată, intact statutul de „documente folclorice de epocă" al textelor.

Culegerea a fost înfăptuită în două etape distincte: 1863—1865 și 1868 (izolat și în 1878) „prin elevii școlilor din Blaj", și, se pare, după unele indicii pe care Ovidiu Bîrlea le enumeră cu conștiinciozitate în *Prefață*, că profesorul blăjean a făcut eforturi s-o publice, dar se vede că împrejurările nu i-au fost nici în privința ei favorabile.

Ca metodă de investigare a terenului, ea reflectă crezul științific al lui Ioan Micu Moldovan, care, în tradiția lui Timotei Cipariu, mentorul său într-ale culturii populare, pleda pentru respectarea principiului autenticității în notarea textului folcloric. „Literatura populară să rămînă populară, nu literară", spunea undeva ilustrul învățat (apud Ovidiu Bîrlea, *Prefață*, p. IX), ceea ce, în contextul mișcării folcloristice a momentului, reprezintă o frapantă noutate, surprinzător de modernă. Principiul acesta fusese recomandat de Ioan Micu Moldovan și în privința culegerii „doinelor și strigăturilor", care aveau să alcătuiască marea lui colecție de lirică populară publicată mai tîrziu, selectiv, de J. U. Jarnik și A. Bîrseanu.

Poveștile provin din localitățile de origine ale elevilor, răspîndite pe cuprinderea pămîntului transilvan, dar mai bine reprezentate vor fi zonele Tîrnavelor, Mureșului mijlociu, Bistriței etc. Elevii culegători au păstrat „forma țărănească" a narațiunii și „coloritul dialectal" al limbajului, astfel încît poveștile se constituie într-o mărturie elocventă despre frumusețea și savoarea limbii române vorbite la acea dată în Transilvania. Din efortul conjugat al învățăceilor lui Moldovănuț a ieșit „întîia mare colecție" (Ovidiu Bîrlea, *Prefață*, p. XVII) de proză populară transilvăneană.

În marea lor majoritate, textele sînt variante ale unor tipuri de largă circulație, consemnate și inventariate deja în catalogul Aarne—Thompson. Vreo cîteva sînt însă inedite (ca, de ex., *Iuon Viteazul*), fapt care, în mod cert, sporește și mai mult valoarea colecției. În fine, un număr redus de povești reprezintă o ingenioasă mixtură derivată din combinarea a două-trei structuri narative avînd cîndva, în localitățile de proveniență a textelor, un regim de sine stătător.

Prin numărul mare de piese, prin ineditul unora și nebănuitele „însușiri artistice" ale altora (*Notă asupra ediției*, p. XXVIII), prin calitatea lor documentară incontestabilă, prin deschiderile metodologice aplicate în înregistrarea materialului, culegerea lui Ioan Micu Moldovan ocupă un loc privilegiat în istoria folcloristicii românești.

Efortul și vrednicia, competența, precum și meritul celor doi cercetători-editori de a fi redat circuitului cultural și științific aceste revelatorii, din varii perspective, *Povești populare din Transilvania*, se cer a fi subliniate în chip deosebit.

Ion Cuceu și Maria Cuceu au realizat o carte de mare utilitate pentru specialiști, care nu numai c-ar putea, ci chiar interesează, datorită valorilor vehiculate, „cercuri mai largi de cititori".

Ion Șeuleanu

ELISABETH SCHULZE-BUSACKER, **Proverbes et expressions proverbiales dans la littérature narrative du moyen âge français. Recueil et analyse**, Paris, Librairie Honoré Champion Editeur, 1985, 356 p.

Impresionanta cantitate de muncă depusă de E. Schulze-Busacker pentru a extrage formulările proverbiale din o sută douăsprezece texte narative (scrise între 1150 și 1300) își vădește utilitatea nu numai pentru o schiță istorică a proverbului în secolele XII și XIII și pentru furnizarea de elemente privind evoluția limbii franceze, cum și-a propus autoarea, ci,

https://biblioteca-digitala.ro

oricît ar apărea de surprinzător, şi pentru limba, paremiologia şi cultura română, ca şi pentru lingvistică şi paremiologie în general. Cum vom arăta, lucrarea este deosebit de importantă pentru lămurirea unor aspecte ale culturii europene în genere şi, din acest punct de vedere, îi prevedem o carieră ştiinţifică deosebită.

Metodologic, dat fiind numărul mare de texte conservate din perioada aleasă, autoarea s-a oprit numai asupra romanelor şi cîntecelor galante *(Contes courtois)* în versuri, aceasta pentru că „textele în proză conţin mult mai puţine elemente proverbiale ca cele în versuri" (p. 14). În poemele eroice *(Chansons de geste)*, care preced romanele şi cîntecele galante, pe de o parte „elementele proverbiale nu sînt deloc numeroase", iar pe de altă parte pentru acestea există deja „patru excerpte de proverbe, zicători şi sentinţe" (v. p. 14), ca şi pentru fabule.

S-a inclus şi romanul istoric al lui Robert Wace *Le Roman de Rou et des ducs de Normandie* (sec. XII), cuprinzînd, în 16542 de versuri, istoria normanzilor, de la Rollon (876) pînă la finele regatului lui Henric I (1106), în care se menţionează (a cîta oară !?) că strămoşii normanzilor „Furent cil apelé Dani, Ki esteient anceis Daci" (p. 9 din opera lui Wace).

De asemenea, au fost examinate romanele antice şi cele care se apropie de tradiţia antică sau anticizantă, ca : *Romanul lui Alexandru, Florimont, Athis şi Prophilias, Dolopathos şi cei şapte înţelepţi ai Romei, Octavian şi Cleomades*, ca şi toate romanele şi cîntecele (imnurile) arthuriene, romanele de aventuri de pînă la 1300, cîntecele (lais) atribuite sau anonime, textele greu de clasat : *Trubert, Wistasee le Moine, Le roman allégorique de la Poire*.

Acesta este cadrul lucrării, iar jumătate din volum (p. 157—323) conţine, într-o prezentare impecabilă, cu trimiteri la surse, tot materialul extras (2500 de formulări proverbiale, inclusiv contextele în care se găsesc).

Lucrarea este însoţită de o bogată bibliografie de lucrări (76 referinţe), o bibliografie a textelor analizate şi un index conţinînd „toate elementele lexicale ale proverbelor citate în lucrare, care permit reperarea sau identificarea oricăreia din formulele proverbiale conţinute" (p. 325).

Pentru a avea o idee clară asupra conţinutului şi structurii lucrării, care, datorită bogăţiei de material, ar fi greu de rezumat în puţine pagini, ne vom mulţumi să redăm, cu comentarii, tabla de materii a cărţii prin care structura se prezintă singură (cifrele indică numărul paginii) : *Prefaţă* 7 ; *Introducere* 9 ; cap. I *Bazele metodologice ale analizei* 13 ; cap. II *Schiţa istoriei unui procedeu literar* 19 :

1. Studiu sinoptic

a) frecvenţe

Se arată că în textele supuse analizei, care conţin cca 665 000 de versuri, s-au întîlnit 1939 de formulări proverbiale care pot fi apropiate, mai mult sau mai puţin direct, de 649 proverbe din culegerea lui J. Morawski *(Proverbes français antérieurs au XVe siècle*, 1925), adică „o frecvenţă de 2—3 formulări proverbiale/1000 versuri, în timp ce pentru poemele eroice *(Chansons de geste)* media ar fi de cca un proverb/1000 versuri, iar în fabule de cca 7—8 formulări proverbiale/1000 versuri, în acest ultim caz lăsînd la o parte textele care nu conţin nici un proverb" (p. 21).

În timp ce în textele narative din secolul XIV frecvenţa rămîne cam aceeaşi, în operele lirice (poemele unor Froissart, Machaut, Deschamps şi contemporanii lor) prezenţa proverbului sporeşte, ajungînd la o adevărată modă la versificatorii sec. XV (rhétoriqueurs) şi, chiar după ei, la Villon, de pildă, care scrie *La Sotie de menus propos* şi *Ballade des proverbes*, constituite în întregime din proverbe (p. 22).

Această analiză, interesantă pentru istoria literaturii franceze scrise, ni se pare nerelevantă pentru paremiologie şi pentru evoluţia limbajului în general. Realitatea lingvistică şi paremiologică a unei colectivităţi apare mai eficace şi mai limpede dacă se culege limba vorbită, din viu grai, într-un interval de timp cît mai îndepărtat de prezenţa oricărei forme de mass-media, de la grupuri stabile de populaţie, desfăşurîndu-şi traiul în condiţii cît mai puţin afectate de „civilizaţia mecanicistă".

După părerea noastră, textele scrise, unde proverbele n-au ajuns decît întîmplător, de regulă nu piese reprezentative, pot fi viciate de capriciul, de intenţia, de dispoziţia şi de gradul de cunoaştere a limbii populare de către autorul textului scris. Or, am găsit numeroase texte scrise glodoase ca mersul unei căruţe pe o şosea văluritâ, în care limba populară nu poate fi recunoscută, ceea ce transformă analiza într-un simplu joc al spiritului, într-un artificiu.

b) Tipurile enunţului proverbial

De la început, autoarea a împărţit formulările proverbiale în trei categorii, pe care le-a identificat în textele analizate astfel :

— 524 de proverbe integrate în context, folosite în 1356 de situaţii ;

— 266 de proverbe citate ca atare, în 444 de locuri ;

— 108 proverbe sau locuţiuni proverbiale folosite ca „proverbe exploatate", figurînd în 139 de circumstanţe.

https://biblioteca-digitala.ro

Din această prezentare rezultă că în concepția poeților din sec. XII și XIII două treimi din proverbele folosite au fost adaptate contextului, iar aproape o treime au fost folosite prin citare, de unde autoarea deduce că „proverbul integrat a fost maniera cea mai obișnuită de utilizare a acestui procedeu retoric" (p. 25).

c) Situația contextuală și enunțul proverbial

Se conchide, pe baza unei analize tabelare, că „enunțul proverbial a fost considerat mai ales ca un procedeu al discursului direct" (p. 36).

d) Modalități de integrare

Adaptarea enunțului proverbial la context se face, de regulă, astfel :

— printr-un vers proverbial, în care formularea proverbială și versul coincid ;
— printr-un cuplet proverbial care etalează proverbul în două versuri rimate ;
— întinderea enunțului proverbial pe mai multe cuplete de versuri rimate (p. 38).

2. Proverbul la Chrétien de Troyes, Gautier d'Arras et Hue de Rotelande.

Dacă în paginile anterioare s-a prezentat o imagine globală a utilizării proverbului, în cap. 2 se întreprinde o amănunțită analiză tematică și stilistică a proverbelor cuprinse în operele celor trei autori menționați, care-s contemporani, al căror „temperament poetic diferit se reflectă în modul diferit în care folosesc acest procedeu retoric". Dat fiind că la acești autori se găsesc frecvențe deosebit de ridicate, operele lor vor constitui punctul de plecare al schiței istorice care constituie obiectul lucrării (p. 44).

În operele celor trei autori figurează (p. 45) :

Autorul	Anul	Opera	Număr versuri	Proverbe conținute
Ch. de Troyes	1170	*Erec*	6878	34
	1176	*Cligés*	6664	23
	1177	*Lancelot*	6150	13
		Lancelot, G.L.	961	7
	1180	*Yvain*	6808	34
	cca 1181	*Perceval*	8960	24
G. d'Arras	1176	*Eracle*	6596	98
	1184	*Ille et Galeron*	5835	40
H. de Rotelande	cca 1180	*Ipomedon*	10580	61
	<1191	*Protheselaus*	12741	51

Deși observațiile făcute pun în evidență numeroase aspecte interesante pentru tema lucrării, spațiul nu ne îngăduie să ne oprim asupra acestora, pentru ele fiind necesară consultarea lucrării.

3. Proverbul în secolele XII și XIII

Autoarea încearcă aici realizarea unei schițe istorice a proverbului în perioada considerată.

După opinia noastră această schiță poate fi discutată numai pentru limba franceză, care a avut condiții proprii de evoluție, nu și pentru alte limbi sau pentru alte zone unde lucrurile s-au petrecut cu totul altfel.

a) Proverbe savante și proverbe populare : cazul lui Wace

„În secolele XII și XIII, tradiția paremiologică (scrisă, n. n.) se prezintă în două grupe majore : culegeri propriu-zise de proverbe (clasate ca atare sau comentate și citeodată însoțite de traduceri latine), păstrate în circa treizeci de manuscrise din secolele XIII, XIV și XV, și culegeri de proverbe rimate, de genul *Proverbes au vilain*, care decurg în principal din tradiția latină a sentințelor, din *Salomon et Marcoul* și *din Disticha Catonis*" (p. 87).

După părerea autoarei, „amîndouă ramurile participă, pe căi adesea greu de urmat, la o *tradiție europeană comună*, atît în transmisia sa pe cale savantă și latină, cît și în aceea pe cale populară și indigenă. Dificultatea separării aportului fiecăreia din cele două tradiții apare evidentă dacă ne gîndim la culegeri ca *Fecunda ratis* a lui Egbert din Liège (cca 1073), care transmite un număr considerabil de proverbe franceze numai în versiune latină" (p. 87).

Și mai departe : „On peut donc conclure que la tradition latine et savante reste prédominante dans le *Roman de Brut*... la tradition parémiologique médiévale latine domine nettement, représentée par seize proverbes sur les vingt-deux utilisés" (p. 90).

https://biblioteca-digitala.ro

Trebuie să observăm că lucrarea nu depășește, ca și la alți autori occidentali, bariera psihologică a unei Europe terminate la granițele Europei occidentale, iar cînd vorbește de o „tradiție europeană comună" se gîndește exclusiv la ce s-a întîmplat în Franța, în primul rînd, mai puțin la Spania, Italia, Germania și Anglia și deloc la ce s-a întîmplat în Europa de răsărit, unde mecanismul relevat pentru Franța a fost total necunoscut.

Credem că principala cauză a neînregistrării în textele scrise a unei mari părți a proverbelor populare o constituie introducerea pînă la saturare a elementelor latine și savante, în principal în limba și paremiologia franceze, proces care a dus la sufocarea gîndirii și creației populare.

Școala a avut un rol hotărîtor în răspîndirea „limbii regelui" (v. G. Tuaillon, *Un texte juridique du XIIIe siècle en langage dauphinois*, în „La Burtifèle", nr. 1/1982) în dauna limbii populare.

Se știe că, la 1539, prin Ordonanța de la Villers-Cotterêts, Francisc I interzicea folosirea altei limbi în afara dialectului „le francien" din l'Île de la Cité, proscriind „le bas latin", cum era numită limba populară.

În secolele următoare, diverși „lingviști", mai mult sau mai puțin inspirați, invocînd cunoscuta formulă „le bon usage", au desăvîrșit procesul, reușind să îndepărteze atît de mult limba literară, creație savantă, artificială, de vorbirea populară încît un vorbitor de franceză literară nu poate înțelege nimic sau aproape nimic din graiul popular, în principal din sudul Franței, dar și din nordul, estul sau vestul țării, multe milioane de francezi fiind bilingvi. Această realitate l-a făcut pe Racine să spună : „cum ieși din Paris ai nevoie de interpret".

În contextul menționat, franceza este singura limbă romanizată, cu sabia, începînd din sec. XVI, o bună parte din elementele constitutive ale francezei literare fiind obținute, pe cale savantă, din latină, ceea ce a făcut ca limba franceză literară să fie cea mai nouă dintre limbile romanice.

În aceste condiții, nu este de mirare că o bună parte din lexicul popular, inclusiv proverbele, și-au dat obștescul sfîrșit, cum vom arăta mai departe.

Remarcăm că limba textelor supuse analizei în cercetarea Elisabethei Schulze-Busacker este ininteligibilă pentru vorbitorul de limbă franceză literară, de azi sau din secolele anterioare. Ele aparțin limbii populare, în cazul discutat, altă limbă. Ca urmare, textele din așa-zisa franceză veche sînt traduse în franceză ! A se vedea repertoriul editurii Champion „Les classiques de l'histoire de France au moyen âge", la finele volumului lui J. Morawski. Cu titlu de curiozitate, aceste texte sînt mai curînd înțelese, în bună parte, de un occitan sau de un român cunoscător al francezei.

În răsăritul Europei, spiritul dogmatic netrecînd pragul bisericii, iar administrația de stat neatribuindu-și rolul de mentor și creator al vorbirii, spre deosebire de Franța, limba a evoluat natural. A se vedea în acest sens și concluziile lui A. Rosetti (*La linguistique balkanique*, p. 140—141) : „Le caractère populaire du latin du groupe oriental des langues romanes s'oppose au caractère savant du latin de Gaule, organe des gens cultivés. Ce caractère populaire s'est accentué en roumain : il constitue le trait essentiel du latin qui se trouve à la base du roumain, où l'on ne signale aucune influence savante sûre... Les langues romanes occidentales ont subi l'influence savante du latin écrit, influence qui est absente dans la Romania orientale jusqu'au XIX siècle, quand l'influence du français sur le roumain a été décisive".

În celelalte părți ale capitolului 3 :

b) Tradition parémiologique française et narration brève (lai, fabliau), p. 93,

c) Vie littéraire de certains proverbes (p. 135),

d) Evolution dans l'emploi narratif du proverbe (p. 151) : pe parcursul a peste 60 de pagini, autoarea încheagă schița istorică a modului de folosire a proverbelor în textele supuse analizei.

Este o prezentare minuțioasă, cu numeroase ilustrări (extrase din texte), astfel încît lucrarea își atinge scopul propus.

Cu toate acestea, și în acest context ca și în altele, autoarea remarcă cu amărăciune puținătatea elementelor pe care-și construiește edificiul : „En résumé, il faut souligner un fait qui vaut pour toute la période de l'enquête et pour tous les textes examinés : les auteurs se servent d'un nombre restreint parmi les nombreux proverbes médiévaux conservés. Il n'y a qu'un quart des proverbes du recueil de Morawski qui apparaît dans les textes narratifs, et une centaine seulement est utilisée avec une certaine insistance" (p. 24).

Este exact ce spuneam mai sus, în comentariul nostru, ceea ce dovedește că „cine caută iepuri în biserică se întoarce fără vînat acasă" (proverb românesc) sau cine caută proverbe în texte rămîne cu mîna goală. Este principala critică pe care o aducem lucrării și este de natură principială : sînt textele suficiente pentru deducerea din ele a evoluției proverbelor unei limbi ? După părerea noastră răspunsul este negativ.

https://biblioteca-digitala.ro

Importanța lucrării pentru paremiologia și limba română și pentru lingvistică în general. Cum arătam la început, lucrarea Elisabethei Schulze-Busacker prezintă interes în circumstanțe pe care autoarea nu avea cum să le sesizeze. Din păcate, spațiul nu ne îngăduie o prezentare detaliată a aspectelor la care ne referim, astfel că ne vom limita la cîteva exemplificări edificatoare.

Se știe, proverbul „morții cu morții, viii cu viii" este necunoscut francezei din ultimele secole, dar cu 700 de ani în urmă acesta nu numai că figura în „franceză", dar se bucura de o frecvență mult mai mare (o arată textele analizate) decît alte proverbe de uz general: „Rău faci, rău găsești", „Prietenul la nevoie se cunoaște", „Lauda de sine nu miroase bine" etc.

Să citățm concluziile lui E. S.-Busacker (p. 22—23): „Sur les 649 proverbes ou expressions proverbiales que j'ai pu identifier à travers les cent-douze textes répertoriés, presque la moitié n'apparaît qu'une seule fois (273 proverbes), une quantité à peu près égale a été utilisée entre deux et cinq fois (140 proverbes à deux occurrences, 170 de trois à cinq occurrences). Par ailleurs, un très petit nombre de proverbes revient avec une fréquence beaucoup plus remarquable: quarante-cinq comptent jusqu'à dix occurrences, tandis que vingt et un proverbes sont à considérer comme les véritables favoris dans ces textes narratifs.

Les voici avec leur nombre d'occurrences:

Rang	*Proverbe*	*Occ.*	*Morawski*
1	Mius vaut morir a joe que vivre a onte	42	1272
2	Fame veult touz jours faire ce que len luy vee	25	742
3	Amor veint tute rien	23	89
4	Qui croit et aimme fole famme Il gaste avoir et cors et ame	22	1877
5	Teus cuide gaingnier qui pert	20	2347
6	Li mort aus morz, li vif aus vis	19	1098
7	Après grant joie grant corrous	18	111
8	Tel quide autre enguiner ki enguine sei meïmes	17	2338
9	Contre mort nul resort	16	417
10	La mort n'espairgne nulluy	16	1011
11	Cueur de femme est tost mué	16	435
12	En totes les manieres que len puet doit on grever son enemi	14	688
13	Qui bien aime a tart oblie	14	1835
14	De si haut si bas	13	557
15	Qui mal fera mal trouvera	13	1983
16	Teus cuide venchier sa honte qui la croist	13	2351
17	Au besoing voit on l'ami	12	170
18	Qui veut vaintre il doit souffrir	12	2193
19	Amour ne fut onc sans crainte	11	86
20	Qui honor chace honor ataint	11	1959
21	Ki se loe si s'en boe	11	2128"

A se observa cum arăta limba franceză în secolele anterioare.

Interesant de desprins din această statistică nu-s atît opțiunile autorilor textelor citate pentru diverse proverbe, care pot ilustra, pînă la un punct, gradul de răspîndire, în epocă, a proverbelor respective, ci mai ales prezența unor proverbe astăzi pierdute de limba franceză.

După cum se vede din lista celor mai frecvente proverbe în textele care fac obiectul lucrării, „Morții cu morții, viii cu viii" figurează pe locul 6 din punct de vedere al frecvenței, între 649 de proverbe, ceea ce indică că era de uz curent în sec. XII, XIII, în timp ce astăzi este total necunoscut.

Este adevărat că proverbul a figurat în vorbirea populară și n-a mai ajuns în franceza cultă, cum s-a întîmplat cu foarte multe alte proverbe populare, elemente lexicale etc.

Astfel de fapte analizate comparativ, cu acribie, sînt de natură să dea indicații privind gradul de prozaizare, de artificializare a unor limbi, ca și privitor la unitatea culturii europene în afunduri de istorie.

Ne-am referit în special la „Morții cu morții, viii cu viii", de uz curent astăzi la români, pentru că după studii, atît personale, cît și ale unor paremiologi europeni, acest proverb nu mai circulă în secolul XX decît la români, la indieni și la valoni (?). Această prezență, azi restrînsă, la trei popoare, nu poate fi lipsită de semnificații.

De ce și cînd au pierdut francezii unul din cele mai frecvente proverbe ale lor, nu singurul în această situație, reprezintă de asemeni o circumstanță plină de semnificații, și ar putea

https://biblioteca-digitala.ro

constitui o temă de studiu. Pentru că, o putem spune fără înconjur, paremiologia franceză este astăzi printre cele mai sărace, cel puțin între cele ale popoarelor zise romanice. Or, acest fapt de neeglijat care explică în parte lipsa de pitoresc a limbii franceze, sărăcia sa lexicală, mai ales privitor la cuvintele populare, ar merita o explicație, obținută în baza unor cercetări serioase, credibile, convingătoare, în locul intuițiilor, dorințelor și mistificărilor de tot felul care tind să acrediteze ideea unei limbi franceze foarte bogate, ceea ce, cel puțin în ce privește exprimarea proverbială, este fals.

Un alt aspect care ne-a fost relevat de cercetarea recenzată este acela, surprinzător, al prezenței, mai ales în proverbe și expresii proverbiale, a unui număr apreciabil de cuvinte din fondul curent al limbii române de astăzi în texte din franceza veche.

Ne referim la elemente lexicale de uz curent în vorbirea românească, prezente în toate dicționarele de limbă română, din care unele nu figurează în nici o altă limbă europeană, o parte din acestea fiind considerate în dicționare cu etimologie necunoscută.

Să exemplificăm :

	Cuvîntul	*Contextul*	*Unde figurează*
1	Ades	*Adés* croist l'amors et si monte	E. S.-Busacker p. 53
		Adés chante le cucu de soy mesmes	Morawski 24
2	Mouche = mușcă (a mușca — et. nec.)	Volunté de folle et vache qui *mouche* sont trop fors a tenir	Morawski 2498
3	Cui caut = cui caută	*Cui caut?* li biens vaint en la fin	E.S.-Busacker p. 67
4	Coque = cocă (et. nec.) Nou = nu	*Nou* minyen pas la *coque* Toutz lous qui hèn au hourn	Proverbes du Béarn, p. 107
5	Pisque = pișcă (et. nec.) Nou = nu	Qui arré *nou* risque, arré *nou pisque*	*Ibidem*, p. 60
6	Clouque = cloșcă	Qui-s bire de l'hort pouletz et *clouque*, / Ha toustemps herbes ta la soupe	*Ibidem*, p. 17
7	Aci = aci	*Aci*, que y-ha trop de mèstes	*Ibidem*, p. 10
8	Coum = cum Boeu = bou Oumpre = umbra Nougue = nuc	Que-s pause *coum* lou *boeu* a l'*oumpre* deu *nougue*	*Ibidem*, p. 24
9	Plouye = ploaie Que cad = să cadă	*Plouye* miude *que cad*	*Ibidem*, p. 101
10	Rêou = rău	*Rêou* tèn d'iver, santa dë viel ômë	*Ibidem*, p. 39

Lista poate continua, căci în proverbe și expresii proverbiale vechi și regionale din Franța am notat peste 150 de astfel de similitudini, ceea ce justifică o cercetare în acest sens.

Cercetarea Elisabethei Schulze-Busacker poate furniza și alte sugestii fecunde, motiv pentru care o recomandăm călduros spre studiere paremiologilor, lingviștilor și, în general, oamenilor de cultură.

Oricum, studiile și cercetările personale, coroborate și cu opiniile unor savanți străini dovedesc că privitor la originile limbii române nu s-a spus ultimul cuvînt. Să ne fie îngăduit, în încheiere, să citățm doi din savanții la care ne-am referit. După părerea d-lui Kiparski, „din punct de vedere lingvistic, româna este limba cea mai interesantă din Europa" (ap. A. Lombard, Latinets öden i öster, Lund, 1967). În enorma lui lucrare — *Beschreibung der Erde*, vol. II, partea a 4-a, marele geograf german W. Hoffmann, la 1842, referitor la poporul român și limba română, scrie (p. 3074, al. 2.) : „Capete clasice care pot fi luate ca model pentru camee. Capetele acestea au înăuntru ceea ce prevestește înfățișarea lor pe dinafară. În adevăr, nicăieri nu vei putea găsi o putere de înțelegere mai rapidă, o minte mai deschisă, un spirit mai ager, însoțit cu mlădierile purtării, așa cum o afli la cel din urmă român. Acest popor, unit (scrie înainte de Unirea Principatelor, n. n.) și ridicat prin instrucție, ar fi apt să se găsească în fruntea culturii spirituale a umanității (Wäre, geeignet an der Spitze der Menschheit zu stehen). Și, ca o completare, limba sa este atît de armonioasă și bogată că s-ar potrivi celui mai cult popor de pe pămînt (Und um dies voll zu machen, ist auch seine Sprache so wohlklingend und reich, dass sie sich für das gebildeste Volk der Erde besonders eignen würde)".

https://biblioteca-digitala.ro

Felicitînd-o sincer pe Elisabeth Schulze-Busacker pentru foarte interesanta sa cercetare, sîntem convinşi că aceasta va sugera întocmirea unor studii menite să contribuie la lămurirea unora din incertitudinile lingvisticii şi ale paremiologiei, noi înşine sperînd să revenim asupra operei sale în alt context.

Gabriel Gheorghe

Institutul de Slavistică şi Balcanistică al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., **Slavjanskij i balkanskij fol'klor**, red. resp. N. I. Tolstoi, Moscova, Ed. „Nauka" 1986, 288 p.

Consideraţiile asupra culegerii de faţă vor putea fi elocvente numai printr-o privire de ansamblu asupra întregii serii de „culegeri de studii", din care fiecare volum este structurat tematic, ca şi printr-o raportare la istoricul cercetărilor de acest tip.

Se ştie că la sfîrşitul sec. al XIX-lea au avut un deosebit succes anchetele „prin corespondenţă", metodă pentru culegerea datelor despre cultura spirituală şi materială, ca şi a celor istorice şi lingvistice, dintre care cea mai întinsă anchetă europeană din care a rezultat o arhivă impresionantă de date (peste 20 000 p.) a realizat-o B. P. Hasdeu[1]. Prin modificarea modului de anchetare (un acelaşi specialist care se deplasează în localităţile ce urmează a fi cercetate), de asemenea pe baza unui chestionar întocmit în prealabil, J. Gilliéron a îndreptat însă eforturile spre adunarea sincronică unitară a informaţiilor de către specialişti şi a pus bazele geografiei lingvistice prin cartografierea răspunsurilor. România a fost cea dintîi ţară în care s-au aplicat principiile teoretice ale noii metode şi au fost realizate hărţi (fonetice) de către G. Weigand.

Metodologia interdisciplinară presupune nu numai înmulţirea tehnicilor de investigaţie, ci şi aplicarea lor într-un număr sporit de discipline. Geografia lingvistică, după ce a dat naştere la discuţii acerbe, şi-a dovedit valabilitatea şi fundamentarea teoretică inatacabile. În anii '20, ideea cartografierii folclorului slav a fost expusă în cadrul unei Comisii pentru studiul poveştilor de către A. I. Nikiforov, în vol. *Skazočnaia komissia v 1926 g. Obzor rabot*, Leningrad, 1927, dar mai ales de P. G. Bogatyrev în mai multe studii publicate în reviste apărute la Praga şi Cracovia, în care formula principiile geografiei etnologice. De altfel, P. Bogatyrev a fost promotorul cercetării structuraliste a etnologiei şi folclorului, şi în consens cu orientarea atît de fertilă a Cercului lingvistic de la Praga. În acelaşi timp, în 1926, Tache Papahagi lansa la Congresul naţional al lingviştilor români ideea unui atlas lingvistic al limbilor balcanice.

Opţiunea pentru cartografierea tipurilor de basme în U.R.S.S. de către Comisia care se ocupa cu această problemă a rămas însă în stadiu de deziderat. O asemenea întreprindere presupune, pe lîngă stabilirea principiilor teoretice, o bază instituţională, cu cadre calificate, capabile să asigure culegerea materialului de pe teren şi apoi prelucrarea lui, ca şi realizarea propriu-zisă a cartogramelor etc. Transpunerea în practică a început prin anchetele pe teren iniţiate în 1962 de către prof. N. I. Tolstoi, stimulat şi de consideraţiile asupra acestei metode expuse la al V-lea Congres internaţional al slaviştilor (Moscova, 1958) de către acelaşi P. G. Bogatyrev, de V. G. Žirmunskij şi alţii. P. Bogatyrev recomanda să se ţină seama atît de rezultatele valoroase ale atlaselor dialectale apărute, cît şi a celor care cartografiaseră elemente ale culturii materiale (considerăm că avea în vedere excepţionala realizare a lingviştilor italieni, care reuniseră referiri la „cuvinte şi lucruri" în aceleaşi cartograme).

Transpunerea în practică a principiilor cartografierii etnologice a început în U.R.S.S. în 1974, cînd, în volumul *Problemy kartografirovania v iazykoznanii i etnografii*, Leningrad, N. I. Tolstoi expunea *Unele probleme ale relaţiilor între cercetările lingvistice şi etnogeografice* (p. 16—33), iar K. V. Čistov urmărea *Problemele cartografierii obiceiurilor şi a folclorului obiceiurilor* pe baza tradiţiilor de la nuntă. Ultimul constata că în folcloristica sovietică este necesară aplicarea metodei cartografierii, deoarece alături de cercetările istorico-comparative, istorico-tipologice, structuraliste şi altele, aceasta poate aduce o contribuţie decisivă la cercetarea istorică a folcloristicii, ea „îmbogăţeşte folcloristica, aşa cum a făcut-o în dialectologie etnografie, arheologie". Astfel, s-au pus bazele *Atlasului etnolingvistic al Poliesiei*. Iniţiativa datorește mult progresului general din domeniul cercetărilor de proiecţie geografică a informa-

[1] Prima cartografiere a răspunsurilor la o anchetă indirectă din sec. al XIX-lea la Zamfira Mihail, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud est europeană*, Ed. Academiei, 1978 — hărţi pe baza Chestionarului Hasdeu.

https://biblioteca-digitala.ro

țiilor din științele umanitare în general, nu numai în ceea ce privește faptele de limbă, ci și a celor din domeniile etnologiei, arheologiei, antropologiei, mitologiei etc. Către soluția unui atlas etnolingvistic al culturii materiale slave au condus, așa după cum afirmă autorii, înșeși rezultatele anchetelor directe din regiunea Polesia a R. S. S. Bielorusia. Principalele etape ale cercetărilor au fost expuse în studiile din volumele anterioare ale seriei *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, în special în lucrarea colectivă apărută în 1983, *Polesskij etnolingvističeskij sbornik*. Una dintre etapele parcurse a fost cea a dezbaterii problemelor cercetării „areale", în terminologia sovietică, adică a unor zone delimitate sau care se delimitează ca rezultat al anchetelor întreprinse (în acest sens, în aceeași serie, vol. *Areal'nye issledovania v iazykoznanii i etnografii*, Moscova, 1978), cf. și studiile lui N. I. Tolstoi, S. M. Tolstaia, despre aspecte ale cercetărilor referitoare la cultura spirituală a slavilor.

Zona Polesia s-a delimitat ca însăși ca centru al cercetărilor privind cultura spirituală slavă, deoarece aici s-au conservat, așa după cum afirmă autorii, producții spirituale care caracterizează întreaga lume slavă, păstrate ca relicte. Pe baza informațiilor de pe teren se încearcă reconstituirea culturii spirituale vechi slave (în acest sens și comunicarea, cu acest titlu, a lui N. I. Tolstoi la Congresul internațional al slaviștilor din 1978, de asemenea seria de intervenții la discuția inițiată de revista „Sovetskaja etnografia" referitoare la problemele teoretice ale reconstrucției culturii spirituale vechi slave, și în volumul *Poles'e i etnogenez slavjan*, Moscova, 1983). Se consideră că tradiția veche culturală era încă vie în această zonă în primul sfert al secolului nostru, dată la care s-a născut majoritatea subiecților anchetați, și care, deci, transmite informații din a doua jumătate a sec. al XIX-lea.

Rețeaua de puncte anchetate este încă în curs de constituire, desimea prea mare care apare acum în unele hărți de probă urmînd să fie corectată prin stabilirea unui număr de localități uniform răspîndite. Succesiunea obligatorie a etapelor : alcătuirea chestionarului, adunarea materialului în localitățile stabilite și cartografierea a fost respectată ca obligatorie, cu unele inovații fericite, căci, așa cum se afirmă în prezenta lucrare (p. 5), s-au realizat corectări și s-a revenit, de cîte ori a fost necesar, la etape anterioare. Astfel, numai în timpul culegerii materialului ies la iveală eventuale scăpări ale chestionarului (s-au folosit atît chestionare generale, cît și speciale) și numai în etapa cartografierii se observă lipsurile și neajunsurile materialului adunat. De aceea, echipa de sub conducerea prof. N. I. Tolstoi devansează unele etape, d. ex. înainte de încheierea definitivă a anchetelor s-a trecut la cartografierea hărților de probă, după cum se și revine la etape anterioare prin completare „din mers" a chestionarului, a rețelei de localități etc.

Publicarea primelor cartograme ale *Atlasului etnolingvistic al Polesiei* s-a referit la obiceiurile sărbătorilor rituale ale tinerilor, la aratul sau boronitul ritual al drumurilor și al albiei rîurilor în timpul secetei, la folosirea broaștelor, a șarpelui de casă și a altor animale în obiceiurile (tradițiile) invocării sau opririi ploii, la folosirea luminării printre obiectele rituale folosite în diferite obiceiuri în scopuri magice, lecuitoare, protectoare etc., toate datorate Svetlanei Tolstaia, la interpretarea prezicerilor legate de ploaia în timpul nunții (A. G. Gura), la obiceiurile legate de „chemarea" primăverii prin cîntece (T. A. Agapkina) sau la credințele referitoare la nevasta devenită plop și la obiceiul împodobitului cu ramuri verzi a caselor la anumite date (N. I. Tolstoi).

Așa după cum se afirmă în comentariile hărților, cartografierea dă posibilitatea configurării a noi arii de răspîndire a unor obiceiuri, a diferențierii unor tipologii ale respectivelor obiceiuri, de urmărire a frecvenței și complexității lor. Comentariile stabilesc și unele paralele cu fenomene din afara zonei studiate, dar aceste referiri nu au un caracter sistematic. De asemenea, în comentarii sînt notate variantele ritualurilor consemnate în hartă. Se fac referiri și la literatura de specialitate care s-a ocupat de fenomenul respectiv din zona cartografiată sau din alte părți ale lumii slave.

Ca o completare a atlasului sînt în curs de publicare mai multe dicționare terminologice ale diferitelor obiceiuri. Astfel, A. G. Gura publică continuarea primei părți, apărută în vol. *Jazyk v etnokulturnom aspekte* (Moscova, 1984), a unui dicționar al termenilor în legătură cu nunta, iar S. M. Tolstaia a dicționarului *Calendarul popular din Polesia*, adică a denumirilor tuturor sărbătorilor și a patronilor zilelor.

Un compartiment al cărții este consacrat unor studii monografice referitoare la anumite aspecte ale culturii spirituale din Polesia : *Cîntecele calendaristice ale ciclului primăvară—vară* (A. O. Pașina) sau *Bocetul tradițional* (V. I. Haritonova) ; dintre tradițiile agrare, se ocupă de îngropatul unor figurine de lut (pentru asigurarea fertilității) V. E. Gusev, de contextul etnografic al cîntecelor calendaristice — T. A. Agapkina și A. L. Toporkov, de aspectele mitologice ale „Rusalkăi" — L. N. Vinogradova, iar N. I. Tolstoi și I. I. Smirnov se referă, primul la descîntece, iar al doilea la cîntecele epice din această zonă.

https://biblioteca-digitala.ro

Reușita acțiunii întreprinse este asigurată de o mare echipă de colaboratori din institute de învățămînt superior și de cercetare din diferite centre (orașe) din R. S. S. Bielorusia și, în primul rînd, de marele colectiv de la Institutul de Slavistică și Balcanistică din Moscova condus de N. I. Tolstoi. Promotorul acestor cercetări a fost ales de curînd academician. Cele peste 200 de lucrări stau mărturie a contribuției sale decisive la progresul cercetării științifice, în domeniul slavisticii, a limbii vechi slave, dar și a limbilor slave de sud, și ca inițiator al cercetărilor etnolingvistice în U.R.S.S. Organizarea, timp de peste două decenii, a marilor anchete în această zonă păstrătoare de vestigii spirituale înseamnă și recuperarea pentru tezaurul științific a unor date esențiale pentru reconstituirea unor etape revolute.

Lucrarea de față se recomandă ca o oglindă a etapei actuale de realizare a *Atlasului etnolingvistic al Polesiei*. Informațiile cuprinse în contribuțiile etnolingvistice vor putea fi folosite și în cercetările comparate din arii mai largi ale Europei de est și de sud-est.

I. Oprișan
Z. Mihail

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **TRADIȚII ȘI OBICEIURI POPULARE DE PRIMĂVARĂ. II. CUCII.** În cadrul datinilor de primăvară *Cucii* este obiceiul cel mai pitoresc. El se desfășoară în ziua de 20 martie, fiind întîlnit astăzi în Brănești și Piteasca — Ilfov, Dobrogea și în satele din Cîmpia Dunării. De asemenea, obiceiul se găsește și la bulgari, sîrbi, croați și sloveni, legat de încheierea „cișlegilor" de iarnă.

Cucii este un spectacol cu măști, ca în alaiurile de Anul Nou, dar fără amploarea lor. În trecut, obiceiul avea o scenetă de pantomimă în care se reprezenta o căsătorie, moartea și învierea ceului sau un rit agrar-pastoral, cu ieșirea la pășune, pornirea plugului ș.a.

Moartea și învierea semnifică tocmai moartea naturii în timpul iernii și reînvierea ei primăvara, cu tot șirul de munci agricole.

Jucătorii cetei sînt flăcăi și copii mascați în variate chipuri: vraci, haiduci și personaje din lumea satului. Dintre aceștia se disting *cucii* și *cucoaicele*. Ei sînt îmbrăcați cu cămăși țărănești pe care poartă prinse tot felul de panglici, sînt încinși cu briu de care atîrnă clopote și clopoței, în picioare au opinci, iar pe cap un coif „chip" făcut din carton și împodobit cu oglinzi și hîrtie colorată. De obicei, masca este din aceeași bucată cu „chipul", care se prelungește pînă la umeri, iar în față i se fac ochi, un nas lung cu un ciucure roșu la vîrf, gură și se pun mustăți și barbă din blană.

Alături de cuc merge cucoaica, un flăcău travestit în femeie, cu rochie, basma pe cap și masca specifică din carton. Cucoaica este încinsă și ea cu cureaua cu clopoței sau „aceoaia". În mînă cucii și cucoaicele poartă un băț cu pămătuf dat prin cenușă sau o opincă. Astfel travestiți cucii umblă pe ulițele satului lovind cu pămătuful pe cei întîlniți în cale și făcînd diferite șotii și ghidușii. Este un spectacol popular impresionant ca număr de actanți, în care comicul se împletește cu grotescul, foarte asemănător cu vechile mascarade păgîne care aveau loc în ținuturile dunărene la sărbătoarea Calendelor, Saturnaliilor, la Anthesterii sau Dionysii.

Vechimea obiceiului la noi este atestată documentar cu unele mărturii încă din sec. XII, în *Regestele varadiene*, cînd apare termenul de *Kuker*, ca nume de persoane și locuri. Descrieri mai precise însă apar în sec. al XVII-lea, în timpul mitropolitului Dosoftei al Moldovei, în legătură cu alte obiceiuri. Într-un pasaj din *Viețile Sfinților* (1682 — 1686) el scrie următoarele: „... Purtînd a mînă idoli și podobiți cu un fel de obrăzare, ghidușește cîntînd, descîntînd dintr-însele, alerga tîlhărește de ținea calea a bărbați și femei savai cum fac la noi cucii și ceia ce trag la vale" (p. 273). O altă mărturie despre obicei o găsim consemnată în *Synopsisul* de la Iași din 1757.

Datorită caracterului său autentic popular, asemănător cu ceremoniile antice, obiceiul constituie un document străvechi de spiritualitate românească. Expresie a unui filon de cultură mitică populară, cu rădăcini insondabile în istoria noastră națională, cucii, ca și alte obiceiuri tradiționale de primăvară, cum sînt: *Junii*, *Sîmbra oilor*, *Tînjaua* maramureșeană, ne leagă prin timp de manifestările populare întîlnite la strămoșii noștri daci din țara carpato-danubiano-pontică. Pitorești și plini de vigoare, ele dau sens bucuriei de a trăi din plin reînvierea naturii, ca un preludiu de înnoire sufletească ce ne poartă mereu către primăvara vieții. Este meritul poporului nostru de a le fi creat și păstrat aceste obiceiuri peste veacuri. (*Nicolae Cojocaru*)

https://biblioteca-digitala.ro

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **REVISTA PRESEI.** Între publicațiile social-culturale și literare care acordă un spațiu larg problemelor culturii populare se numără și revista „Transilvania" de la Sibiu, unde, de fiecare dată, vom întîlni articole, note și recenzii în care sînt dezbătute diferite aspecte ale folclorului, etnografiei și artei populare românești. Așa, de exemplu, în sumarul numărului 8/1988, sub titlul *O entitate sistemic-axiologică exemplară*, Vasile Avram realizează o convorbire cu dr. Corneliu Bucur, șeful Secției de etnografie și artă populară a Complexului Muzeal Sibiu (p. 20—24); Marcela Necula semnează un *Portret de etnograf*, în care este evocată personalitatea regretatului Cornel Irimie (p. 25); se publică, în versiune românească, conferința lui Cornel Irimie despre *Un muzeu etnografic în aer liber al meșteșugurilor și tehnicii populare de importanță națională, în România* (p. 25—27); Mircea Anghelescu recenzează cel de al doilea volum din *Valori ale culturii populare românești*, de Adrian Fochi (p. 33—34); dr. Ghizela Sulițeanu semnează un interesant studiu despre *Rădăcinile antice ale doinei românești în lumina studierii comparative* (p. 48—50), rezumatul comunicării cu același titlu, prezentată la una dintre sesiunile Comisiei de folclor. Semnalăm, de asemenea, pentru frumusețea scrisului și echilibrul judecății, articolul lui Marin Bucur despre Caragiale: *Elogiul creatorului: Un fenomen socio-cultural inedit în epocă* (p. 37—40).

● **CARTE DE ÎNVĂȚĂTURĂ.** Într-o mărturisire emoționantă și semnificativă, eseistul Ion Biberi enumeră, între acele „deschideri de orizont" care au contribuit la formația sa interioară, și pe următoarea: „Îmbinarea în sensibilitatea și elanul imaginativ al copilului ce eram, a influenței lecturilor, începute la șapte ani: basmul românesc (Creangă, Ispirescu, Slavici), german și francez (Frații Grimm, Contesa de Ségur) și arab (*O mie și una de nopți*, *O mie și una de zile*). Cu deosebire, din aceste lecturi am desprins, printr-un fel de subliniere, o trăire intimă și dramatică a relativității timpului (mai ales din basmul românesc *Tinerețe fără bătrînețe* și din basmul arab *Povestea Șeihului Șaheb-al-Din*). Sentimentul timpului care trece, îmbinat cu sensibilitatea tanatică, au alcătuit, astfel, două din temele gîndirii scriitorului de mai tîrziu" (Ion Biberi, *Examen de conștiință*, I. *Perspectivă cronologică a formației interioare*, în volumul *Ultime eseuri*, București, Editura Cartea Românească, 1985, p. 251).

https://biblioteca-digitala.ro

SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ CU TEMA **ROLUL ACADEMIEI ÎN PREGĂTIREA ȘI DESĂVÎRȘIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN.** Călăuzită de ideea permanentizării manifestărilor științifice anuale consacrate zilei de înființare a Academiei Române — instituție a cărei dată de naștere constituie un reper fundamental în istoria științei și culturii noastre —, Secția de Științe Istorice a Academiei R. S. România a organizat sesiunea de comunicări științifice cu tema *Rolul Academiei în pregătirea și desăvîrșirea statului național unitar român.* Abordarea unei asemenea teme a fost cum nu se poate mai bine venită în acest an, în care se împlinesc șapte decenii de la Unirea din 1918 și făurirea statului național unitar. Pentru că, trebuie s-o spunem ori de cîte ori avem prilejul, spre deosebire de alte instituții similare din apusul și centrul Europei, care s-au dedicat în exclusivitate promovării științelor și artelor, Academia Română, încă de la întemeiere, a socotit că, în afara cultivării limbii, literaturii și istoriei, lupta, cu armele specifice științei și culturii, pentru unitate națională, intelectuală și politică a românilor de pretutindeni este parte integrantă a programului său.

În fața unei asistențe numeroase, formată din membri ai Academiei, cadre didactice universitare, cercetători, alți oameni de cultură, au fost prezentate trei comunicări, incluse în programul sesiunii, care a avut loc vineri, 15 aprilie 1988.

Academicianul **Caius Iacob** a vorbit despre crearea și dezvoltarea Secției științifice a Academiei, reliefînd adevărul că ideea unității naționale a întregului nostru popor s-a reflectat și în aspectul organizatoric al celui mai înalt for științific și cultural din țară. Primind sub aceeași cupolă învățați din toate provinciile aflate temporar sub dominație străină, Academia a configurat imaginea României întregite. Exprimînd cerințele impuse de progresul general care anima societatea românească, și în special diversificarea și evoluția științelor naturii, Academia, la propunerea învățatului Anastasie Fătu, a înființat, în 1872, Secțiunea de Științele Naturii, din care, în anii ce au urmat pînă la reorganizarea din 1948, s-au creat celelalte secțiuni, corespunzător domeniilor de bază ale științelor exacte. Autorul comunicării a evocat apoi numele unor iluștri savanți, creatori de școli științifice, care au fost membri ai secțiilor Academiei și care, prin activitatea lor, au contribuit la dezvoltarea științelor în țara noastră, la înfăptuirea unirii tuturor românilor într-un stat național unitar, independent.

În comunicarea sa, **Gabriel Strempel** a readus în atenție momentele principale care marchează întemeierea și începuturile Bibliotecii Academiei — instituție ce a reprezentat și reprezintă baza documentară a întocmirii marilor lucrări elaborate de Academie, și în general a cărților fundamentale de istorie, lingvistică, literatură și folclor care demonstrau unitatea și originalitatea culturii românești.

În cea de a treia comunicare, cu titlul *O sesiune academică desfășurată concomitent în trei capitale: București, Iași și Paris*, **Alexandru Dobre**, pledînd pentru rigoare în toate ocaziile în care se vorbește de istoria prestigiosului așezămînt de cultură, și-a concentrat demersul științific asupra Academiei în anii primului război mondial. Date fiind împrejurările tragice prin care trecea țara, preciza autorul comunicării, activitatea Academiei Române, în anii 1916—1919, a fost considerată ca fiind o singură sesiune continuă, întrucît anul academic era socotit timpul scurs între două adunări generale: cea din 1—27 mai 1916 și cea din 14 mai — 12 iunie 1919. Între aceste două adunări a avut loc sesiunea generală extraordinară ținută la Iași, între 8 și 15 octombrie 1918. În acei ani de grea cumpănă, Academia Română și-a desfășurat principalele activități în București — sub ocupația germană; la Iași — în teritoriul rămas liber; și în străinătate, mai ales la Paris.

Cu o impresionantă bogăție de date și fapte, constituite în temeinice argumente, comunicarea a reliefat că, în acele vremuri grele pentru întreg poporul român, cînd o parte din teritoriul țării se afla sub ocupație străină, Academia a acționat într-un mod propriu și cu mijloace specifice, în consens cu întreaga politică a statului român, slujind cu devotament și spirit de sacrificiu interesele superioare ale națiunii. Ceea ce impresionează și trebuie reținut ca un moment de cea mai mare însemnătate în istoria Academiei Române este faptul că și în condițiile excepționale create de războiul pentru întregirea neamului, forul academic și-a adaptat structurile organizatorice și întreaga activitate la situația dată, continuînd să acționeze cu mai mare intensitate și eficiență chiar, pentru împlinirea ideilor sale și făurirea statului național unitar român.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin elaborarea lucrărilor științifice, îndeosebi a celor cu caracter istoric și cultural, care vorbeau despre unitatea, continuitatea și drepturile poporului român; prin manifestările științifice care se constituiau în forme de protest împotriva politicii ocupanților; prin ocrotirea și apărarea valorilor culturale naționale; prin contribuția unor academicieni, ca membri ai guvernului, la soluționarea problemelor curente ale țării și ducerea războiului; prin participarea la desfășurarea luptelor pe front; prin ajutorarea văduvelor și orfanilor de război; prin întreținerea flăcării conștiinței patriotice și îmbărbătarea poporului ce trăia întreaga tragedie a confruntării militare; prin activitatea în străinătate a unor savanți în slujba cauzei românilor etc.; prin toate acestea — afirma autorul în comunicare —, Academia își are un loc de mare cinste în opera de făurire a statului național unitar român.

Se poate spune că această sesiune, care s-a distins prin înaltă ținută științifică, potrivit tradiției noastre academice, a însemnat un preludiu la manifestările prin care întregul nostru popor va sărbători împlinirea a 70 de ani de la Marea Unire din 1918 — ideal care, însuflețind neamul românesc, i-a cerut jertfe nemăsurate și care îi aureolează demnitatea și prestigiul său în lume. *(Marin Aiftincă)*

ȘEDINȚA PUBLICĂ DE COMUNICĂRI A COMISIEI DE FOLCLOR A ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA din 22 aprilie 1988 și-a axat tematica dezbaterilor sale pe **PROBLEME DE ISTORIA FOLCLORISTICII ȘI ETNOGRAFIEI ROMÂNEȘTI**. Lucrările reuniunii au fost conduse de Alexandru Dobre, care a deschis ședința anunțînd asistența că întîlnirea prezentă este marcată de evenimente de interes cultural foarte larg, Comisia de folclor asumîndu-și onoarea de a le omagia în mod oficial și festiv. Primul eveniment era acela al recentei încununări internaționale a operei și activității științifice a profesoarei dr. Zoe Dumitrescu Bușulenga, membru corespondent al Academiei R. S. România și președinta Comisiei de folclor a Academiei R. S. România. A fost dat de aceea cuvîntul lui **ION OPRIȘAN**:

Comisia de folclor a Academiei Republicii Socialiste România, pe care cu onoare o conduceți, a primit cu o nespusă bucurie vestea încununării Dumneavoastră cu prestigiosul Premiu Internațional „Gottfried von Herder", acordat de către Universitatea din Viena.

Noua distincție — ce alătură numele D-voastră de acelea ale unor mari personalități ale culturii române, precum Tudor Arghezi, Al. A. Philippide, Zaharia Stancu, Al. Rosetti, Eugen Jebeleanu, Nichita Stănescu ș.a. — consfințește, în planul mai larg european, o operă unică prin tensiunea, profunzimea și originalitatea ideilor, prin deschiderea cu egală autoritate către totalitatea artelor, literaturii și filozofiei sau prin cultul deosebit arătat tradiției și izvoarelor celor mai vechi ale culturii.

Dorința Dumneavoastră de înfrățire a tuturor spiritelor sub soarele benefic al culturii și de evidențiere a specificului fiecărei voci în concertul mai larg al literelor și artelor, pentru care ați militat o viață, îndeosebi în studiile de literatură comparată, a fost întrevăzută și validată ca o fericită punte către ziua de mîine, pe care toți o dorim mai luminoasă.

Considerăm că acordarea premiului „Gottfried von Herder" unei personalități ca Dumneavoastră reprezintă, în ultimă instanță, un omagiu adus însăși culturii române în tot ce are ea mai bun. Pentru membrii Comisiei de folclor a Academiei R. S. România, e o deosebită cinste de a vă fi avut în frunte încă de la constituirea importantului organism academic.

Sub îndrumarea Dumneavoastră, folcloristica noastră a intrat pe un nou făgaș, regrupîndu-și forțele și apropiindu-se cu gravitate de marile întrebări ale domeniului.

Felicitîndu-vă călduros pentru importantul premiu obținut, vă rugăm să primiți, mult stimată doamnă președintă — o dată cu alesele

https://biblioteca-digitala.ro

noastre sentimente de prețuire — urările cele mai sincere de sănătate de viață îndelungată și de liniște și putere creatoare spre folosul culturii, române și universale!

Să ne trăiți întru mulți ani!

Prima dintre comunicările prezentatea aparținut profesorului **Gheorghe Vrabie**,, *Petrea Crețu Șolcanul — cîntăreț de tip homeric*, care a recurs la o minuțioasă analiză stilistică a baladelor pe care rapsodul le-a comunicat lui G. Dem. Teodorescu la sfîrșitul secolului trecut. Identificînd toate figurile de stil, tehnica repetițiilor, observînd structura versificației și spiritul formal-arhitectonic al interpretării sale, chiar prezentîndu-le pe toate acestea sistematic, în cadrul unor tabele sinoptice, exegetul a sfîrșit prin a aprecia retorismul, puterea de improvizație și darul compoziției demonstrate de faimosul rapsod (,,marele tehnician al retorismului'', ,,poet inspirat'' etc.). În urma studiului său, însă, Gh. Vrabie a subliniat și unele aserțiuni de mare însemnătate în privința înțelegerii și a esenței actului de creație rapsodică, cum ar fi de pildă faptul că retorismului i se datorează structura piesei, ori adevărul după care valoarea acesteia constă în forma ce-o primește de la interpret.

În comunicarea *Leca Morariu, folclorist*, cercetătorul ieșean **Traian Cantemir** a vorbit despre activitatea depusă pe tărîmul folcloristicii (campanii de culegere personală pe teren, publicarea textelor populare în volume de mare științificitate și succes, cursul universitar și studiile asupra creației și influențelor folclorice) de spiritul politrop care a fost Leca Morariu.

Referindu-se la *Preocupările etnografice ale lui Traian Herseni*, **Boris Zderciuc** a reliefat amplele contribuții în domeniul etnografiei și folclorului ale acestei majore personalități a școlii sociologice românești. A insistat totodată asupra rolului pe care T. Herseni l-a avut în formarea multor etnografi, în realizarea unor ample cercetări monografice, asupra marii fecundități exegetice și publicistice a profesorului (49 din cele 547 de titluri semnate revin etnografiei și folcloristicii). În final a fost evocată generoasa viziune pe care T. Herseni o propunea ca pe ,,un început de sinteză'' în etnologie (v. lucrarea acestuia *Forme străvechi de cultură poporană. Studiu de paleoetnografie asupra cetelor de feciori din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977) : identificarea a două tipuri sociale, genuri cultice originare și forme specifice de instructurare antropologico-spirituală care alcătuiesc la origine structura etnosului românesc : *pastoral + agrar*.

Obiectul comunicării susținute de **Stanca Ciobanu** sub titlul *Un document recent înregistrat — marcă a legăturii dintre istorie și folclor*, l-a constituit prezentarea unui jurnal de front, care se referă la evenimentele primului război mondial și ale Marii Uniri din 1918. Respectiva creație populară reprezintă o cronică versificată, cuprinzînd peste 300 de versuri, care a fost înregistrată de către cercetătorii de la ICED de la colportorul ei Stanciu Nacu și care, totodată, sub forma notată de către un alt veteran de război, Vasile Irimescu, a intrat în posesia arhivei aceluiași institut.

Sabina Ispas, vorbind despre *Cursurile de folclor ținute la Universitatea din București de Ion-Aureliu Candrea*, a arătat rolul pe care acesta l-a avut în impunerea și generalizarea probității științifice în materie de folcloristică, la slujirea cu rigoare și erudiție a acestei discipline. Expunerea a dovedit că profesorul I.-A. Candrea, prin însăși munca sa (invocăm contribuțiile aduse la teoria basmului, preocupările pentru medicina populară și chestionarele pentru culegerile de teren), a dat un elocvent exemplu personal în acest sens.

Comunicarea *Prima monografie etnofolclorică zonală românească*, susținută de **Iordan Datcu**, a cuprins referiri la cele două lucrări : *Rotacismul la moți și istrieni* și *Românii din Munții Apuseni*, publicate de Teofil Frâncu și George Candrea în 1886 și 1888. Referentul a arătat importanța politică, ca și consecințele social-istorice ale susținerilor de etnografie, folclor și lingvistică ale autorilor ardeleni, și, reconstituind nu fără greutate biografiile celor doi, prezentarea acestora a constituit un veritabil omagiu adus acestor mari militanți pentru drepturile și îndreptățirea românilor asupriți.

Împlinindu-se acum centenarul culegerii de *Poezii populare. Doine, culese și publicate întocmai cum se zic, de Mihail Canianu*, **Alexandru Dobre**, în comunicarea *Mihail Canianu și colecția sa de poezii populare*, a actualizat și apreciat figura acestui pasionat folclorist și bibliofil, evocînd totodată și culegerile de proverbe, basme și descîntece, efectuate și, în parte, publicate de acesta.

În finalul comunicărilor prezentate, **Alexandru Dobre** a anunțat asistența despre inaugurarea unei serii anuale de volume purtînd titlul *Memoriile Comisiei de folclor*, care vor cuprinde studii și materiale folcloristice, și, totodată, despre lărgirea volumului „Revistei de etnografie și folclor'' la numărul de șase apariții pe an, începînd din 1989.

https://biblioteca-digitala.ro

Partea a doua a reuniunii afost consacrată marcării împlinirii a 75 de ani de la nașterea și a 25 de ani de la moartea Mariei Tănase. Alexandru Dobre a prezentat publicului recenta carte despre Maria Tănase și pe autoarea care îi consacră memoria. Redăm mai departe expunerea făcută cu acest prilej :

Se împlinesc anul acesta 25 de ani de la moartea, înainte de vreme, și 75 de ani de la nașterea celei ce a fost Maria Tănase, inegalabila interpretă a cîntecului popular românesc.

Apreciindu-i după cuviință extraordinarul har cu care a fost înzestrată, talentul ieșit din comun și capacitatea rară cu care a asimilat și redat cîntecul popular românesc, am crezut că este de datoria noastră să aducem memoriei Mariei Tănase omagiul nostru, ca semn de respect și aleasă cinstire.

Sarcina noastră este mult ușurată de un eveniment editorial în plină desfășurare, eveniment ale cărui semnificații am ținut să le relevăm în această a doua parte a ședinței publice a Comisiei de folclor a Academiei R. S. România. După cum vă este probabil cunoscut, zilele acestea a apărut și s-a difuzat în librării o frumoasă lucrare monografică dedicată Mariei Tănase, tipărită de Editura Muzicală. Autorul acestei atrăgătoare cărți este invitata noastră de astăzi, etnomuzicologul Maria Roșca, căreia vă rog să-mi îngăduiți să-i adresez, în numele nostru și al dumneavoastră, un călduros bun venit și sincere felicitări pentru această atît de reușită evocare. Îi mulțumim, de asemenea, pentru concursul competent și eficient pe care ni l-a dat la aranjarea acestui moment comemorativ dedicat omagierii personalității Mariei Tănase.

Nepoată a cunoscutului bariton Jean Athanasiu, care a ilustrat cîndva Opera Română, Maria Roșca a avut profesori strălucițI : Tudor Ciortea, Viorel Cosma, Emilia Comișel. A slujit cu pasiune și competență un sfert de veac în redacția muzicală a Radioteleviziunii Române. Este autoarea unor însemnări de călătorie, *Popasuri australiene*, mult gustate la vremea apariției lor. În sfîrșit, Maria Roșca a avut rara fericire de a o cunoaște mai îndeaproape pe Maria Tănase, ceea ce, firește, i-a ușurat mult sarcina pe care și-a asumat-o. Scrisă într-un stil accesibil marelui public, cu utilizarea unui material documentar de o rară bogăție și de o valoare însemnată prin ineditul lui, cartea Mariei Roșca despre Maria Tănase se citește cu plăcere, cu folos. Punînd în valoare cu inteligență documentul de arhivă sau relatările atît de numeroase din presă, autoarea reușește să evite posibila ariditate pe care o implică un astfel de aparat, compensîndu-l cu pasiunea pentru subiectul cercetării sale, cu respectul pentru ceea ce a însemnat și va însemna Maria Tănase în istoria culturii noastre.

La sfîrșitul lecturii, care, o repetăm, se face cu sufletul la gură, imaginea Mariei Tănase apare în toată măreția și splendoarea ei, fără îngroșări silite, fără adaosuri gratuite.

Cartea Mariei Roșca și fenomenul de excepție pe care l-a reprezentat Maria Tănase în cultivarea cîntecului popular românesc, redat cu atîta fidelitate, cu căldură și o bogăție de informații copleșitoare, dar bine filtrate, prezintă un interes aparte pentru folcloristul preocupat de valorificarea, să-i zicem scenică, a cîntecului popular. Și de ce să n-o recunoaștem, această preocupare trebuie să stea permanent în atenția noastră, date fiind numeroasele implicații pe care le are fenomenul.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu vom intra acum în detaliile unei discuții mai aprofundate, deși aceasta ar putea fi obiectul unor dezbateri de viitor, tuturor folositoare, ale Comisiei noastre. Ne mulțumim să reproducem una din observațiile, de mare finețe și însemnătate științifică, din cartea pe care v-o supunem atenției: „Tezaurul folcloric, pe care-l strînsese de peste tot" — afirmă autoarea —, „Maria nu se mulțumea să-l prezinte în forma culeasă. Se apuca să-l tălmăcească și să-i schimbe versurile. O cunoaștere profundă a suportului dintre conținut și forma artistică a ajutat-o în prelucrarea creatoare. De aceea, fără preget, făcea modificări ritmico-melodice prin adăugiri sau simplificări ținînd de modul cum simțea că trebuie păstrat și transmis mai departe cîntecul populat". Avem, așadar, de-a face, la Maria Tănase, cu o prelucrare a cîntecului popular — vers și melodie —, cu o filtrare, cu o suprapunere a propriei personalități artistice. Așa cum se întîmplă și în cazul literaturii de autor, de rezonanță folclorică. Iată de ce și acest fenomen trebuie studiat și apreciat în toată complexitatea și cu toate implicațiile posibile de folclorist, la fel cum se întîmplă cu literatura de autor de inspirație folclorică. Să nu uităm, totuși, rolul lui Constantin Brăiloiu, al altor etnomuzicologi la îndrumarea primilor pași în cariera artistică a Mariei Tănase.

În sfîrșit, cu riscul de a surprinde prin îndrăzneala afirmației, ne îngăduim să facem o apropiere, atrăgînd atenția asupra nuanțărilor obligatorii între Vasile Alecsandri și Maria Tănase. Sînt, în opera de punere în valoare a folclorului nostru, promovată de cele două distinse personalități, cîteva repere comune care-i apropie. Unul dintre ele se referă la propagarea în străinătate a valorilor tezaurului nostru folcloric. Ar mai fi și altele, dar nu insistăm acum.

Am vrut să atragem atenția asupra rolului și locului de excepție pe care Maria Tănase l-a avut în valorificarea cîntecului popular românesc, asupra personalității sale artistice de înaltă ținută și a modelului pe care-l oferă atît interpreților, cît și cercetărilor acestui fenomen. Cartea Mariei Roșca deschide și astfel de perspective. O felicităm din toată inima. Vă mulțumesc.

S-o ascultăm și s-o revedem acum pe Maria Tănase.

În finalul întîlnirii s-au audiat două cîntece dintre înregistrările-document ale Mariei Tănase (cîntece din colecția lui Anton Pann) și s-a vizionat o emoționantă peliculă de film scurtmetraj, realizat în Studioul „Alexandru Sahia" sub regia lui Laurențiu Damian, intitulat *O scrisoare a Mariei Tănase*. (*Marin Marian*)

A V-A EDIȚIE A LUNII ARTELOR — „MIORIȚA" (Focșani, 3—30 mai 1988) s-a deschis, firesc pentru ținutul căruia îi datorăm cea dintîi scoatere la lumină a celebrei balade, cu simpozionul *DE LA „MIORIȚA" LA SPIRITUALITATEA ROMÂNEASCĂ ACTUALĂ*.

Manifestarea, deschisă de prof. **Georgeta Careadia**, președintele Comitetului Județen de Cultură și Educație Socialistă — Vrancea, a fost prefațată, într-un generos și dens cuvînt despre unire și unitate, despre permanență și devenire, despre omul dintotdeauna al acestor pămînturi, de prof. **Lucian Dumitrescu**, secretar al Comitetului Județean Vrancea al P.C.R.

În cadrul lucrărilor simpozionului au prezentat comunicări: **Al. I. Amzulescu**, care a conturat, în linii ferme, o sinteză a preocupărilor mai vechi și mai noi în legătură cu *Miorița* (geneză, circulație, tipuri de variante, semnificații etc.), subliniind aportul Vrancei la cunoașterea mai deplină a celebrului „cîntec al mioarei"; **Nicolae Constantinescu**, care s-a oprit asupra unor ecouri mioritice în literatura română, insistînd asupra modului cum complexul mioritic este „citit", receptat, interpretat și integrat în eseuri sau în creații originale de către scriitor

https://biblioteca-digitala.ro

contemporani — N. Labiș, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, D. R. Popescu, Constantin Țoiu și alții; **Alexandru Dobre**, care a propus o incitantă temă de meditație — *Miorița* înainte și după *Miorița* —, sugerînd posibila devenire a motivului în diferite categorii folclorice (colind, baladă, bocet) și permanența acestuia în creația populară contemporană.

Luînd cuvîntul la discuții, prof. **Petrache Dima**, de la Liceul „Unirea" din localitate, a pus în lumină contribuția lui Ion Diaconu la culegerea și înțelegerea *Mioriței*, arătînd că, pe lîngă cele 91 de variante publicate pînă acum, în manuscrisele folcloristului se găsesc alte peste 400, ceea ce ridică la peste 500 numărul variantelor vrîncene ale baladei.

Partea artistică a manifestării a cuprins un recital de versuri din volumul *Mioritice* al poetului focșenean Dumitru Pricop și un program de cîntece populare din Vrancea interpretate de soliștii vocali Lina Vetrescu, Lucreția Păun, Maria Murgoci, Aurelia Colibă, Elena Apostol și de soliștii instrumentiști Vasile Vălescreanu (caval), Ion Stanciu (cimpoi), Ghinea Maricel (cobză), Ivan Ion (vioară), Ioniță Coroi (fluier) — cei mai mulți dintre ei, laureați ai Festivalului Național „Cîntarea României" (realizatorul spectacolului — Gh. Vioreanu, instructor al C.J.C.E.S. Vrancea).

Membrii Comisiei de folclor a Academiei R. S. România, participanți la simpozionul *De la „Miorița" la spiritualitatea românească actuală*, au fost primiți de către tovarășa **Niculina Moraru**, prim-secretar al Comitetului Județean Vrancea al P.C.R., cu care au discutat unele aspecte ale cercetării și valorificării culturii populare. *(Const. Nicolae)*

ZILELE CULTURII BLĂJENE. Între 3 și 15 mai 1988 s-au desfășurat, în orașul de la confluența Tîrnavelor, numeroase manifestări politico-ideologice și cultural-educative. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de **Silvia Borza**, prim-secretar al Comitetului orășenesc Blaj al P.C.R. Simpozionul din 5 mai a inclus comunicări prilejuite de împlinirea a 150 de ani de la realizarea culegerii lui Nicolae Pauleti, *Cîntări și strigături de cari cîntă fetele și ficiorii jucînd, scrise de.... în Roșia, în anul 1838*, prezentate de **Ion Cuceu, Ioan Chindriș, Ioan Popa și Alexandru Dobre**. De asemenea, **Enea Borza** și **Mireea Gherman** au celebrat împlinirea a o sută de ani de la apariția revistei muzicale „Musa română". **Iordan Datcu** a vorbit despre monografia centenară *Românii din Munții Apuseni (Moții)* (1888), de Teofil Frîncu și Gheorghe Candrea, primul dintre ei fost elev al Blajului, mare admirator al lui Timotei Cipariu, de la care — mărturisește undeva — a învățat carte românească. Comunicările au relevat aspecte importante ale tradițiilor culturale blăjene. *(I. D.)*

PRIMĂVARA ARĂDEANĂ. În cadrul acestei tradiționale manifestări culturale, ajunsă în acest an la ediția a XIV-a, a avut loc, la Sebiș, în ziua de 14 mai 1988, simpozionul de folclor și etnografie „Vatra satului", organizat de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Arad și de Asociația Folcloriștilor și Etnografilor. Un cuvînt de întîmpinare a rostit **Horia Truță**, vicepreședinte al C.J.C.E.S. Arad, iar **Petru Dragoș**, secretar adjunct al Comitetului orășenesc de partid Sebiș, a rostit cuvîntul de deschidere. Au prezentat referate: **Mihai Coman** *(Real și legendar în universul rural)*, **Iordan Datcu** *(Prima monografie etnofolclorică regională românească)*, **Laura Mureșan** *(Apa „de la vale" între simbol și utilitate)*, **Pavel Galea** *(Dorul de frate în cîntece despre Unire)*, **Vitalie Munteanu** *(Zărandul — vatră stăvornică monumentului „Mioriței")*, **Ioan Păiușan** *(Motivul mioritic în colindul hălmăgean)*, **Ioan T. Florea** *(Doina în părțile Aradului)*, **Emil Lăzureanu** *(Balada populară în Codrii Beliului)*, **Teodor Uiuiu** *(Adaptarea pentru scenă a unor datini și obiceiuri arădene)*, **Florin Birnețu** *(De la colindă la spectacolul scenic de amploare)*, **Ligia Fulga** *(Un fenomen de aculturație manifestat în ceramica transilvăneană din sec. al XIX-lea)*. În ziua următoare, la Chișindia — Păiușeni a avut loc spectacolul folcloric „Înfrățitul pădurii", în cadrul căruia s-au distins teatrul folcloric *Colo-n jos și mai în jos* (adaptare pentru scenă dr. Florin Birnețu) și soliștii Lia Lungu și Teodor Ilica. *(D. I.)*

SESIUNEA DE COMUNICĂRI ȘI REFERATE ȘTIINȚIFICE **FOLCLORUL ȘI OBICEIURILE PASTORALE — COMPONENTE DE SEAMĂ ALE SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI**. În centrul manifestărilor cultural-educative care au avut loc la Toplița, jud. Harghita, în zilele de 1—4 iunie 1988, s-au situat Concursul interjudețean de muzică păstorească *Miorița*, aflat la cea de a VII-a ediție, și sesiunea de comunicări și referate științifice *Folclorul și obiceiurile pastorale — componente de seamă ale spiritualității românești*.

https://biblioteca-digitala.ro

Sesiunea, desfășurată în sala de ședințe a Combinatului de Exploatare și Prelucrare a Lemnului din Toplița, a fost condusă de **Maria Cotfas**, vicepreședinte al Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă Harghita. În deschiderea lucrărilor, **Gheorghe Citirigă**, primarul localității, a prezentat comunicarea *Toplița — străveche vatră de tradiții pastorale*, oferind tuturor participanților ample și utile informații cu privire la trecutul și prezentul așezării — gazdă a acestei importante manifestări cultural-științifice.

Comunicările prezentate de **Mihai Pop**, *Noi căi spre cunoașterea și înțelegerea vieții păstorești*; **Nicolae Constantinescu**, *Exegeza mioritică — o permanență a culturii românești*; **Valeriu Nițu**, *Considerații interdisciplinare despre etnotoponimele din variantele baladei păstorești „Miorița"*; **Elena Secoșan**, *Elemente tradiționale păstrate în vestimentația pastorală*; **Vasile Latiș**, *Ritul înmormîntării mioritice*; **Franc Șerbescu**, *Matricea temporală în folclorul păstoresc din ipostaza bănățeană*; **Nicolae Bucur**, *Producțiile folclorice păstorești — tezaur prețios pentru cunoașterea vieții sociale și artistice a trecutului poporului român*; **Rozalia Balint**, *Spațiul etnocultural bănățean din folclorul păstoresc*; **Vasile Avram**, *Interferențe poetice: raportul dintre literatura populară și cea cultă* au pus în discuție probleme deosebit de interesante, dezbătute într-un remarcabil spirit științific. Dată fiind ținuta elevată a celor mai multe dintre comunicările prezentate, interesul lor larg cultural și științific, s-a făcut propunerea publicării acestora, împreună cu altele selectate de la precedentele sesiuni cu aceeași temă desfășurate la Toplița, într-un volum ce ar urma să fie tipărit pe plan local.

Integrată organic Concursului interjudețean de muzică păstorească *Miorița*, sesiunea de comunicări desfășurată la Toplița, la ale cărei bună organizare și desfășurare și-au adus din plin contribuția organele județene și locale de partid și de stat, atribuie orașului harghitean de pe malul Mureșului un loc distinct pe harta culturală și științifică a țării. *(Const. Nicolae)*

*

SĂRBĂTORIREA A **100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI VIKTOR MIHAILOVICI BELIAEV**, *Moscova, 4—7 februarie 1988*. Cele patru zile dedicate împlinirii unui secol de la nașterea lui Viktor Mihailovici Beliaev au constituit una dintre cele mai interesante și emoționante manifestări consacrate evocării activității complexe a deosebitei sale personalități, de altfel bine cunoscute în țara noastră încă înaintea primei sale vizite din 1962. Critic, teoretician, redactor de colecții de folclor, restaurator, istoric, fondator de școli naționale la o seamă dintre popoarele Uniunii Sovietice ca turcmeni, tadjici, uzbeci, azerbaidjeni etc., colecționar de instrumente muzicale, creator al unor baze metodologice în studierea unor probleme muzicologice și etnomuzicologice sovietice fundamentale, toate aceste preocupări au prilejuit nu numai omagierea profesorului și cercetătorului Beliaev, dar și o fructuoasă dezbatere a unor principale probleme ale muzicologiei și etnomuzicologiei contemporane.

Organizat exemplar de către Uniunea Compozitorilor din U.R.S.S., Institutul Unional Științific de Teoria Artei al Ministerului Culturii din U.R.S.S. și Muzeul Central de Stat al Culturii Muzicale „M. I. Glinka", bogatul program a cuprins comunicări, dezbateri, concerte, precum și vizitarea unor instituții legate de activitatea lui Viktor Beliaev. Astfel, în prima zi a avut loc, la Muzeul „M. I. Glinka", deschiderea festivă, care a debutat cu vizitarea unei interesante expoziții de scrisori reprezentînd corespondența sa cu vîrfuri ale muzicologiei internaționale; fotografii de teren, afișe și cărți reprezentînd îndelungata, continua și valoroasa sa activitate în domeniul culturii muzicale. Exponatele au fost prezentate de cercetătoarea **I. K. Gravina** din Moscova. În continuare a avut loc vizitarea sălilor muzeului, cu interesante instrumente muzicale din toată lumea, figurînd cîteva și din România, dar în special ale popoarelor Uniunii Sovietice, printre care cele din Uzbekistan, pe care Viktor Beliaev le-a avut în vedere în volumele publicate în colaborare cu Rismovski, A. Mazaeva, ca și în prima culegere realizată în răsărit alături de V. A. Uspenski la turcmeni. În aceeași seară, în sala de concert a muzeului au evoluat instrumentiști turcmeni prezentați de cercetătoarea **T. M. Djani-Zade**, veritabilă demonstrație a măiestriei muzicii tradiționale.

Manifestările din zilele de 5 și 6 februarie s-au desfășurat la Casa Uniunii Compozitorilor și au fost afectate celor 33 de comunicări: 30 prezentate de specialiști din diferitele centre ale Uniunii Sovietice (Moscova, Leningrad, Lvov, Riga, Erevan, Kiev, Kazan, Alma-Ata, Taşkent, Dușanbe) și trei de invitați din străinătate care l-au cunoscut personal (Anna Czekanowska din R. P. Polonia, Barbara Krader din S.U.A. și Ghizela Suliteanu din R. S. România).

Ședința din ziua de 5 februarie a fost prezidată de renumitul muzicolog **G. V. Keldiș**, care, în cuvîntul de deschidere, a ținut — ca un preambul al celor 16 comunicări ce au urmat — să prezinte succint domeniile abordate de Viktor Beliaev. Au urmat comunicările: *Calea creatoare a lui V. Beliaev în diferitele domenii de activitate* **(I. K. Travina)**; *Din jurnalul personal*

https://biblioteca-digitala.ro

al lui V. Beliaev (**Andrei V. Beliaev**, fiul ilustrului muzicolog) ; *Teoretician al muzicii* (**Juri N. Holopov**) ; *V. M. Beliaev, redactor al operelor savanților ruși* (**T. F. Miller**) ; *V. M. Beliaev, redactor și restaurator al primelor cîntece populare rusești tipărite* (**Olga E. Levasova**) ; *Aportul lui V. M. Beliaev la studiul iacuților* (**E. E. Alexeev**) ; *Rolul lui V. M. Beliaev în formarea culturii muzicale din Turkmenia Sovietică* (**N. N. Abubakirova**) ; *V. M. Beliaev, cercetător al muzicii uzbece și tadjice* (**F. M. Karomatov**) ; *Despre contactele științifice ale lui V. M. Beliaev* (**I. I. Martinov**) ; *Corespondența cu străinătatea între anii 1920 și 1940* (**T. M. Djani-Zade**) ; *Corespondența cu V. M. Beliaev* (**Barbara Krader**) ; *Aspecte comparative în cercetările etnomuzicologice ale lui Viktor M. Beliaev* (**Ghizela Sulițeanu**) ; *Viktor Beliaev și muzica azerbaidjeană* (**B. H. Guseinli**) ; *Viktor M. Beliaev și muzica armeană* (**Z. P. Tagakelaian**) ; *Manuscrisele lui V. M. Beliaev aflate la E. Cearenția în Arhiva Muzeului de Literatură și Artă* (**R. A. Terterian**) ; *Cuvînt despre învățător* (**G. A. Șubanova**).

Seara a avut loc un concert simfonic în sala de spectacole a Casei Compozitorilor. Programul a cuprins piese de G. A. Șubanova (poemul simfonic *Aksak—Kulan*), A. Espai (*Concertul pentru oboi și orchestră*), J. Guraevi (simfonia *Întîlnirea de pe Iacut*), K. Haciaturian (*Concertul pentru violoncel și orchestră*), R. Ledenev (*Liniștita mea patrie*, romanță pentru bas și orchestră), în interpretarea orchestrei simfonice a cinematografiei sovietice, sub conducerea lui Emin Haciaturian.

În ziua de 6 februarie — spre deosebire de ziua precedentă, cînd reprezentanții diferitelor centre muzicale au ținut să evidențieze aportul lui V. M. Beliaev în cultura sovietică — comunicările au avut ca tematică *Tradiții și perspective de dezvoltare ale etnomuzicologiei popoarelor Uniunii Sovietice*. De astă dată au fost dezbătute o seamă dintre principalele probleme etnomuzicologice cu o atenție specială asupra metodologiei. Reprezentanți ai diferitelor centre de studiere a muzicii tradiționale și-au spus cuvîntul prin cele 15 comunicări supuse discuției. Au fost prezentate comunicările : *Probleme metodologice în folcloristica muzicală* (**E. E. Alexeev**, Moscova) ; *Obiect—text—corelație* (**V. L. Goșovski**, Lvov) ; *Etnografia interpretării muzicale: muzicalizare — intonație — articulare* (**I. Zemțovski**, Leningrad) ; *Atlas muzical. Sisteme muzicale antice* (**A. R. Grigorian**, Erevan) ; *V. M. Beliaev și întrebările asupra genezei muzicii scrise, tradiționale, a slavilor din sud* (**N. A. Gherasimova-Persitkaia**, Kiev) ; *Legături istorice în muzica tătară. Paralele slavo-fino-ugro-turce* (**M. N. Nigmedzianov**, Kazan) ; *Instrumente populare și semantica folosirii lor în colecția „Daine letone" culese de Crișan Baron* (**Arnold E. Klotins**, Riga) ; *Accentul funcțional de comunicare a instrumentelor tradiționale* (**S. N. Kibirova**, Alma-Ata) ; *V. M. Beliaev cercetător al istoriei muzicii populare în Asia Centrală* (**A. B. Djumaev**, Tașkent) ; *Concepția lui V. M. Beliaev și problema contemporană de metodologie si mugamologie* (**F. I. Celebiev**, Leningrad) ; *V. M. Beliaev despre makom* (**O. Matiakubov**, Tașkent) ; *Aspecte metodologice în studierea muzicii profesioniste pe bază tradițională a popoarelor Orientului* (**T. M. Djani-Zade**, Moscova) ; *Probleme de metodologie a studierii procesului de creație în muzica profesionistă de tradiție orală* (**V. V. Iunusova**, Dușanbe). Ultimele două comunicări s-au referit, de asemeni, la sistemul makom (maqam, mugam etc.).

Din discuțiile ce au urmat fiecărei comunicări în parte a reieșit ca obiectiv principal al etnomuzicologiei sovietice necesitatea rezolvării a o seamă de probleme ce corespund în ultimă instanță însăși etnomuzicologiei internaționale. Au fost astfel avute în vedere : necesitatea lărgirii și aprofundării metodologiei ; rolul important în contemporaneitate al mișcării artistice de amatori în considerarea fenomenului și, respectiv, a noțiunii de folclor ; o mai bogată informare și schimb reciproc de experiență între cercetătorii diferitelor popoare ; evitarea izolării cercetătorului ; valoarea limitată pentru moment la sistematizare și clasificare a folosirii computerilor ; importanța transcrierilor integrale și a cercetărilor interdisciplinare, în special cu psihologia (psihofiziologia), sociologia, etnografia, istoria etc. ; mai buna delimitare a unor noțiuni, grație nivelului actual de cunoaștere, însă prin evitarea schimbărilor aduse doar de dragul introducerii noului etc.

Locul important acordat problematicii maqamului a avut darul de a găsi răspunsuri valabile la două dintre principalele situații : necesitatea schimbării concepției de tratare a maqamului în conservatoare și crearea, pe cît posibil, a unui curs special atribuit acestei muzici profesionalizate, de tradiție orală ; o mai completă explicare a proceselor improvizației și creației în cadrul maqamului, ca veritabil sistem specific oriental.

Și în seara acestei zile a urmat un concert, de astă dată de muzică turcmenă, uzbecă și azerbaidjeană. Prezentarea programului, cu diferitele și bogatele explicații date de către conferențiarii specialiști, a avut caracterul unui veritabil concert-lecție, deosebit de instructiv și în directă legătură cu problematica dezbătută în cadrul comunicărilor din ziua respectivă, pe care le exemplificau strălucit.

Cea de a patra zi a fost afectată vizitării sediului Comisiei Unionale pentru Creația Populară Muzicală din cadrul Uniunii Compozitorilor din Moscova : președinte Tihon Hrenikov,

https://biblioteca-digitala.ro

vicepreședinte Eduard Alexeev. Aci a avut loc o ședință de lucru cu grupul de etnomuzicologi privind noile directive metodologice, discutate în mare parte dintre comunicările zilei precedente. Eduard Alexeev, în calitatea sa de șef de secție, a prezentat, o dată cu sistemul de organizare a Comisiei de Folclor (înființată în urmă doar cu cîteva luni, dar în realitate existentă de 15 ani sub denumirea de Secția Unională de Folclor), și bogatul program de lucru axat pe cele trei obiective fundamentale: culegeri, studii și manifestări denumite „de propagandă", concretizate prin publicații, concerte, filme, video-casete puse la dispoziția nu doar a specialiștilor, ci și a unui public larg interesat de cunoașterea cîntecului popular tradițional.

Sarcina Comisiei Unionale pentru Creația Populară este de a stimula o dezvoltare unitară cercetărilor etnomuzicologice pe cuprinsul întregii Uniuni Sovietice, operație preconizată încă de Viktor M. Beliaev prin activitatea sa de publicare a folclorului muzical, ca și de înființarea școlilor muzicale naționale la popoare unde acestea lipseau, iar muzica lor tradițională era aproape complet necunoscută.

Avînd funcția unui centru etnomuzicologic de coordonare și de consultație, putem înțelege de ce în momentul de față se acordă o atît de mare atenție metodologiei, aceasta reprezentînd cheia unor cît mai bune realizări, dovedite asemănătoare în fondul lor, însă totodată apte a evidenția specificul fiecărui popor în parte.

Prilejului excelent de a cunoaște etnomuzicologia sovietică, oferit de sărbătorirea a 100 de ani de la nașterea lui Viktor Mihailovici Beliaev, i s-au adăugat cele trei zile de discuții avute cu specialiștii sovietici în vederea informării asupra cîtorva probleme comparative speciale privind: prezența cvartei mărite, relația dintre antifonie și polifonie la popoarele Uniunii Sovietice (**Veceslav Mihailovici Șurov** de la conservatorul „P. I. Ceaikovski"); relația dintre sistematizarea muzicii prin computer și folosirea — pe măsura creării cataloagelor tipologice și morfologice muzicale — a unor algoritmi capabili a reda procesul de existență a fenomenului folcloric muzical (**Vladimir Goșovski,** Lvov, unul dintre cei mai buni specialiști internaționali în sistematizarea prin computer a muzicii, totodată un admirabil susținător al rolului prezenței permanente și judecății cercetătorului în transcrierea și înțelegerea muzicii); problematica relației dintre limbajul verbal, premuzical și muzical (**I. Zemțovski,** Leningrad, valoros teoretician al etnomuzicologiei).

Toate acestea au constituit unul dintre cele mai fructuoase contacte de profil etnomuzicologic, de care — pe bună dreptate — însuși Viktor Mihailovici Beliaev s-ar fi putut mîndri.
(Ghizela Sulițeanu)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **O LUCRARE DE EXCEPȚIE.** Desigur, tot ce apare sub egida „Colecției Naționale de Folclor" reprezintă — cel puțin în principiu și în intenție — o lucrare fundamentală. Fundamentală în sensul că depășește prin amploare și rigoare sumedenia oricăror monografii sau culegeri de gen, repertoriu sau specie. Cea mai recentă monografie apărută însă, *Cîntecul bradului și zorilor*, semnată de Mariana Kahane și Lucilia Georgescu-Stănculeanu (Editura Muzicală, 1988), este, în grandoarea ei, o lucrare cu totul aparte. Și iată cam sub ce aspecte, la o primă ochire, am putea sesiza și rezuma calitățile ei :

a) *Cîntecul bradului și zorilor* este o lucrare mare fiindcă este unica monografiei consacrată în exclusivitate acestor două cîntece. Față de cele cîteva sute de versuri adunate și „tocmite" de Brăiloiu sub numele „*Ale mortului*" *din Gori*, care au făcut deja înconjurul lumii, avem acum acest salt cantitativ : cîteva mii de versuri și variante poetice transcrise fidel, și, lucru mai greu de imaginat, îmbucurător și admirabil, peste 300 (o cifră imensă totuși) de cîntece funerare în transcriere muzicală *integrală*(!), transcriere care s-a făcut conform dificilei metode de notare sinoptică.

b) Tocmai acest efort etnomuzicologic de transcriere a melodiilor trebuie apreciat ca un fapt de mare performanță și — pentru acest domeniu — ca unul de profesionalism la gradul superlativ. Fiindcă transcrierea sinoptică, inventată de Brăiloiu, aplicată de el însuși doar cu prilejul a cîtorva zeci de piese, și atît de puțin utilizată astăzi tocmai din pricina dificultății sale tehnice și a inteligenței pe care o presupune, nu constituie numai munca unui arhivist și acustician, ci și a unui interpret, sistematizator și teoretician. În astfel de transcrieri melodice operația presupusă deci este și una de propriu-zisă exegeză, de aport creator-științific. Abordînd, prin urmare, metoda lui Brăiloiu în publicarea integrală a piesei muzicale, cele două autoare au demonstrat actualitatea și superioritatea netă a acestei metode.

c) Poate că ne-am fi așteptat să avem de a face cu o antologie cuminte, cu o docilă muncă de arhivist care să adune toate exemplarele („viața muzicală") întîlnite în practica populară cu prilejul ceremonial al înhumării. Și am fi putut deveni nemulțumiți aflînd că autoarele n-au procedat așa ; ele au selectat doar mai bine de jumătate din piesele ce le-au stat la dispoziție, pe cele tetratonice și pentatonice, și au elaborat un studiu de minuție asupra proprietăților și particularităților acestora. Dar cartea Marianei Kahane și Luciliei Georgescu-Stănculeanu nu este o antologie, ci o *monografie critică* și un *studiu de etnomuzicologie aplicată*. Cele 335 de melodii și texte sînt ilustrările unei *exegeze*. Aceasta este lucrul pe care trebuie să-l avem în vedere atunci cînd deschidem opul. Iată pentru ce credem că acei care vor fi capabili și interesați să studieze acest volum sub calitățile sale de „tipologie muzicală" trebuie să se pronunțe asupră-i, nu cei care nu au căderea realei înțelegeri de specialitate.

d) Ceea ce autoarele *Cîntecului bradului și zorilor* au reușit constituie, după părerea noastră, o muncă științifică gigantică, de rezultat admirabil și totodată întristător. Admirabil, fiindcă investigația și investiția lor este debordantă în scrupulozitate și în minuțiozitatea analitică și sistematică (la această „tipologizare" nu știm ce altceva s-ar mai putea adăuga), dar întristător, fiindcă de această tipologie exhaustivă efectiv vor beneficia prea puțini, nu i se vor găsi cusururi ca să poată fi amendată și continuată și nu i se vor putea face decît trimiteri exemplare. Va risca să devină un bun muzeal, bine făcut dar rece, netrimițînd dincolo de sine, perfect ca o mică piramidă copleșitoare și străină. (*Marin Marian*)

● **INSTRUMENTE DE LUCRU.** Lipsa instrumentelor de lucru este general resimțită în cultura noastră, atrăgînd după sine urmări de natură să îngreuieze munca de cercetare, aprofundarea fenomenelor studiate, viziunea de ansamblu asupra evoluției unor discipline, a unor epoci, curente culturale și științifice, personalități ale trecutului nostru cultural și istoric. Această stare de lucruri se reflectă și în domeniul instrumentelor de lucru din sfera cercetării culturii populare românești, unde absența bibliografiilor, în special, constituie un osbtacol greu de trecut. Să ne reamintim că tipărirea *Bibliografiei generale a etnografiei și folclorului românesc* s-a oprit la primul volum (publicat în 1968), deși încă două volume sînt gata de tipar și-și așteaptă editorul, că *Bibliografia curentă a etnografiei și folclorului românesc* a ajuns, cu tipărirea, abia la 1965, deși revista noastră, în noile condiții de apariție, are spațiul necesar pentru a recupera această regretabilă și păgubitoare întîrziere.

În acest context, este firesc să salutăm cu bucurie, cu entuziasm chiar, apariția unor lucrări bibliografice rezervate disciplinelor surori, dar în care, așa cum este și normal, cultura populară și activitatea de punere a ei în valoare se bucură de atenția cuvenită. Mai ales atunci cînd lucrurile sînt făcute temeinic, cu știința și competența necesare. Este și cazul lucrării lui I. Hangiu, **Dicționar al presei literare românești** (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987), lucrare a cărei însemnătate trebuie remarcată, de la bun început, fără nici o rezervă.

https://biblioteca-digitala.ro

Dicționarul presei literare românești este, într-adevăr, după cum se recomandă el însuși în caseta de pe supracoperta paginii a IV-a, ,,cea mai amplă panoramă a publicațiilor periodice literare tipărite pînă azi'' și ,,cuprinde în aproximativ 2 000 de articole tot atîtea microsinteze ale revistelor, ziarelor, almanahurilor și buletinelor apărute în țara noastră între 1780 și 1982''. Ion Hangiu are o bogată experiență și o susținută activitate în acest domeniu, fiind autorul altor două lucrări de mare interes pe care le-am putea considera momente pregătitoare, deși oarecum de altă factură, ale sintezei de față : *Presa literară românească*. Articole-program de ziare și reviste (1789—1948), 2 volume, 1968, și *Reviste și curente în evoluția literaturii române*, 1978. Am mai adăuga, pentru conturarea mai exactă a preocupărilor lui I. Hangiu, titlul unei lucrări mai puțin cunoscute, dar deosebit de utilă, indispensabilă chiar pentru cercetarea mișcării cultural-științifice românești : *Societăți și asociații în știința românească*, 1981, cu o versiune în limba engleză.

Alcătuirea *Dicționarului presei literare românești* este rezultatul unei trude de o viață, care a necesitat parcurgerea întregului fond al presei românești și a bibliografiei aferente. Ion Hangiu a lucrat după un sistem bine organizat, utilizînd criterii de selecție și interpretare clar delimitate, vădind o ușurință impresionantă în mînuirea și stăpînirea imensului material pe care l-a cercetat. Truda, pasiunea, conștiința responsabilității față de actul cultural-științific, competența și echilibrul în redactarea fiecărui articol dau acestei lucrări valoarea unui lucru bine făcut, a unui model. Este, de aceea, nu numai un instrument auxiliar al cercetării. Sinteza bibliografică a lui Ion Hangiu fixează parametrii în care a evoluat cultura românească timp de două secole, accentuînd direcțiile prioritare, semnalînd fiecare element nou apărut.

Desigur, pentru unele articole se pot aduce unele precizări, pot fi luate în considerație noi contribuții. Și este firesc să fie așa. Sînt chiar necesare într-o cultură ce urmărește atingerea unui grad superior de perfecțiune. Numai că, aceste ,,precizări'' și ,,contribuții'', fiecare în parte, fiecare aparținînd unui alt autor, privesc doar o mică parte din edificiul ridicat atît de solid de Ion Hangiu ; ele vin să aducă nuanțările și finisările, utile totuși, acestei lucrări de proporții monumentale.

Rubrică realizată de
AL. DOBRE

https://biblioteca-digitala.ro

CĂTRE CITITORI

Ne este plăcut să anunțăm cititorilor, abonaților și partenerilor noștri de schimb că, începînd din 1989, „Revista de etnografie și folclor" va avea *6 apariții pe an.*

Creșterea numărului de apariții și sporirea corespunzătoare a spațiului grafic vor da posibilitatea colegiului de redacție să folosească mai judicios bogatul portofoliu de studii și materiale de care dispune, să lărgească aria tematică și colectivul de colaboratori, să introducă noi rubrici.

Vor fi mai operativ prezentate rezultatele cercetărilor românești și noutățile din domeniu pe plan internațional.

Pentru a vă asigura primirea regulată a „Revistei de etnografie și folclor", vă rugăm a vă reînnoi din timp abonamentele dvs.

AVIS AUX LECTEURS

Nous avons le plaisir de porter à la connaissance de nos lecteurs, abonnés et partenaires d'échange que, à partir de 1989, „La revue d'ethnographie et de folklore" paraîtra *6 fois par an.*

L'accroissement du nombre de parutions et du volume de chaque fascicule offrira à notre comité de rédaction la possibilité d'utiliser, plus judicieusement, les manuscrits envoyés à la rédaction, d'élargir l'aire thématique et le collectif de collaborateurs, d'y introduire de nouvelles rubriques.

De la sorte, les résultats des recherches roumaines ainsi que les nouveautés internationales pourront être mis à la disposition de nos lecteurs.

Pour vous assurer la collection complète de la revue et sa réception à temps, renouvelez vos abonnements.

TO THE READERS

We take pleasure in informing our readers, subscribers and exchange partners that, beginning with 1989, "Revista de etnografie și folclor" (The Journal of Ethnography and Folklore) will have *6 issues per year.*

By increasing the number of issues and the amount of pages, the editorial board will turn to better acount the available rich collection of studies and papers. Also, they will extend the subject area and number of contributors and will introduce new rubrics.

"Revista de etnografie și folclor" will present the results of Romanian folklore researches, as well as world news in the field.

In order to be sure of getting "Revista de etnografie și folclor" regularly, please renew your subscriptions in due time.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

- Sim. Fl. Marian, Botanica poporană română : cucuta
- Tache Papahagi, promotorul etnografiei comparate
- Alexandru Ţiplea, înaintaş de seamă al folcloristicii româneşti moderne
- Armindenul în zona Lăpuş
- Rădăcini folcloristice şi mitice autohtone în dramaturgia lui Marin Sorescu
- Din istoria proverbului în literatura română : Nicolae Filimon
- Elementele demografice şi implicaţiile acestora în civilizaţia tradiţională din judeţul Tulcea
- I. L. Caragiale şi basmul cult
- Consideraţii etnografice cu privire la bucium, tulnic şi trîmbiţă
- Problema *devenirii* în cosmogonia poporană
- Ulciorul de nuntă în creaţia meşterilor de pe Valea Oltetului

ISSN 0034 — 8198

Rev. etn. folcl., tom 33, nr. 4, p. 295—384, Bucureşti, 1988

I. P. Informaţia c. 2599

43 407

Lei 30

https://biblioteca-digitala.ro